

NTPL RESEARCH LIBRARIES

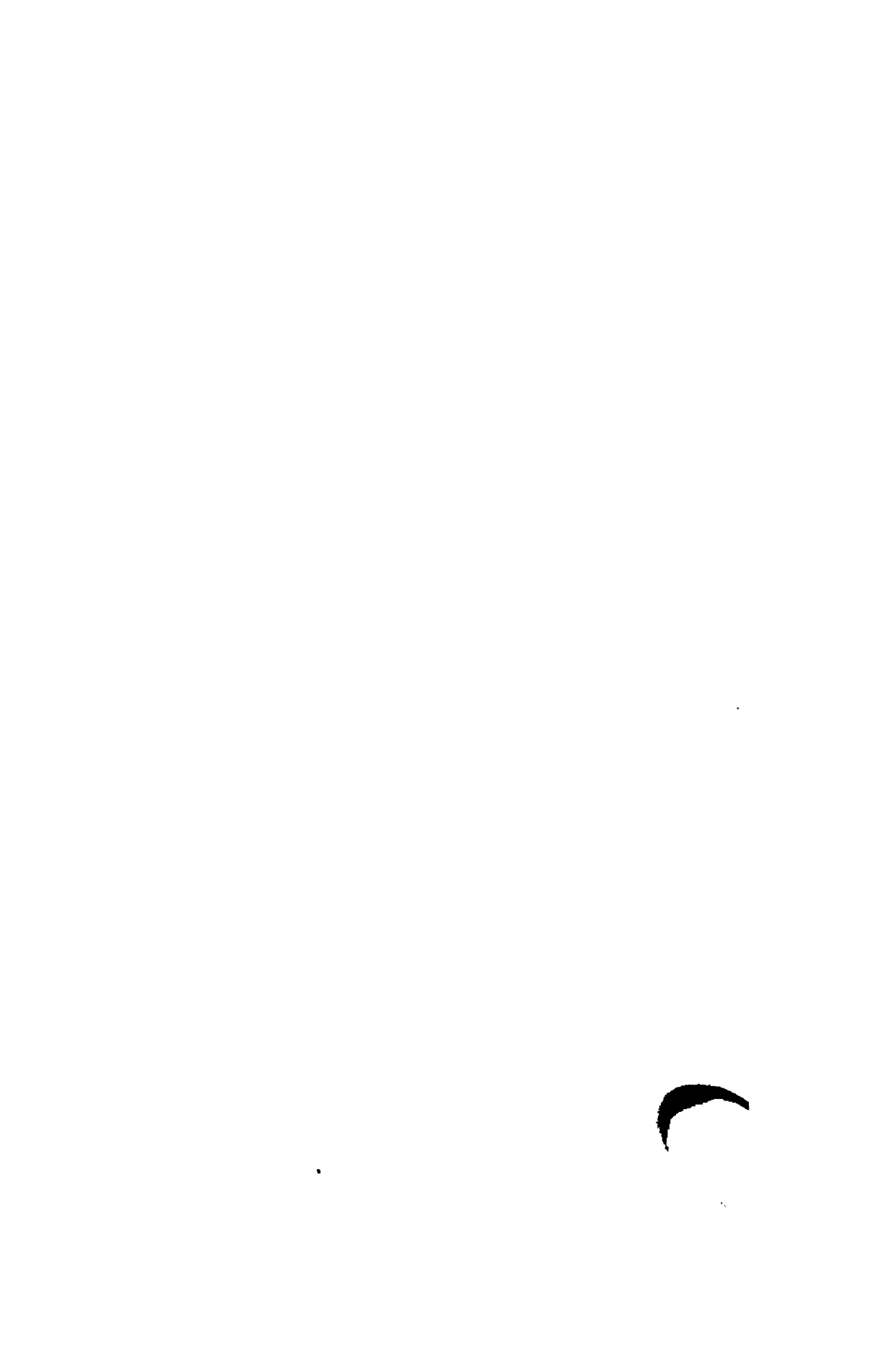

3 3433 07599650 8

A A N L E I D I N G

T O T D E

L I G C H A M E L I J K E E N Z E D E L I J K E

O P V O E D I N G

V A N H E T

VROUWELIJK GESLACHT.

Hufeland
SS.

AANLEIDING
TOT DE
LIGCHAMELIJKE EN ZEDELIJKE
OPVOEDING
VAN HET
VROUWELIJK GESLACHT.

NAAR *China* E. DARWIN BEARBEID
EN VERMEERDERD, DOOR
W. Hufeland W. HUFELAND. (*von*)

IN HET NEDERDUITSCH VERTAALD
MET BIJVOEGSELEN,
DOOR
G. BAKKER.

Te GRONINGEN, bij
W. VAN BOEKEREN.

MDCCXXIV.

h.
t.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
98912
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1898

VOORREDE.

Het werk van den vereeuwigden Darwin, het welk dit boekje ten grondslag ligt, voert den titel van

Plan for the conduct of female education, bij E. DARWIN, (den beroemden schrijver der Zoönomie [grondwet des dierlijken levens] en van den Botanischen tuin), Derby 1797.

Ik leerde het zelve kennen bij eene zeer achtenswaardige vrouw, eene geborene Engelsche, en moeder van een talrijk huisgezin; het welk zij naar deze grondstellingen opgevoed had, en met zulk een gelukkig gevolg, dat daar door mijne opmerkzaamheid op dit boek opgewekt, en ik van deszelfs waarde overtuigd wierd. Bij het doorlezen daarvan vond ik zoo veel waarheid, eenvoudigheid en gezond verstand, zoo veel kortheid en desniettemin volkomenheid, dat ik geloofde, door de bekendmaking van het zelve, mijn vaderland een' dienst te bewijzen.

Ik vertaalde het daarom, en daar bij ontstond deze bearbeiding, waar bij ik veel veranderd en veel bijgevoegd heb: zoo dat mijne bijvoegselen meer dan de helft van het geheel bedragen mogen, en deze arbeid gevolgelyk niet meer beschouwd kan worden als een boek van Darwin of van mij, maar als een gemeenschappelyk werk van ons beiden.

Wanneer ook daar door somwylen een klein verschil tusschen de schryfwijze van den Engelschman en den Duitscher bemerkbaar mogte worden, zoo, geloof ik, komt het daar op zoo veel niet aan bij een werk, waar niet de stijl, maar het onderwerp de hoofdzaak is. Daar wij bovendien beide in onze gevoelens overeenstemden, beide Geneeskundigen waren, en beide, als vaders van een talryk gezin van dochters, gelegenheid gehad hadden om over dit onderwerp ervaring te verkrijgen, zoo ontstond deze ineen-smelting als van selve; en ik durf hopen, ook bij de schim van den achtlingwaardigen Darwin ontschuldiging te vinden, ja zelfs der goede zaak, welke hij bedoelde, daar door bevorderlyk geweest te zyn.

Wel is mij zeer bekend, dat Duitschland rijk is aan voortreffelyke opvoedings-geschriften; doch scheen mij daarom dit boek niet

overtollig te zijn : eensdeels , dewijl het een beknopt overzicht bevat van alles wat tot de natuurlijke zoo wel , als tot de zedelijke opvoeding behoort ; en ten anderen , dewijl het deze niet in het algemeen daárstelt , maar in eene bijzondere betrekking tot het vrouwelijk geslacht , op zulk eene wijze als mij nog niet bekend is .

En in dit opzigt schenen mij Engeland en de Engelsche opvoeding eene bijzondere opmerking te verdienen ; dewijl het niet te ontkennen is , dat dit land , met betrekking tot de meer edele vorming der vrouw , tot de stille huisselijke deugd , de achting en waardigheid van haar geslacht en van den huwelijken staat , onder de overige volken eenen voornamen rang bekleedt ; waar van de hoofdoorzaak toch altijd in de opvoeding van het vrouwelijk geslacht te zoeken is .

Ook mag het dit boek tot eenige onderscheiding dienen , dat het zelve door twee Geneeskundigen geschreven , en dat alzoo de natuurlijke opvoeding met eene bijzondere opmerkzaamheid bearbeid is : een punt , het welk , naar mijne bevinding , bij de beste behandeling van den geest , niet zelden verzuimd wordt , en het welk echter even zoo gewichtig en onontbeerlijk , als het ligchaam voor de ziel , ja zelfs voor de volmaking van

den geest een wezenlijk vereischte is. Bij dit alles echter verzoek ik niet te vergeten, dat dit geschrift alleen als plan en schets dienen moet, meer eene aanwijzing der belangrijkste onderwerpen bevat, dan eene volledige beschrijving, waar over boeken van meerdere uitgebreidheid kunnen nagelezen worden.

BERLIJN

Dr. HUFELAND.

December 1821.

V O O R R E D E

V A N D E N

NEDERDUITSCHEN VERTALER.

Veel is er over de opvoeding geschreven; veel kan, ook in onze taal, daar over gelezen worden (). Er moet derhalve eene oorzaak zijn, waarom het getal van boeken nog vermeerderd wordt, en van deze acht ik mij verpligt den lezer rekenschap te geven.*

Onder de opvoedingsgeschriften zijn sommige van eene aanmerkelijke uitgebreidheid, welke men daarom niet elk oogenblik ter hand nemen, veel minder zich geheel eigen maken kan. Sommigen bepalen zich alleen tot zekeren leeftijd der kinderen, welke echter, niet alleen in aanmerking behoort genomen te worden. Anderen smelten de beide seksen in een; terwijl nogtans het vrouwelijk geslacht eene bijzondere behandeling verdient. Ook

(*) Eene lijst van de voornaamste dezer boeken, zoo ver de huisselijke opvoeding aangaat, volgt terstond hierna.

deren verdedigd, eenmaal geheel algemeen zal worden. De overige aantekeningen behelzen hoofdzakelijk eene opheldering en uitbreiding van het oorspronkelijke, en zullen, naar ik hoop, niet ongunstig ontvangen worden; te minder, daar zij het voordeel hebben van kort te zijn. *Alleenlijk oordeelde ik het XLII Hoofdstuk, het welk reeds uit eigenen aard eene ruimere behandeling vereischt, eenigzins meer uitvoerig te moeten bewerken, door bijvoeging van de kennis der toevallen zoo wel, als van de eerste en dringendste geneeswijze, der meest voorkomende uit- en inwendige Vergiften.*

Aangaande het oorspronkelijk boekje, zoude ik gaarne mijne lezers en ook mij zelven hebben willen bekend maken, welke denkbeelden wij aan dezen, welke aan genen der beide hoog geachte schrijvers te danken hebben; maar de meest herhaalde pogingen hebben mij het Engelsch geschrift van Darwin niet kunnen doen ter hand komen.

GRONINGEN

G. BAKKER.

December 1823.

A A N W I J Z I N G
V A N E E N I G E
B O E K E N O V E R D E O P V O E D I N G ,
T E N D I E N S T E D E R O U D E R S ,
I N D E
N E D E R D U I T S C H E T A A L
V O O R H A N D E N .

Algemeene Opvoeding.

- J. H. Campe, Volledig leerstelsel van Opvoeding, ontworpen door eenige beroemde Duitsche Geleerden. Amst. 1785, 4 deelen.
- A. H. Niemeijer, Grondbeginselen van de Opvoeding en het Onderwijs voor ouders, leermeesters en opvoeders; vertaald door Teissedre l'Ange en Ewijk. Haarlem 1799, 6 deelen.
- Brief van een' vader aan zijne dochter; over de Opvoeding harer kinderen. Rotterd. 1772.
- A. de Bosson, De nationale Opvoeding der Nederlandsche Jeugd, in 3 Zangen. Amst. 1780.
- J. L. Ewald, De kunst om een goed meisje, echtgenoot, moeder en huisvrouw te worden. Haarl. 1819, 2 deelen.
- J. L. Ewald, Voorlezingen over de Opvoeding der Jeugd, door J. van Wijk Roelz. Amst. 1809, 2 deelen.

Vatebender, Bauer, Appian en een ongenoemde, Verhandelingen over de voor- en nadeelen der openbare en huiselijke Opvoeding; in de Verhandelingen van het Prov. Utrechtsch Genootschap, 9de deel, 1807.

C. G. Saltzmann, Aanleiding tot eene onverstandige Opvoeding. Amst, 1791.

C. G. Saltzmann, Koenraad Kiefer, of aanleiding tot eene verstandige Opvoeding. Amst. 1797.

C. G. Saltzmann, Aanleiding tot eene verstandige Opvoeding van Opvoeders, Haarl, 1806.

J. P. Pohlmann, Hoë leert men de kinderen in het boek der natuur lezen? Amst. 1809, 1 deel.

Vragen voor kinderen, of aanleiding tot een nuttig en vermakelijk onderhoud voor jonge lieden. Amst. 1805.

Eindelijk de Grondlegger van eene uit de natuur genomene Opvoeding:

J. J. Rousseau, Emile ou de l'education. Amst. 1772, en vele andere uitgaven.

Dit boek bevat een' grooten voorraad van de nuttigste leeringen, in eenen uitmuntende stijl en taal voorgesteld; doch behoort met verstand gelezen en met oordeel toegepast te worden. De wederlegging door Formey, *Anti-Emile*, Berlin 1763, is, over het geheel, niet gelukkig uitgevallen, behalve hij het derde stuk: *la Profession de foi du Vicairé Saxoyard*; als waarin Rousseau van zelfs zwak is, door het gemis van de onderaanneming der waarheid. De Nederduitsche uitgaaf is te Campen 1793, 2 deelen.

Ligchamelijke Opvoeding.

D. E. Platner, Gods oneindige grootheid en almacht, aangetoond in de beschouwing van het menschelijk ligchaam. Lejden 1801, 2 deelen.

J. A. Unzer, De Arts of Geneesheer, in aangename spectatoriale vertogen. Amst. 1784, 6 deelen.

Deze beide boeken vereenigen het nuttige en aangename op eene uitstekende wijze, en behoorden daarom nooit oud te worden, zoo lang zij ten minste in onze taal door geene nieuwe vervangen zijn.

J. F. Oest, Allernoodzakelijkste raad en waarschuwing voor jongelingen en jonge dochters. Rotterdam. 1794.

J. G. Vogel, Onderwijs voor Ouders, Opvoeders en Opzienders van kinderen. Haarl. 1790.

Ballaxserd, Verhandeling over de natuurkundige (ligchamelijke) Opvoeding der kinderen, van hunne geboorte aan; en

P. Camper, Verhandeling over het bestuur der kinderen, beide, in 1762, bekroond door de Holl. Maatsch. der wetenschappen te Haarlem. In de Verhandelingen dezer Maatsch. 7 d. 2de st.

Deze Stukken zijn, voor het minst het laatstgenoemde, ook afzonderlijk uitgegeven.*

G. Bakker en J. Vitringe Coulon, Verhandeling over de natuurlijke Opvoeding der kinderen in de twee eerste jaren. Amst. 1797. Maatsch. t. n. v. 't Alg.

C. W. Hufeland, Goede raad aan moeders over de gewigtigste onderwerpen van de natuurlijke Opvoeding der kinderen, in de eerste jaren; met aanmerkingen, door G. Bakker. In den Haag, 1800.

J. C. F. Guthsmuths, Ligchaams oefeningen, door J. van Geuns. Leijden 1806, 2 deelen.

Zedelijke Opvoeding.

Formey, Hulshoff, Chatelain en van der Palm, Verhandelingen over de Zedelijke Opvoeding; in de verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij te Haarlem, 9de deel, 1765.

- De zedelyke Opvoeding uit onze natuurlijke hartstogten afgeleid. Leijden 1770.
- J. A. Noesselt, *Gedachten over de Opvoeding tot Godsdienst.* Utrecht 1776.
- W. J. H., *Christelyke en Zedelyke Opvoeding der kinderen.* Amst. 1790.
- C. G. Saltzmann, *Proeve hoe men kinderen van jong af tot den Godsdienst kan opleiden.* Haarl. 1790.
- W. E. de Perponcher, *Vraag oefening voor jonge lieden van 12 tot 16 jaren, ter beschaving van verstand en hart.* Utrecht 1792, 2 stukjes.
- Handleiding voor Onderwijzers enz., geschikt tot kerk-, huis- en schoolgebruik.* Amst. 1803.
- F. P. Wilmsen, *Regelen der verkeerung met kinderen.* Gron. 1818.

Opvoeding voor Meisjes.

- E. Bekker, Wed. Wolf, *Proeve over de Opvoeding der Nederlandsche moeders.* Amst. 1780.
- E. Bekker, Wed. Wolf, *Gesprekken met Emilia.* 's Hage 1787, 2 deelen.
- Fenelon, *Opvoeding der jeugd, bijzonder der jonge juffrouwen.* Amst. 1779.
- Karolina Rudolphi, *Tafereelen van vrouwelyke opvoeding.* Haarl. 1807, 2 deelen.
- Hannah More, *Beoordeelende beschrijving van het hendaagsch stelsel van vrouwelyke Opvoeding.* Haarl. 1823, 2 deelen.
- P. Zimmerman, *De jonge huishoudster. Een boek voor moeder en dochter.* Gouda 1793, 2 deelen.

I N H O U D.

	Bladz.
<i>Het Vrouwelijk Karakter en de Vrouwelijke Bestemming.</i>	1.
Hoofd. I. <i>Godsdienstigheid.</i>	3.
II. <i>Zedelee.</i>	12.
III. <i>Gehoorzaamheid.</i>	14.
IV. <i>Waarheidsliefde.</i>	18.
V. <i>Medelijden.</i>	20.
VI. <i>Voorzigtigheid, regtvaardigheid, kuischheid.</i>	25.
VII. <i>Matigheid.</i>	28.
VIII. <i>Standvastigheid, zielskracht.</i>	29.
IX. <i>Lezen.</i>	33.
X. <i>Schrijven.</i>	35.
XI. <i>Talen, Taalkennis.</i>	36.
XII. <i>Rekenkunst.</i>	38.
XIII. <i>Aardrijkskunde.</i>	40.
XIV. <i>Natuurlijke Historie.</i>	41.
XV. <i>Geschiedenis.</i>	42.
XVI. <i>Muzijk, Danskunst.</i>	44.
XVII. <i>Teekenen en Borduren.</i>	47.
XVIII. <i>Fabelkunde.</i>	50.
XIX. <i>Fraaije letteren.</i>	52.
XX. <i>Natuurkunde.</i>	56.

XXI.	<i>Oefening van verstandskracht en scherpzinnigheid.</i>	57.
XXII.	<i>Oefening van het geheugen.</i>	58.
XXIII.	<i>Vorming van den smaak.</i>	60.
XXIV.	<i>Zindelijkheid.</i>	61.
XXV.	<i>Huishoudelijkheid, liefde tot orde.</i>	62.
XXVI.	<i>Bevallig voorkomen.</i>	65.
XXVII.	<i>Verkeering.</i>	67.
XXVIII.	<i>Vermaken.</i>	73.
XXIX.	<i>Straffen, belooningen.</i>	75.
XXX.	<i>Ligchaamsoefening.</i>	80.
XXXI.	<i>Lucht.</i>	85.
XXXII.	<i>Voeding.</i>	87.
XXXIII.	<i>Kleeding.</i>	92.
XXXIV.	<i>Zorg voor houding en groei.</i>	95.
XXXV.	<i>Slaap, slaapkamer, bedden.</i>	99.
XXXVI.	<i>Gebreken der uitspraak.</i>	102.
XXXVII.	<i>Gebreken van het zien.</i>	105.
XXXVIII.	<i>Onwillekeurige bewegingen.</i>	109.
XXXIX.	<i>Huidziekten, klieren, kropgezwel, winterhanden en voeten.</i>	111.
XL.	<i>Zorg voor de tanden.</i>	115.
XLI.	<i>Aanlagen tot ziekte.</i>	117.
XLII.	<i>Ziekten, Geneeskundige behandeling.</i>	125.
XLIII.	<i>Het tijdperk der vrouwelijke ontwikkeling.</i>	126.
XLIV.	<i>Zorg voor de schoonheid.</i>	138.

BIJVOEGSELEN EN AANTEEKENINGEN

V A N D E N

V E R T A L E R.

Bijvoegsel.

Over het oogmerk en de wijze van Bladz.
Opvoeden in het algemeen. 1.

Aanteekeningen.

Op de Inleiding: het vrouwelijk karakter en de vrouwelijke bestemming. . 21.

Op Hoofdstuk I. 30.

“ “ “ II. 34.

“ “ “ III. 37.

“ “ “ IV. 51.

“ “ “ V. VI. VII. 56.

“ “ “ VIII. 61.

“ “ “ IX. X. XI. XII. 65.

“ “ “ XIII. XIV. XV. 69.

“ “ “ XVI. 73.

“ “ “ XVII. 75.

“ “ “ XVIII. XIX. 77.

“ “ “ XX. 85.

“ “ “ XXI. XXII. XXIII. 89.

[The page contains extremely faint, illegible text that appears to be bleed-through from the reverse side of the document. The text is too light to transcribe accurately.]

HET VROUWELIJK KARAKTER

E N

DE VROUWELIJKE BESTEMMING.

Eene doelmatige opvoeding behoort gegrond te zijn op het karakter en de bestemming van den genen, welke moet opgevoed worden. Als inleiding derhalve komen eenige woorden te pas over het karakter en de bestemming der vrouw.

.De grondtrekken van het vrouwelijk karakter zijn: teederheid van gevoel, zachtheid, minzaamheid, *buigzaamheid zelfs in het lichamelijke*; meer geneigdheid om indrukken aan te nemen, dan zelfstandig naar buiten te werken; ligte aandoenlijkheid en beweegbaarheid bij veel inwendige standvastigheid, en daarom, boven het mannelijk geslacht, geschikt tot het verdragen van pijn en allerlei lijden; minder lichaamskracht, van daar meer vreesachtigheid, maar ook meer bescheidenheid en schaamté; eene hoogere vatbaarheid voor schoonheid en bevalligheid; minder hevigheid van hartsogten, maar een dieper gevoel, en daarom meer

2 HET VROUWELIJK KARAKTER

geschikt voor het innerlijke leven, het leven des gevoels en des harten, dan voor het uitwendige; meer voor de stille en zachte deugden, die het geluk van anderen bevorderen, dan voor schitterende en heldenmoedige daden, welke de wereld in verbazing brengen; meer tot behagen dan tot heerschen, meer voor het geweld van het hart dan van het verstand; en door dit alles bij uitstek vatbaar voor de hemeldeugden Liefde, Geloof, Hoop en Trouw.

Maar deze zelfde aanleg, welke de grondslag is van het verhevenste en heiligste, kan ook, bij eene verkeerde rigting, de bron worden van vele afdwalingen, ja zelfs van de allerverwerpelijste en afschuwelijkste gebreken en misdrijven, welke helaas mede te tellen zijn onder de karaktertrekken van het vrouwelijk geslacht. Daar toe behooren eene bovenmatige heerschappij der verbeelding, romaneske denkwijze, bijgeloof, dweeperij, ijdelheid, zucht om te behagen en zich op te schikken, te groote, ziekelijke aandoenlijkheid en gevoeligheid, volkomene zwakheid, gemis van wil en van werkzaamheid, of eigenzinnigheid en trotschheid, eene geheele onderwerping aan gevoel en hartstogten, ja zelfs ten laatsten de hoogste trap van onzedelijkheid, wanneer de onschuld en reinheid des harten verloren, en het licht en de kracht van den Godsdienst daaruit geweken zijn, welke alleen aan het vrouwelijk wezen de rechte houding en besturing geven kan.

EN DE VROUWELIJKE BESTEMMING. 5

Beschouwen wij nu de vrouwelijke bestemming, zoo vinden wij tusschen deze en den aanleg der vrouw eene zonderlinge overeenkomst; en wij kunnen aan de eene zijde over de wijsheid van den Schepper ons niet genoeg verwonderen; aan den anderen kant worden wij daar door te zekerder overtuigd van de waarheid dezer bestemming, dewijl zij reeds in de natuur zelve gegrond is.

De vrouwelijke bestemming namelijk is: vrouw te zijn in den waren edelen zin des woords; of, gelijk de Heilige Schrift dit zoo waar en volkomen uitdrukt: «eene hulpe te zijn;» niet voor zich zelve maar voor anderen te leven; in het gelukkig maken van anderen haar eigen geluk te vinden; zuivere hemelsche liefde tot het doel en het beginsel van haar aanzijn te maken; niet in de buitenwereld maar in den stillen huisselijken kring haar beroep en hare wereld te vinden; niet te regeren, maar te dienen, hetwelk Г О Т Н Е zijne heerlijke Dorothea zoo schoon zeggen laat:

Dienen leere bij tijds de vrouw, naar hare bestemming;
Want door dienen alleen geraakt zij eindelijk tot heerschen,
Tot het verdiend gezag, dat haar toch in 't huisselijke toekomt.
Vroeg reeds dient de zuster den broeder, zij dient ook de ouders;

4 HET VROUWELIJK KARAKTER

En haar leven bestaat in bestendig heengaan en
komen,
Of een heffen en dragen, bereiden en werken
voor anderen.
Wel haar, die daar toe zich schikt dat geen weg
haar te zwaar wordt,
En de uren der nacht haar zijn als de uren des
daags;
Dat zij nimmer het werk te gering noch de naald
voor te fijn houdt;
Dat zij geheel zich zelve vergeet en niet dan in
anderen mag leven!
Want als moeder gewis kan zij geen dezer deugd-
den ontberen,
Als de zuigling de ziekelijke wekt, en voedsel be-
geert van de zwakke,
Waardoor dan de smert zich met zorgen vereenigt.
Twintig mannen te zamen verdroegen niet deze
bezwaren.

Zie daar de bestemming der vrouw! Een ver-
heven, goddelijk beroep! Wanneer de opoffering
van zijn eigen ik, over het geheel genomen, de
hoogste plicht des menschen is, zoo is zij het in
eene dubbele mate voor het vrouwelijk geslacht.
Welke zware pligten aan hetzelfde zijn opgelegd,
en voor welke onbeschrijfelijke opofferingen het
vatbaar is, leert ons de ervaring.

Welke opoffering vereischt de oppassing en ver-
zorging van zieke kinderen en echtgenooten, het
verdragen van een' grilligen, opvliedenden, on-

beschaafden, zedelloozen man, en andere met deze bestemming verbondene, zware lasten des levens! Hoe menige vrouw heeft niet reeds voor haren geliefden, voor haren echtgenoot en kinderen, een geduld, eene standvastigheid, eenen heldenmoed getoond, welke alle heldhaftigheid der mannen te boven gaat, dewijl het de heldenmoeder liefde was! Hier bewijst zich de waarheid des woords: «de liefde overwint alles!»

De naaste betrekking heeft gewis deze bestemming op den huisvrouwelijken en moederlijken stand. Maar wanneer deze pligt buiten haar bereik ligt, zoo kan zij haren werkkring uitbreiden in de opvoeding der kinderen van anderen; en met nog zuiverder glans in de pligten der vriendschap, der weldadigheid, der ondersteuning van armen, ongelukkigen, verlatenen, ja in de geheele overgeving des harten aan den hemel en aan een goddelijk leven.

Dit brengt ons nu tot het hoogste punt der vrouwelijke bestemming, hetwelk de verhevenheid en de waarde van haar geslacht boven alles uitwijst. Het moet de wieg zijn van het menschengeslacht, deszelfs opvoeder, en de bewaarder van den eenigen waren Godsdienst, de Godsdienst der liefde en des geloofs.

Het hart der vrouw staat, volgens zijne natuur, den hemel nader bij dan het mannelijke, in hetwelk de hartstogten of het koele verstand meer heerschappij voeren. Het is daartoe gevormd om

6 HET VROUWELIJK KARAKTER

den eersten kiem van den godsdienst in het teedere hart des kinds te planten, en denzelven ook, het geheele leven door, midden in de stormen des levens, bij alle aanvallen des ongeluks, der zedeloosheid, der driften en tegenspoeden, in het stille heiligdom des harten te bewaren. Hoe menig huisgezin zien wij, waar alleen het hart der vrouw deze heilige vlam levendig houdt! Ja aan het geheele mannelijk geslacht werd deze beminne swaardige sekse tot voorbeeld gegeven, tot geleider ten hemel! Van dit geslacht moet het andere de liefde leeren. En wanneer onder eenig volk de vrouw eerst onheiligt is, dan is de val van het geheele volk ontwijfelbaar.

Heeft niet onze Heer zelve deze waardij en verhevenheid der vrouwen erkend, en door zijn voorbeeld en verkeering bevestigd? Tot besluit mogen hier de schoone woorden van BARRETT eene plaats vinden:

« Zij ontwijdden niet den mond des Verlossers met
verraderlijken kus.
Zij verloochenden Hem niet met onheiligen mond.
Zij bleven, het gevaar ten trots, toen de Apostelen vloten.
Een' vrouw gaf Hem ons, een vrouw was de laatste bij het kruis, een vrouw de eerste bij zijn
verrijzen" (*).

(* In zijn lofgedicht op het vrouwelijk geslacht.

En nu de toepassing op de vrouwelijke opvoeding. Zij zal zeer gemakkelijk zijn: want de grondtrekken zijn reeds voorheen gegeven. Huisselijkheid, rust, zedelijkheid, vroomheid, zachtmoedigheid, oefening in vlijt en alle stille dengden, gepaste vorming van geest en gevoel, uitwendige bevalligheid, en bovenal, hetwelk het geheel de kroon opzet, ware godsdienstigheid, moeten het grondbeginsel zijn.

Maar ach, hoe zeer is men van deze hoofdzaak afgeweken! Hoe geheel anders wordt hedendaags de vrouwelijke opvoeding niet zelden ingerigt! In de plaats van de vorming van het inwendige, van het hart en karakter, zoekt men slechts talenten, uitwendige, schitterende en innemende eigenschappen; in plaats van opleiding tot het huisselijk leven, de vorming voor de wereld en voor gezelschappen! De kunst van te behagen en te verleiden schijnt de hoofdzaak te zijn! In de daad men zoude dikwijls gelooven, dat het oogmerk eerder ware Bajaderen (Aziatische danseressen) op te voeden dan goede huisvrouwen.

Uit het gezegde blijkt nu van zelve, dat de huisselijke opvoeding de meeste geschiktheid heeft om het ware doel der vrouwelijke opvoeding te bereiken; en hoe zeer noodzakelijk het is, dat ook in kostscholen de geheele inrigting, zoo veel mogelijk, de huisselijke nabij kome.

I.

GODSDIENSTIGHEID.

De vrees des Heeren is het beginsel van alle wijsheid, en zoo ook van alle opvoeding. Niets in de wereld houdt stand, behalve hetgene op God gegrond is; en op deze wijze alleen ook de mensch, wiens aanzijn, willen en werken in God bestaat. Alleen daardoor verkrijgt hij zelf zijne eigenlijke waarde en verhevenheid, zijn leven zekerheid en doel, zijne deugd bestendigheid; daardoor alleen wordt zijn geheel aanwezen in waarheid heilrijk en gezegend voor zich zelve en voor anderen.

Het eerste en hoofdzakelijke streven van alle opvoeding moet derhalve daar heen gerigt zijn, om aan het jeugdig gemoed deze strekking, het gevoel voor godsdienstigheid, te geven. Want dit alleen heet Godsvrucht; niet de uitwendige eeredienst, niet de beoefening der geschiedenis van den godsdienst of het van buiten leeren van zekere formulieren; wat men anders gemeenlijk zoo noemt, en wat men helaas menigvuldig, met andere wetenschappen, tot latere jaren uitstelt,

en in enkele uren beoefenen en leeren laat; maar de Godsdienst des harten, die niet aan uur en tijd gebonden is, maar van het eerste tijdperk af, door het leven zelf, het teedere gemoed moet ingeplant worden, namelijk door de verkeerung met vrome, godvruchtige menschen, door den gedurigen omgang met goede gedachten, woorden en werken; welke, gelijk eene zuivere zielen-atmosfeer, en even onmerkbaar, werkzaam is op het gedijen en de schoone ontwikkeling van den geest, als de zuivere natuurlijke lucht op de gezondheid des lichaams.

Dit is het verheven beroep der moeder, en hier bewijst zich haar gewigt en waardij. Door haar alleen kan reeds het gemoed van het nog zeer jonge kind, des morgens wanneer het uit het bed genomen, en des avonds wanneer het te slapen gelegd wordt, wanneer het zijn voedsel ontvangt, of eenig ander vergenoegen geniet, tot God, den hemelschen Vader, den gever van het goede, opgeleid en met liefde en dankbaarheid tot Hem vervuld worden. En deze eenvoudige dagelijksche gewoonte zal de ware godsdienstigheid meer in deszelfs hart bevestigen, dan alle daarop volgende grondig geleerde bewijzen der godgeleerde waarheden. Want daardoor wordt ook het geloof aan eene hoogere onzigtbare wereld aan het kind te gelijk in het hart gegeven, het verhevenste, waartoe de mensch geraken kan.

Eyen zoo kan ook het geloof en de liefde tot

Jezus Christus, als den van God in de wereld gezondenen, die voor ons allen gestorven en weder opgestaan is, die ons, en bijzonder de kinderen lief heeft, gelijk nog niemand heeft lief gehad, en tevens het zoo onontbeerlijk geloof aan belooning en straf in de toekomstige wereld, in het vervolg het kind reeds worden ingeplant; ja zelfs, gelijk wij uit eigene ondervinding weten, de groote gedachte van het aardsche leven niet als ons eigendom, maar als een geschenk van God, niet als doel, maar als middel tot een hooger einde, de eeuwige zaligheid, en als eene reis naar de ons bestemde woning te beschouwen.

Is nu deze godsdienstige vorming in het gemeen onontbeerlijk voor elke goede opvoeding, zoo is zij het geheel bijzonder voor de vrouwelijke: nademaal, in het vrouwelijk karakter, hart en gevoel het overwigt hebben, en de vrouw juist uit dien hoofde meer vatbaarheid heeft voor geloof en liefde, en eigenlijk geheel daarvoor bestemd is; maar ook des te ongelukkiger en hulploozzer wordt, wanneer deze hoogere strekking van haar eigenlijk wezen haar ontbreekt. Een man zonder godsdienst kan nog iets zijn, maar zonder dezen is de vrouw niets, en te gelijk aan alle stormen van het noodlot en aan alle verleidingen der zonde prijs gegeven.

Doch tot bereiking van dit oogmerk, is het hoogst nuttig en noodzakelijk de kinderen bij tijds te gewennen om de uitwendige godsvereering re-

gelmatig in acht te nemen , de zondagen te vieren , dezelve van andere dagen te onderscheiden , de kerk te bezoeken , of uitgelezene plaatsen der Heilige Schrift en andere geestelijke boeken of kerkelijke redevoeringen te lezen ; doch boven al het gebed niet te verzuimen en hetzelfde daar voor te houden , wat het *eigenlijk* behoort te zijn , verheffing tot God , reiniging in zijn licht en uitgieting des harten voor Hem.

Op deze wijze zal de Goddelijke zedeleer van van het Nieuw Verbond het kinderlijk gemoed , hetwelk voor deszelfs verhevener afgetrokken deel nog niet vatbaar is , onuitwischbaar worden ingeprent ; in het bijzonder de hoofdleer : omtrent anderen te handelen ; gelijk wij wenschen door hen behandeld te worden , onze naasten lief te hebben als ons zelve , beledigingen te vergeven , die niet te wreken , en het goede te willen , zelfs voor onze vijanden. Tot dit oogmerk dient het menigvuldig lezen van de daartoe betrekkelijke plaatsen der Heilige Schrift en der boeken over de Christelijke zedeleer.

In rijpere jaren , of na geëindigd schoolonderwijs , mögen zij , door eene meer uitvoerige onderrigting en het lezen der voornaamste schrijvers over het Christendom , de voortreffelijkheid van onzen Godsdienst leeren.

II.

Z E D E L E E R.

Als grondbeginsel der zedelijke pligten wordt door sommigen het algemeen welzijn aangenomen, en volgens hen, is deugd alles wat het algemeen welzijn vermeerdert, en het gene dit vermindert, zonde. Anderen houden het individueel geluk of ongeluk voor hoofdstelling. Maar veel beter schijnt het ons dezelve voor te stellen als geboden van God, hetgene zij ook in de daad zijn. Want de grond van alle zedelijkheid, het gevoel voor goed en kwaad, is immers door God reeds in ons hart gelegd. Derhalve moet zedelijkheid met Godsdienst verbonden worden, waar door zij alleen haar ware wezen en eene volkomene verplichting verkrijgt. De tien geboden van God door Mozes den menschen gegeven en daarna door Christus bevestigd en met het grondbeginsel der liefde vereenigd, bevatten de geheele zedeleer. Deze prente men den kinderen, als goddelijk wet, regt diep en ernstig in.

De ondervinding heeft het duizendmaal bevestigd, dat in het oogenblik der verzoeking het eenvoudige woord der Heilige Schrift:

Gij zult niet dooden; Gij zult niet echtbreken; Gij zult niet stelen; Gij zult niet begeeren het eigendom van anderen; Gij zult niet valsch noch kwaad spreken van uwen naasten; als Gods gebod in het hart opgenomen, meer gewerkt heeft dan alle wijsgeerige verstands-gronden.

Het is daarom ook noodig, overtredingen en afwijkingen van dezelve niet, gelijk het thans gebruikelijk geworden is, alleen als kwade gewoonte en ondeugd, maar als zonde aan het jeugdig gemoed voor te stellen; een woord, het welk ons eenigermate te zeer buiten gebruik schijnt gekomen te zijn.

De afzonderlijke punten, welke aan kinderen van het vrouwelijk geslacht, boven andere verdienen te worden voorgesteld, zijn de volgende:

1. Gehoorzaamheid, gelatenheid.
2. Medelijden.
5. Waarheidsliefde.
4. Voorzigtigheid, regtvaardigheid, kuisheid.
5. Matigheid.
6. Standvastigheid.

III.

GEHOORZAAMHEID.

Gehoorzaamheid is de grondslag, de onmisbare voorwaarde van alle opvoeding; ja, wij zeggen niet te veel, van alle zedelijkheid, en zelfs van den godsdienst. Want wat is gehoorzaamheid in den waren zin des woords? Zijnen eigenen wil op te offeren aan den wil eens anderen. Hetzelfde nu is ook de grondslag van alle zedelijkheid, van allen godsdienst. Zoo lang wij leven, moeten wij onzen wil aan den wil van God, onze wenschen aan Gods geboden, onze lotgevallen aan de hoogere magt, die alles bestuurt, overgeven en onderwerpen. Ongelukkig hij, welke dit niet vroegtijdig geleerd heeft! De menigte van ongelukkige menschen, van ongelukkige huwelijken, ja van zelfmoorden, welke de latere tijd aanbiedt, ontstaan grootendeels daaruit, dat men bij de opvoeding dit beginsel verwaarloost, het welk onze voorouders het breken van den eigen zin, van den trots noemden, en in welks plaats men het geheel verkeerd gesteld heeft, om kinderen te leiden alleen door zacht-

heid en overtuiging. Men gelooft daar door hunne kracht, hun karakter en verstand te versterken. Maar men dwaalt; men bevordert daar door alleen de kracht van eigenen zin (eigenzinnigheid) en eigenen wil, van de hartstogten en derzelve heerschappij over het verstand. De kracht, welke men daardoor verkrijgt, is slechts de kracht der dierlijkheid, der zelfszucht en, wanneer het op het uiterste komt, der vertwijfeling en zelfvernietiging.

De ware kracht des menschen daarentegen bestaat daarin, zijnen eigenen wil, zijne hartstogten aan de rede, en derhalve aan eenen verhevener wil te onderwerpen, zich zelve en zijne eigenliefde aan het welzijn van anderen en aan eene hoogere wet ten offer te brengen, en vast te staan in ontberingen en rampspoed.

Deze kracht nu verkrijgt men alleen door eene opvoeding, welke de heilige gehoorzaamheid in de ziel plant. Want wat is ons geheel volgend leven anders, dan eene voortgezette opvoeding van de zijde eener hoogere onzichtbare magt? In de plaats der opvoeders, welke wij gewoon geworden zijn als vertegenwoordigers te gelooven en onvoorwaardelijk te gehoorzamen, treedt nu de hoogere, goddelijke rede zelve; in de plaats van hunne verboden, van hunne bevelen, treedt nu het noodlot of, beter gezegd, het hooger bestuur, met deszelfs, ons dikwijls zoo onbegrijpelijke, dikwijls zoo smartelijke raadsbeslui-

ten; en op deze wijze duurt, gedurende geheel ons leven tot aan het graf, dezelfde betrekking voort, welke hier in de kindschheid begonnen en vastgesteld werd; en de hoofd-voorwaarde blijft altijd hetzelfde kinderlijk geloof, dezelfde kinderlijke gehoorzaamheid, alleenlijk in eene verhevener strekking.

Men geloove toch niet, dat men door eene onbepaalde gehoorzaamheid het verstand der kinderen vernedert en verzwakt. De ware wijsheid is juist het vermogen van eene hoogere wijsheid te erkennen, haar te gehoorzamen en zijne eigene hartstogten en wil te beheerschen.

Even min heeft men te vrezen, dat door zulk eene onbepaalde gehoorzaamheid de liefde zoude uitgedelgd worden. G Ö T H E zegt reeds zoo schoon als waar:

Is gehoorzaamheid in 't harte,
Zal niet ver de liefde zijn.

Dat deze gehoorzaamheid met alle hare weldadige gevolgen dubbeld gewigtig zij voor de vrouwelijke opvoeding, verklaart zich van zelve uit het bovengezegde, aangaande het karakter en de bestemming van het vrouwelijk geslacht.

Maar wij herhalen nogmaals: de gehoorzaamheid, welke wij bedoelen, moet onbepaald zijn, zonder naar gronden te vragen; want het is geene ware gehoorzaamheid, wanneer het kind uit eigene overtuiging handelt, dewijl hetzelve dan toch altijd zijn eigen wil behoudt, welken het volgt.

En hoe dikwijls is het wel geheel niet mogelijk , de gronden aan een kind verstaanbaar te maken ! ja , wat nog erger is , hoe dikwijls ontstaan nu eerst redetwisten tusschen kind en opvoeder , die niet zelden in hevigheid ontaarden , en alleen dienen , om de kwade eigenschap van gelijk te willen hebben te begunstigen !

IV.

WAARHEIDSLIEFDE.

Tot eene vroegtijdige opwekking der waarheidsliefde wijst het gevoel van eeren den zekersten weg aan. Eene verstandige moeder zeide eenmaal in een gezelschap van vrienden: hare dochter, een jong meisje, dat daar bij stond, had in haar leven haar nog nooit eene onwaarheid gezegd. Het gezicht van het meisje helderde zich op, en zulk eene gelukkige aanwending van openbaren lof was gewis in staat om eene waarheidsliefde voort te brengen, die door andere beweegredenen nooit kon uitgedelgd worden. De schande van leugen te spreken behoorde met de levendigste kleuren geschilderd te worden, als iets, hetwelk het karakter van een' mensch volstrekt verwoest en hem in het oog der geheele wereld verachtelyk maakt; en men behoorde het schadelijke dezer kwade gewoonte den kinderen daardoor te doen gevoelen, dat men hen ook dan niet geloofst, wanneer zij waarheid spreken: naar het voorbeeld der fabel, van het kind, hetwelk uit scherts dikwijls nederviel, en schreeuwde dat zijn been gebroken was,

en wanneer het nu werkelijk het been brak, geen geloof vond, en door al zijn geschreeuw niemand ter zijner hulpe konde doen toeschieten.

Doch bovenal moet de waarheid van het karakter bevestigd worden door het voorbeeld van ouders en opvoeders, welke zich zelve de strengste en meest naauwgezette aankleving aan de waarheid ten pligt behoorden te maken, terwijl zij geene kleine afwijking tot groote overdrijven; en wanneer teregtwijzingen noodig zijn, deze met verchooning aanwenden; ook even zoo hunne eigene beloften, hoe bezwaarlijk het hun ook wezen moge, op het naauwkeurigst vervullen, even gelijk zij dit ook van de kweekelingen verlangen.

Hierbij moeten de voorschriften van den Godsdienst zich voegen, welke in het algemeen waarheid en redelijkheid gebiedt in alle onze werken en handelingen. Een zeer nuttig gebruik kan ook hierbij gemaakt worden van de groote voorbeelden der *waarheidshelden* (martelaren), welke liever den dood en alle pijnigingen doorstonden, dan eene onwaarheid te zeggen, dat is, dat zij met den mond dat gene verloochenen zouden, waarvan hnn gemoed doordrongen was.

V.

M E D E L I J D E N.

Het deelnemend gevoel van de vreugde en het lijden van anderen is de grondslag van alle onze gezellige deugden.

Handelt gelijk gij wenscht dat aan u zelve geschiede! is een gebod, het welk van den Hemel afstamt. Hij, die zelve smart gevoelt, wanneer hij anderen ziet lijden, zal gewis niet alleen geene smart veroorzaken, maar zal dezelve ook zeker pogen te verzachten en af te wenden. Een vrouwelijk wezen, hetwelk deze goddelijke deugd van mededoogenheid bezit, kan niet anders, dan eene goede dochter, eene goede vrouw, eene goede moeder en, in elke betrekking van het leven, een beminnswaardig en gelukverspreidend wezen zijn. Wanneer nu deze dengd voor ieder mensch noodzakelijk is, zoo is zij het bovenal voor het vrouwelijk geslacht, dewijl deszelfs geheele bestemming daarop berust om deel te nemen in anderen, om anderen behulpzaam te zijn.

De deugd van het medelijden is eene zekere

bron van goedwilligheid, en op deze wijze verhoogt zij ook de godheid en teederheid in het gedrag van kinderen jegens hunne ouders; vooral in de laatste jaren van hun leven, wanneer zij dikwijls zoo veel aanspraak daar op te maken hebben. De wijze, hoe aan kinderen deze weldadige eigenschap mede te deelen, bestaat daarin, dat wij ons eigen medegevoel uitdrukken bij het lijden van een ander wezen, of bij het vernemen van gruwzame handelingen uit boeken en gesprekken.

En dit geldt niet slechts van menschen, maar ook van dieren. Een enkel woord gehjk dit, wanneer men kinderen vliegen ziet martelen: hoe zoude het u bevallen, wanneer men u zoo behandelde? Zoude u dit niet verschrikkelijke smarten veroorzaken? kan een' onuitwischbaren indruk nalaten, eene aangeborene hardheid verzachten en den grond leggen tot eene liefderijke gezindheid.

Wij kunnen, wel is waar, niet lang bestaan, zonder een levend schepsel of deszelfs aanwezen in de kiem te verwoesten, en het is den mensch geoorloofd dieren te dooden, tot zijne nooddrift; maar hij, die uit moedwil een dier pijnigen of ombrengen kan, bewijst daardoor altijd een hart zonder gevoel of een ruw en onbeschaafd gemoed. Een jong man verhaalde eens, dat hij zeer ernstig verliefd geweest was in eene jonge vrouw; maar dat hij op eenen avond, bij het wandelen, eens ge-

zien had , dat zij eenige schreden uit den weg gegaan was om onschuldige insekten dood te trappen , en dat sedert dien tijd , zoo dikwijls het denkbeeld van haar in zijne ziel was opgekomen , de voorstelling van deze afschuwelijke hardheid zich daar mede verbonden had , tot dat hij van tijd tot tijd in het beeld van deze vrouw een' tegenzin gekregen , en de verbinding met haar geheel en al opgegeven had.

Doch kan ook dit gevoel van medelijden , hoe beminnenswaardig en noodzakelijk op zich zelve , wanneer het te ver uitgestrekt wordt , schadelijk worden , in eene overdrevene gevoeligheid ontanderen en den mensch , welke het heeft , onaangenaam en ongelukkig maken : dewijl er maar al te veel betreuenswaardige voorwerpen en gebeurtenissen in het leven zijn , welke wij niet kunnen veranderen. Daarom moet men bij jonge lieden het medelijden wel voedsel geven , maar hen tevens met kracht uitrusten , ten einde het gezigt van onvermijdelijke rampen te kunnen verdragen.

Het mededoogen is de bron der weldadigheid ; maar het is noodzakelijk het gevoel en de uitwerkingen van het zelve , zoo wel als die der weldadigheid , doelmatig te leiden : zoodanig , bij voorbeeld , dat men de jonge lieden , bij het gezigt van een arm naakt kind , eene kleine som gelds laat geven , om linnen of andere stoffen te koopen , en dat zij zelve dit snijden en naaijen ; waardoor zij te gelijk in vlijt en weldadigheid ge-

oefend worden. Of wanneer men hun gelegenheid geeft om dagelijks eenige uren te besteden tot het vervaardigen van kleinere handwerken, als bloemen, beurzen, borduurwerk, en deze aan de arme lieden te schenken, om dezelve tot hun levensonderhoud te verkoopen. Miss Hartleij te Bath, de dochter van den beroemden wijsgeerigen arts aldaar, heeft een hoogst be-minnelijk voorbeeld van deze soort van mensch-lievendheid gegeven. Zij was lang bekend als eene groote kunstnares in het schilderen, en verdeelde hare beste kunstwerken onder de armen in hare nabuurschap, welke door het verkoopen van dezelve eene aanmerkelijke ondersteuning verkregen.

Uit deze zelfde bron ontspringen een aantal deugden des gezelligen levens, welke oorspronkelijk ten grondslag hebben de poging om anderen, door onze verkeerung, het leven aangenaam te maken: als daar zijn het in acht nemen van die oplettendheden, welke tot het geluk en genoegen des levens zoo veel toebrengen: beleefdheid, inschikkelijkheid, dienstvaardigheid, waardoor wij deels de opgeruimdheid, deels het nut van anderen, met welke het lot ons vereenigt, bevorderen, zij mogen overigens in de maatschappij met ons op éénen trap staan, of boven of beneden ons geplaatst zijn. In het bijzonder verdient hier de toegevendheid in haar heerlijk licht gesteld, en de geest van tegenspraak be-teugeld te worden; eene ondeugd, welke alle

vreugde van het gezellig leven verstoren en haar, die daar mede bezielde zijn, hoe schoon en beschaafd zij overigens ook wezen mogen, regt onbehagelijk maken kan.

Dit alles te zamen maakt eigenlijk dat gene uit, het welk wij beschaafde zeden noemen; die niet alleen tot het genot van het leven dienen, maar ook eene goede wel beschaafde ziel aantoonen, en daar op weder terug werken.

VI.

VOORZIGTIGHEID, REGTVAARDIGHEID;
KUISCHHEID,

Indrukselen, welke door levendige, voor oogen gestelde voorbeelden op het gemoed gemaakt worden, hebben op de jeugd eene ongelijk sterker uitwerking, dan de afgetrokkene denkbeelden der zedelijke wijsbegeerte; en het is daarom de beste manier om jonge lieden voorzigtigheid te leeren, wanneer men hun de schadelijke gevolgen verhaalt, welke personen, die zij kennen, zich door een onbezonnen gedrag berokkend hebben; zoo dat zelfs het verhaal van eene scandaleuze stads kronijk, door eenen verstandigen opvoeder, met behoorlijke voorzigtigheid zeer goed tot eene nuttige les voor de jeugd gebruikt kan worden.

Eene andere soort van voorzigtigheid, welkers bezit even zeer noodig is, bestaat in zich zelven te bewaren voor de kwade oogmerken van anderen; om deze reden behooren jonge lieden in het bijzonder gewaarschuwd te worden om zich met spelers, drinkers en andere onzedelijke menschen niet op te houden. Dewijl nu deze voorzig-

heid alleen door menschenkennis kan verkregen worden, zoo kunnen boeken, welke zoodanige karakters in hunne slechtheid schilderen, daartoe van dienst zijn; alleenlijk wachte men zich eene te zwarte schilderij van de menschen te geven.

« Ken u zelve » is eene zeer gewigtige grondregel en een hoofdbeding der voorzigtigheid, waar het op wijze verbetering van zich zelve aankomt; maar « ken anderen » is een niet minder belangrijk leerstelsel in het boek der wijsheid, wanneer men met zekerheid gaan wil door deze bedriegelijke wereld. Een groot hulpmiddel daar toe is de gelaatkunde (physiognomie), of veel meer de pathognomie [de kennis van het gelaat, door inwendige zielsbewegingen, buiten deszelfs rust gebragt], in zoo ver namelijk de heerschende hartstogten hare sporen op het aangezicht indrukken, en een zeker karakter op hetzelfde achterlaten.

Ook zullen onderscheidene soorten van spelen dienen kunnen, om zich in de voorzigtigheid te oefenen.

Regtvaardigheid en kuischheid, de hoofdbanden, door welke de beschaafde maatschappij bijeen gehouden wordt, moeten op gelijke wijze jonge lieden worden ingeprent, terwijl men hun door voorbeelden de zekere straf en de schande aantoot, die de overtreding dezer beide pligten vergezellen; doch bovenal, wanneer men zich van de geboden van den Godsdienst bedient, om den indruk te versterken, welchen de

eerbied voor de wetten der zamenleving, het gevoel voor eer en schande en voor de achting van vrome en deugdzame menschen voortbrengt. Van veel belang is ook hier bij de grootste oplettendheid op gesprekken en boeken, welke de reinheid en kuisheid der ziel bederven kunnen. Ook de beste geschriften zijn ongelukkig niet altijd vrij van zulke plaatsen.

VII.

M A T I G H E I D.

Deze bevat de onderwerping der begeerten en hartstogten aan de heerschappij van het verstand en de voorzigtigheid, en bestaat in het wijs gebruik van alle dingen, welke tot levens-nooddrift zoo wel als tot genot en vreugde behooren. De beste wijze om deze deugd in te prenten is de ten toon stelling der menigvuldige nadeelen, welke het overmatig genot opvolgen, en den gulden regel prediken: «niets in onmatigheid.»

Het voorbeeld van ouders en opvoeders zal het meeste doen, om de genoemde deugden in het jong gemoed te bevestigen. De strengste regtvaardigheid moet, zelfs in de geringste omstandigheden, in kleine verschillen, bij het spelen enz., tusschen de kinderen en omtrent anderen in acht genomen worden; en om deze reden behooren matiging en zelfoverwinning altijd de heerschende eigenschappen te zijn van hen, die kinderen willen opvoeden.

VIII.

STANDVASTIGHEID,
ZIELSKRACHT.

Wanneer vrouwelijke kinderen door hare moeders of opvoedsters niet met teederheid behandeld worden, zoo kunnen zij ligt eene hardheid van karakter en eene schijnbare gevoelloosheid verkrijgen, die haar minder beminnenswaardig maakt. Zij bekomen daardoor wel eene grootere sterkte van geest, maar het is beter daarop eerst te werken in de latere jaren.

Voor het vrouwelijk karakter past noch die stoutte ondernemende moed, die tot heldendaden aandrijft, noch dat trotsche geduld, hetwelk den openbaren bijval zoekt en noodig heeft; maar die heldere zielskracht, welke onvermijdelijke gevaren met opene oogen aanschouwt, gereed de rampen des levens te wederstaan, of wanneer zij niet kunnen afgewend worden, dezelve te verdragen. Men verkrijgt deze kracht door een juist oordeel over de regte waarde der dingen, door het onderzoek

van oorzaken en middelen , welke in staat zijn om kwade omstandigheden ten voordeel te keeren , door beschaving des verstands , door kennis en door ervaring.

Het vergieten van tranen houdt men gemeenlijk voor eene beminnenswaardige zwakheid , en voor een bewijs van vrouwelijke teêrgevoeligheid ; gelijk dezelve ook , wanneer zij bij smertelijke onafwendbare ongelukken van anderen vloeijen , eene hoogst beminnelijke teederhartigheid aanduiden ; maar wanneer jonge vrouwen zich daarin zoo veel toegeven , dat zij bij de onbeduidendste onaangenaamheid , die haar zelve bejegt , terstond in tranen smelten ; zoo bewijst dit eene kinderlijke zwakheid , en wekt het vermoeden op , dat zij ongeschikt zijn om de gewone lasten des levens te dragen. Men moet daarom dit gebrek tegengaan , deels door het uit malkander zetten van de soort en de grootheid van het kwaad , hetwelk haar treft ; deels door voorbeelden van moed en zielskracht , welke anderen in veel grooter ongevallen gegeven hebben ; deels door herinnering der vertroosting van den Godsdienst.

Eene zekere vreesachtigheid is mede gehouden voor een bewijs van vrouwelijke teederheid. Maar vreesachtigheid is meer de gezellin van zwakheid dan van teeder gevoel , en behoorde derhalve nooit te worden aanprezen. En wanneer men de vertooning daar van aanschouwt , kan men waarlijk niet zeggen , dat het angstig geschreeuw en de

stuijachtige gebaren van vele dames in het oogenblik van gevaar haar in eene beminnelijke gestalte daarstellen; - waar bij nog komt, dat zij daar door de verwarring vermeerderen en den storm heviger doen worden. Maar wanneer nog eene zekere gemaktheid zich daar bij voegt, wanneer bij voorb. eene jonge vrouw, bij den aanblik van eene spin of kever, de geheele toonladder doorschreeuwt; zoo wordt het een onaangenaam en hatelijk gebrek, hetwelk door den geesel der bespotting moet bedwongen worden.

Onbeschaamdheid wordt dikwijls voor kloekmoedigheid, en beschroomdheid voor vreesachtigheid gehouden, doch zeer ten onregt: want men ziet zeer dappere mannen, die beschroomd, en lafhartigen, die onbeschaamd zijn. Een zelfsvertrouwend uiterlijk ontstaat, wanneer iemand zijne eigene bekwaamheden gevoelt en te hoog schat; en dit verandert in onbeschaamdheid, wanneer daar bij komt de geheele verachting van het gevoelen van anderen; maar geene dezer beide hoedanigheden heeft iets gemeens met kracht van ziel. Daarentegen wordt bescheidenheid geboren, wanneer iemand zijne talenten eerder beneden derzelve waarde schat; en beschroomdheid ontstaat uit deze bescheidenheid, verbonden met het in acht nemen der gevoelens van anderen. Maar geen van beiden is uitwerking van persoonlijke vrees; veel eer wordt het aanlokkelijke der schoonheid door het schaamrood, als werking der tæer-

52 S T A N D V A S T I G H E I D , E N Z .

gevoeligheid, zoo verhoogt, dat men hetzelfde geheel niet moet trachten te onderdrukken. Maar even weinig behoorde men middelen aan te wenden om het op het uiterste te drijven: dewijl dan verlegenheid in denken en handelen, ja zelfs belemmering der spraak daar van de gevolgen zijn kunnen.

IX.

L E Z E N.

Lezen is de taal voor het oog, gelijk spreken die voor het oor, en het kost kinderen veel moeite beide deze talen te leeren. Men moet hun daarom zulke boeken in handen geven, welke genoeg en leerling te zamen paren, en aldus de moeite der voortgezette inspanning beloonen en den arbeid verzoeten.

Bij het overluid lezen in de school, verkrijgt men zelden eene zuivere en duidelijke uitspraak; het welk daar uit ontstaat, dat het kind gewoonlijk te nabij den leermeester staat, en daarom geene moeite heeft om verstaan te worden, wanneer het ook slechts halve woorden spreekt. Dit wordt daar door verholpen, dat de jonge lezeres eenige schreden van den hoorder verwijderd wordt; want dan bemerkt zij spoedig dat men haar niet verstaat, zelfs wanneer zij meent zich duidelijk uit te drukken: waarom dan ook altijd dubbelde exemplaren noodig zijn, om het te zamen lezen in een en het zelfde boek te vermijden.

Oók is hier bij op te merken, dat de oude manier van te spellen verre de voorkeur verdient boven de nieuwere, welke zonder spellen het lezen leert; en dat alleen de eerste het daarheen brengt om goed en zuiver te lezen, te schrijven en de sijllaben behoorlijk te leeren afdeelen.

Bij verdere vorderingen in de spraakkunst moeten den leerlingen boeken gegeven worden, zoo wel in proza als in verzen; welke niet slechts tot ontwikkeling van den geest, tot onderwijs in kennis van zaken, maar ook tot vorming van den smaak dienen. Tot dit oogmerk zijn er in de laatste jaren een groot aantal boeken, en onderscheidene derzelve van zeer geestrijke schrijvers en zeer doelmatig, in het licht verschenen, van welke aan het slot eene lijst zal medegedeeld worden.

X.

S C H R I J V E N .

Schrijven brengt, even gelijk teekenen en naaijen, het ligchaam in eene gedwongene en bepaalde houding, en behoorde daarom niet lang achter een te worden voortgezet: dewijl het ligchaam en deszelfs geheele gestalte daar door eene gebrekkige rigting aannemen kan; gelijk men zulks aan kinderen ziet, welke vroegtijdig tot allen zoodanigen werktuigelijken arbeid, als borduren, kantwerk en dergelijke, gebruikt worden. Boven alles dient men te letten op eene geschikte wijze van de pen, het penseel of de naald te houden, als mede op eene gemakkelijke en regte houding des ligchaams en op eenen behoorlijken afstand en inspanning van het gezigt; tot welk oogmerk een eenigzins opwaarts ryzende lessenaar veel voordeel heeft boven eene vlak staande tafel, dewijl het ligchaam daarbij minder inwaarts gebogen is en de letters levendiger in het oog vallen.

X I .

T A L E N , T A A L K E N N I S .

Het voornaamste is zijne moedertaal zuiver te leeren spreken en schrijven. Dit en de noodzakelijkheid van eenige oude of nieuwe talen te verstaan legt aan de jeugd van beide seksen een' bezwaarlijken arbeid op, welke vele jaren van hunnen kostbaren tijd wegneemt. De moeijelijkheid om eene genoegzame kennis der oude talen, het Grieksch en Latijn, te verkrijgen, is nog grooter, dan bij de nieuwere; hoofdzakelijk wegens de menigvuldige veranderingen der uitgangen van derzelver zelfstandige, bijvoegelijke en werkwoorden, welke alle voor kinderen zoo veel nieuwe woorden zijn; en dewijl de beste werken van deze oude schrijvers in onze taal overgezet zijn, is het voor vrouwelijke opvoeding minder noodig aan het leeren van deze talen tijd en moeite te besteden. Doch de Fransche en Italiaansche maken, of beide of voor het minst eene derzelve, een wezenlijk deel uit der opvoeding van het vrouwelijk geslacht; aangezien zij minder zwaar zijn om te leeren, een' rijkdom bevatten

van belangrijke werken voor kennis en smaak, en tot verkeer met vreemden of op reizen nuttig zijn; terwijl daarenboven derzelve beoefening genoeg geeft, en tot den goeden toon in de samenleving behoort.

De manier om talen door verkeer te doen leeren kan, vooral bij kleine kinderen, met het grootste nut aangewend worden. Desniettegenstaande moet de grammatikale beoefening der taal naderhand zorgvuldig worden ingehaald: want zonder deze zal noch eene buitenlandsche, noch de moedertaal regt en zuiver gesproken of geschreven worden.

Voor het oogmerk om talen door den omgang te leeren; zijn scholen meer geschikt, dan de bijzondere opvoeding: want, behalve den nijd, die daar door wordt opgewekt, leeren ook de kinderen, door de gezellige verkeer en het wederzijdsch herhalen en opmerken, de taal beter.

XII.

R E K E N K U N S T .

Deze is, even gelijk de grammatikale kennis der talen, eene afgetrokkene wetenschap, en daarom mag zij niet te vroegtijdig ondernomen worden.

Wanneer men echter waarneemt, hoe goed kinderen, nog vóór zij ter school gaan, het kaartspel leeren, en daar door de eerste zinnelijke denkbeelden der tien getallen verkrijgen; zoo mogt men wel geneigd zijn om te gelooven, dat dit spel zeer goed zou kunnen aangewend worden om het rekenen leeren te verligten, en de daar toe vereischte werkzaamheid van den geest op te wekken; ondersteld zijnde, dat men zorg draagt, dat geen gewinzucht, noch hartstogtelijke liefde voor het spel daar door wordt voortgebracht: waarom het ook meer voor de huisselijke opvoeding, dan voor de scholen is aan te prijzen, dewijl in deze de uitwerking op de hartstogten niet zoo wel bewaakt en voorgekomen kan worden.

De deelen der rekenkunst, welke tot het gemeene leven noodig zijn, als optellen, vermenigvuldigen, aftrekken, declen, moeten met zorg-

vuldigheid geleerd worden; als mede de regel van drieën en de breuken, welke de moeite rijkelijk beloonen zullen, door het vergenoegen en het nut, het welk zij voortbrengen.

De hoogere deelen der rekenkunst, de algebra, en de verhoudingen, zijn te afgetrokken, en blijven bij de vrouwelijke opvoeding weg.

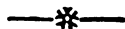

XIII.

AARDRIJKSKUNDE.

Al het gene van deze wetenschap alleen het werk van het geheugen is, kan den kinderen in de vroegste jaren geleerd worden. Men behoort op deze wijze te beginnen, dat men op eene groote kaart de verdeelingen des vaderlands en der overige deelen der aarde aanwijst, en vervolgens de voornaamste gebergten, rivieren en zeeën (de natuurkundige Geographie), doet kennen; waarbij algemeene kaarten zeer te verkiezen zijn boven de bijzondere: dewijl het veel meer aankomt op de ligging en grenzen der landen, dan op de bepaalde gedaante van elk op zich zelve. Daar na volgt de staatkundige rijksverdeeling; ten laatsten moet het gebruik van de aardglobe verklaard en eenige beginselen der sterrekunde daar bij gevoegd worden.

XIV.

NATUURLIJKE HISTORIE.

De kennis der dieren is verbonden met de geschiedenis der aardstreeken, welke dezelve bewonen. Deze behoort de geschiedenis van den mensch vooraf te gaan, dewijl zij voor kinderen belangrijker en aangenamer is.

Daarenboven moet de gelegenheid waargenomen worden om vreemde dieren en kabinetten te zien: om dat het beschouwen der voorwerpen zelve veel betere denkbeelden van de zaak geeft, dan alle beschrijvingen en afbeeldingen.

Eene bijzondere aanbeveling verdient, voor het vrouwelijk geslacht, de studie der plantenkennis; welke, te gelijk met de wetenschap zelve, eene aangename oefening geeft in teekenen en schilderen, en behalve het verhoogde gevoel voor de schoonheid der natuur, ook vele voordeelen oplevert voor de volkomenheid van vrouwelijke handwerken in den volgenden leeftijd.

XV.

GESCHIEDENIS.

De geschiedenis van het menschelijk geslacht heeft eene zeer naauwe betrekking tot de kennis van deszelfs woonplaats, de aarde; en moet deswegens door de aardrijkskunde opgehelderd en belangrijk gemaakt worden. Na een behoorlijk overzigt van het geheel, moet de vaderlandsche geschiedenis die der andere landen voorgaan: dewijl deze den kinderen van meer nabij betreft, en daarbij merkwaardiger en tevens verstaanbaarder is. Hierop volge, in eene korte, maar naauwkeurige verklaring, de geschiedenis der oude wereld; behelzende de vier groote monarchien, met het ontstaan der tegenwoordige koninkrijken uit den val der voorgaande, benevens de tijdrekening. Zeer nuttig zullen daar bij chronologisch-geographische kaarten zijn, als, b. v., die door K r u s e uitgegeven, over de gedaante der aarde in elke eeuw. Deze behooren, met welgekleurde landkaarten, in het leervertrek altijd opgehangen te zijn, om de leerlingen dikwijls in het oog te vallen.

Doch van veel belang is het voorzigtig te zijn

in de keuze der geschiedkundige boeken voor het eerste onderwijs; en de zoodanige voorbij te gaan, welke, in den ligtzinnigen en dartelenden geest van *Voltaire* geschreven, het heilige met het wereldlijke vermengen, waar onder zelfs behoort de geschiedenis van *Becker*. Veel beter is het, naar de manier der ouden, de bijbelsche en kerkelijke geschiedenis van de staatkundige geheel te scheiden en afzonderlijk voor te dragen; en ook van de wereldlijke meer gebruik te maken, tot opwekking van zedelijkheid en van het geloof aan eene goddelijke, allesbesturende voorzienigheid.

XVI.

MUZIK, DANSKUNST.

Gewoonlijk worden deze kunsten door meesters geleerd, welke zich bij uitsluiting daar mede bezig houden; en dikwijls wordt aan derzelve beoefening eene al te hooge waarde toegekend, en te veel tijd daar aan besteed. Het is in de daad veel verkieslijker, dat een meisje het talent van spelen, zingen en dansen slechts tot dien graad bezit, als noodig is om zich zelve en hare vrienden vergenoegen te geven, dan dat zij door meerdere bekwaamheid de algemeene bewondering verwekt: nadien het voorkomen van eene te groote oplettenheid op deze uitwendige volkomenheden tot het vermoeden aanleiding geeft van nalatigheid in het bevorderen der inwendige en meer wezenlijke hoedanigheden; en, in zoo verre deze kunsten tevens de persoon op den voorgrond stellen, kunnen zij ligtelijk de ijdelheid voedsel geven, en die schroomvallige terugwijking der onschuld weg nemen, welke de vermogendste van alle vrouwelijke bekoorlijkheden is.

Tot het onderwijs in deze kunsten behoorde

men zoodanige meesters te kiezen , welke niet alleen volkomen zijn in hunne kunst , maar dezelve ook met zachtheid en welvoegelijkheid leeren kunnen . Zij moesten bedenken , dat gemeene manieren , hevige uitvallen van toorn , eene schreeuwende stem hoogst onvereinbaar zijn met het oogmerk , om door hun onderwijs bevalligheid in de bewegingen en eene melodische uitdrukking voort te brengen ; en dat deze persoonlijke hoedanigheden den smaak hunner leerlingen meer bederven kunnen , dan eenig talent , door hun onderwijs verkregen , in staat is op te wegen .

Ook vergete men nooit , dat het onderwijs in het dansen hoofdzakelijk ten doel heeft om eene rechte houding te verkrijgen , met eene gemakkelijke bevalligheid der bewegingen , en te gelijk de lichaams-oefening des winters bevordert ; doch dat daar bij geenszins behoort het leeren dier tooneeldansen en ballet-kunsten , welke strijdig zijn zoo wel met de gezondheid , als met de zedelijkheid van jonge vrouwen , en aan haren dans een geheel vreemd , met jeugd en onschuld onbestaanbaar , karakter geven .

Zoo ook bij het muziek-onderwijs , moet het hoofdoogmerk zijn de vorming van het orgaan der stem en des gehoors , en niet minder die van den inwendigen zin voor het hooge en goddelijke , dat in de muziek ligt , en waar door zij eenen grooten invloed verkrijgen kan op de vorming van het karakter en de zedelijkheid ;

als mede de opwekking en beschaving van een talent, het welk misschien in het verborgene voorhanden is. Alleenlijk wachte men zich bij het zingen voor overdrijving, en voor eene nadeelige uitwerking op de gezondheid; dewijl zwakke longen daar door versterkt, maar ook even zeer geheel en al ten gronde gerigt worden kunnen. Men zij derhalve daarop opmerkzaam; en wanneer na het zingen, hoesten, pijn in de borst of kortademigheid volgt, is zulks een bewijs dat het nadeelig is en achtergelaten moet worden. Meer daarvan zie in het Hoofdstak van de Vrouwelijke ontwikkeling.

XVII.

TEEKENEN EN BORDUREN.

Teekenen behoort, als eene schoone kunst, wezenlijk tot de vrouwelijke opvoeding. Het dient, in de eerste plaats daar toe, dat het zintuig van het gezigt en de oogmaat door het zelve gescherpt worden; maar daarbij ook zeer bijzonder tot vorming van den smaak voor het schoone. Hoe zeer het teekenen, als kunst, een gezigtsbedrog is, heeft het echter, als wetenschap, het vermogen om in het gemoed de verhevenste en schoonste beelden, de belangrijkste levenstooneelen, de edelste gevoelens op te wekken, en alzoo leering en vorming te bewerken.

Het zelfde geldt van het Borduren, het welk teekenen met de naald is, en eene lievelingsbezigheid der vrouwen van den hoogsten rang in de oude wereld schijnt geweest te zijn.

Bij de groote tijdruimte, welke de vrouwen der beschaafde wereld tot haren dienst hebben, is het zeer verstandig, wanneer zij in hare vroegere jaren onderscheidene nuttige en sierlijke kunsten leeren, waar mede zij zich in het vervolg bezig

houden en alzo in eenzaamheid zich vergenoegen kunnen; en, terwijl zij in zich zelve onderhoud vinden, minder noodig hebben dit in gezelschapskringen te zoeken, en haar geluk van de willekeur van anderen te doen afhangen.

Behalve het vergenoegen en de inwendige volkomenheid, welke het bezit der teekenkunst geeft, heeft deze ook nog het voordeel, dat zij ons tot eene soort van taal dient, om alle zichtbare voorwerpen, als bloemen, huizen, menschen, landschappen, voor te stellen, met zulk eene naauwkeurigheid, als het nooit mogelijk is met woorden te doen. Tot dit oogmerk is het genoegzaam, de omtrekken der voorwerpen te teekenen, zonder aan deze kunst zoo veel tijd te besteden, als vereischt wordt om de fijnere smeltingen van schaduw en kleurlegging zich eigen te maken.

Men konde gelooven dat, onder de beginselen der teekenkunst, ook de kennis der perspectief noodzakelijk zij: dit echter is niet het geval: dewijl, bij ons eerste leeren zien en alvorens wij de indrukken, door het gezigt verkregen, vergeleken hebben met die, welke het gevoel ons geeft, alle voorwerpen, die ons voor het oog komen, bij voorb., het aangezicht van een ander, de gedaante hebben van eene effene, gekleurde of geschaduwde vlakke, en niet van een vast ligchaam, met verhevenheden en diepten bedekt. Kan men nu de taal van het zien zoo

TEEKENEN EN BORDUREN. 49

goed leeren, dat men zich eens anders gelaat ook slechts voorstelt als eene gekleurde en geschaduwde oppervlakte, gelijk wij het waarlijk in de natuur beschouwen; zoo kan men het ook met het zelfde gemak en even naauwkeurig naar de natuur afschetsen, als men eene schilderij na-teekent, dewijl de oneffenheden, even gelijk daar, slechts als licht en schaduw voorkomen; en men zal de gelijkenis met meer gemak en volkomenheid treffen, dan volgens de regelen der perspectief. Het zelfde geldt mede omtrent het na-teekenen van landschappen en andere voorwerpen.

XVIII.

FABELKUNDE.

De oude Goden-leer is naauw verbonden met de beoefening van den smaak voor de schoone kunsten; en behoort daarom geleerd te worden, dewijl men, zonder eenige kennis van dezelve, niet eens de werken der schilders, beeldhouwers en dichters, zoo van den ouden als nieuwen tijd, verstaan kan. Nadien echter het grootste deel der fabelleer uit persoonlijk voorgestelde ondeugden bestaat; moet men, bij de vrouwelijke opvoeding, zorgvuldig toezien, dat daar door geene schadelijke indrukken in het jeugdige gemoed worden voortgebracht. Dit gelukt het best, wanneer men de figuurlijke beteekenis dezer voorgestelde wezens en daden verklaart, en aantoot dat zij alleen als zinnebeelden van geest- en lichaamskrachten dienen: gelijk Minerva van de wijsheid, Bellona van den oorlog; en dat zij op deze wijze de taal der schilderkunst uitmaken, welke, behalve de eigenlijk zichtbare voorwerpen, in de daad geen andere taal bezit.

Deze zinnebeelden echter worden niet enkel geleerd door beschrijvingen ; maar daar toe behooren nog goede afbeeldingen der Antieken, benevens munten en afgietsels van oude gegraveerde edele gesteenten.

XVIII.

FABELKUNDE.

De oude Goden-leer is naauw verbonden met de beoefening van den smaak voor de schoone kunsten; en behoort daarom geleerd te worden, dewijl men, zonder eenige kennis van dezelve, niet eens de werken der schilders, beeldhouwers en dichters, zoo van den ouden als nieuwen tijd, verstaan kan. Nadien echter het grootste deel der fabelleer uit persoonlijk voorgestelde ondeugden bestaat; moet men, bij de vrouwelijke opvoeding, zorgvuldig toezien, dat daar door geene schadelijke indrukken in het jeugdige gemoed worden voortgebracht. Dit gelukt het best, wanneer men de figuurlijke beteekenis dezer voorgestelde wezens en daden verklaart, en aantoot dat zij alleen als zinnebeelden van geest- en lichaamskrachten dienen: gelijk Minerva van de wijsheid, Bellona van den oorlog; en dat zij op deze wijze de taal der schilderkunst uitmaken, welke, behalve de eigenlijk zichtbare voorwerpen, in de daad geen andere taal bezit.

Deze zinnebeelden echter worden niet enkel geleerd door beschrijvingen; maar daar toe behooren nog goede afbeeldingen der Antieken, benevens munten en afgietsels van oude gegraveerde edele gesteenten.

XIX.

FRAAIJE LETTEREN.

Men kan dezelve verdeelen in verhalen, fabelen, verhandelingen, tooneelspelen, gedichten; en elke dezer klassen kan vergenoegen en leering geven, indien de werken met zorgvuldigheid worden uitgekozen. De beste derzelve zullen aan het einde van het boek worden opgegeven. Wat de romans aangaat, zoo zoude het wel het verkieslijkste zijn, indien jonge meisjes geheel geene romans lazen. De tijden, waarin dat geene plaats had, waren gelukkiger dan de onze: de jonge meisjes waren eerbaarder, de getrouwde vrouwen huisselijker en getrouwer, de huwelijken gelukkiger, de echtscheidingen zeldzamer. Dit is ook zeer begrijpelijk, wanneer men in aanmerking neemt, hoe de meeste romans geschreven zijn: niet om de zedelijkheid te verbeteren, maar om de hartstogten te verhitten, de verbeelding werk te geven, en om aangenaam te onderhouden. Weshalve zij, over het geheel genomen, alleen dienen om de verbeelding van jonge personen te prikkelen, de driften op te wekken en

te voeden, om aandoeningen, welke nog geheel onbekend zijn moesten, bij voorb. de liefde tot het andere geslacht, voort te brengen, en hen vroegtijdig bekend te maken met list en bedrog, met allerlei slechtheid en ondeugden der wereld; waar door de zuivere hemel van het kinderlijk gemoed bewolkt, ja zelfs, waar de aanleg daar toe is, de lust opgewekt wordt om zelve eenmaal zulk eenen roman te spelen, het welk dan ook gemeenlijk volgen zal. Zelfs de beste romans hebben het nadeel van de ziel te vervullen met hoog gesteigerde denkbeelden (Ideale) van het leven, van de liefde en de menschen, welke men in het vervolg niet verwezenlijkt vindt; waar uit, eindelijk onbevredigde wenschen, eene onvervulde ledigheid in het leven en verstoringen van het waar geluk geboren worden.

Het is nogthans niet te ontkennen, dat goede romans dienen kunnen om den geest en den smaak van jonge lieden te vormen, en bijzonder om hen met de wereld en de menschen, in en met welke zij eenmaal leven moeten, bekend te maken, en daar door reeds vooruit hun eene soort van levens-ondervinding te geven, welke hun nuttig zijn kan.

Men zij daarom ten uiterste voorzigtig in de keuze, en late deze soort van geschriften slechts zelden, vooral niet te vroeg, alleen onder opzigt, en met de noodige teregtwijzingen lezen.

Wat wij van de romans gezegd hebben, geldt

mede van de tooneelspelen. Deze zijn van drieërlei soort: tragische, sentimenteele en lui-mige stukken.

Vele tooneelstukken zijn beter om te zien, dan te lezen; in zoo verre namelijk bij het vertoonen de aanstootelijke plaatsen wegvallen.

Dat nogthans jonge vrouwen zelve op het tooneel spelen, is niet goed te keuren. Het geeft de ijdelheid te veel voedsel, gewent aan het openlijk voor het licht treden en aan de vertooning van zich zelve; het welk juist het tegengestelde is van het ware vrouwelijk karakter, en die bescheidenheid en maagdelijke beschroomdheid afbreekt, welke haar grootste sieraad is.

Beter is het, wanncer zij alleen onder malkander tooneelstukken spelen, of met verdeelde rollen voorlezen. Dan vallen de genoemde nadeelen weg, en kan deze oefening nuttig zijn voor hare uitwendige bevalligheid en voor de uitspraak.

Daar zijn in de daad weinig boeken, zoo wel in proza als in verzen, in zoo ver zij de zeden schilderen, waar aan, met betrekking tot het hooger doel, niet veel is af te keuren. Zelfs bij het lezen der fabelen van Ezopus kan, gelijk reeds R o u s s e a u heeft aangemerkt, de uitwerking op het kinderlijk gemoed geheel de tegengestelde zijn van die, welke de schrijver bedoelt: bij voorb. in de fabel van den Vos, die door de Raaf te vleijen, zich van het stuk kaas meester maakt, moet de zedelijke toepassing zijn de

dwaasheid voor te stellen van hen, die aan vleijers gehoor geven; maar zij kan ook als lof der vleijerij worden uitgelegd, in zoo ver deze beloond wordt.

Om in het schrijven den stijl te vormen, is het best, eenige weinige uitgezochte boeken bij herhaling overluid te lezen: op dat het gehoor en het inwendig gevoel gaande weg de form en de muziek der taal aanneme, en de verbeelding eene geschiktheid verkrijge, om dezelve in onze eigene opstellen na te volgen. Bij andere oogmerken nogthans en andere werken, is het beter jonge lieden met uitgelezene plaatsen uit vele boeken bekend te maken, dan met weinige geheele; niet alleen, dewijl zij daar door meer schrijvers in het vak der schoone letteren leeren kennen; maar om dat het, bij de meer beschaafde opvoeding, eene hoofdzaak is, van vele deelen van wetenschap en geleerdheid eene schets te geven; welke de jonge lieden in het vervolg ook voor zich zelve verder kunnen uitwerken, wanneer hunne omstandigheden en betrekkingen zulks vereischen.

X X.

N A T U U R K U N D E.

Ook de algemeene kennis der natuurleer is voor meisjes noodzakelijk ; deels tot algemeene vorming van den geest en om zich in gezelschappen niet belagchelijk te maken ; deels echter, en wel hoofdzakelijk, ter verhoeding van bijgeloof, waar toe het vrouwelijk geslacht van natuur meer geneigd is, en het welk door niets beter onderdrukt wordt, dan door juiste denkbeelden van de werking en de verschijnselen der natuur. Daar toe behoort derhalve de leer der Lucht, van het Licht, de Kleuren, de Warmte en het Vuur, het Geluid, de Elektrisiteit, de Magneet, de Luchtverhevelingen, Onweders en Aardbeving, benevens het noodzakelijkste van de Sterrekunde en de beweging der Hemel-lichten.

Ook zullen jonge vrouwen veel nut kunnen trekken uit de beginselen der Scheikunde ; als welke, op hare toekomstige huishoudelijke bezigheden van koken, bakken, wasschen en dergelijke, dikwijls kunnen toegepast worden. Dit geldt mede omtrent de noodzakelijkste kundigheden der meest gewone handwerken, manufacturen en werkzaamheden der Landhuishoudkunde.

X X I.

OEFENING VAN VERSTANDSKRACHT EN SCHERPZINNIGHEID.

Het kinderlijk gemoed is geneigd tot verstrooiing; deszelfs leven strekt zich uit naar buiten, dat van het vrouwelijke meer dan het mannelijke. Een van de hoofdoogmerken der opvoeding moet daarom zijn, den geest de kracht te geven, om zich op één punt of naar binnen te verzamelen, en zijne oplettendheid op één onderwerp te rigten; met welke oefening te gelijk met die der scherpzinnigheid en der oordeelskracht kan vereenigd worden.

De beste middelen daar toe zijn: de oefening in het rekenen, en wel in de latere jaren der opvoeding; het opgeven van raadsels en charaden; onderscheidene te gelijk verlustigende spelen, als het dam- en schaakspel, en het verhalen van belangrijke geschiedenissen, welke men zich dan weder vertellen of met bijgevoegde aanmerkingen opschrijven laat.

XXII.

OEFENING VAN HET GEHEUGEN.

In latere tijden schijnt men, wegens de oefening van het verstand, die van het geheugen (het van buiten leeren) te zeer verzuimd te hebben, terwijl bij onze voorvaderen de laatste voorafging. Deze hadden daarin volkomen gelijk: want het kinderlijk gemoed is meer bestemd om te leeren en aan te nemen, dan om te overwegen en te beoordeelen. Door het eerste ontstaat bescheidenheid en leerzaamheid; het andere geeft maar al te ligt aanleiding tot inbeelding, aanmatiging, overdrevene wijsheid, tot zucht om te berispen en te twisten, tot trotschheid en onverdraagzaamheid.

Behalve dezen invloed op het karakter, heeft de oefening van het geheugen nog een drievoudig onmiddelijk voordeel. In de eerste plaats verzamelt men zich, door het van buiten leeren van goede gedichten, van geestelijke liederen en spreuken, een' schat in het harte, die, door het geheele leven ons weldadig begeleidt, en reeds dik-

wijls in bedenkelijke omstandigheden als een troostende, raadgevende en versterkende engel verschenen is. Ten anderen strekt zij tot eene voortreffelijke oefening van de boven aangeprezene inwendige verstandskracht; en eindelijk wordt daar door het levenslang zoo belangrijk geheugensvermogen zelf geoefend en versterkt. Want het is daarmede als met de lichaamskrachten: door werkzaamheid verkrijgen zij altijd meer sterkte, en worden door ledigheid verzwakt; ja kunnen zelfs daar door geheel verloren gaan. Er behoorde derhalve geen dag voorbij te gaan, zonder het een of ander, al zijn het ook slechts weinige regelen, van buiten geleerd te hebben. En het is juist de kinderlijke leeftijd, welken de natuur zelve daar toe bestemt. De natuurlijke gesteldheid maakt, dat die indrukken veel gemakkelijker aangenomen worden en veel vaster blijven hechten.

X X I I I .

VORMING VAN DEN SMAAK.

Deze wordt gemeenlijk te zeer verwaarloosd, niettegenstaande zij bij het vrouwelijk geslacht een bijzonder gewigt heeft: dewijl de goede smaak een hoofddeel is van hare beschaving, van haar geheele voorkomen, hare manieren en kleeding, gelijk mede der schoone kunsten, welke hare tijdruimte haar toelaat te beoefenen: als teekenen, schilderen, boetseren, borduren, kunstbloemen maken. Van niet minder gewigt is de smaak, voor het brieven schrijven, spreken, lezen en voor bijna elke omstandigheid des levens. Zelfs dat, het welk men gratie noemt, berust hier op.

Deze vorming wordt het best bereikt door het lezen van boeken, welke deze onderwerpen opzettelijk behandelen; verder door het uitkiezen en verklaren van bijzonder schoone plaatsen uit klassieke schrijvers: Shakespear, Johnson, Sterne, Thomson, Schiller, Göthe, Herder, Engel, en door het beschouwen, navolgen en verklaren van fraaije, smaakvolle teekeningen, prenten, afgietsels van antieke edele steenen, medailles en andere kunstwerken.

* *
*

X X I V.

Z I N D E L I J K H E I D.

Deze is eene der noodzakelijkste deugden voor ieder een, maar bijzonder voor het vrouwelijk geslacht. Zij bevordert gezondheid, beminnenswaardigheid, ja zelfs zedelijkheid: want het is niet te ontkennen, dat er eene geheime betrekking bestaat tusschen ligchamelijke reinheid en reinheid der ziel; van daar immers ook, dat de goddelijke stichter van onzen Godsdienst het bad (den doop) tot een teeken van de reiniging onzes harten gesteld heeft. Men kan derhalve niet te veel zorg dragen, om den kinderlijken leeftijd daar aan te gewinnen. Daar toe zijn de beste middelen: het dagelijksch wasschen van het geheele ligchaam met versch water, het welk buitendien voor de gezondheid zeer voordeelig is; verder, een herhaald wasschen, bij de geringste onzuiverheid; het dikwijls verwisselen van linnen, bed- en tafelgoed; de oplettendheid op het schoonhouden van klederen, tafel en grond; met één woord, het inprenten van afkeer tegen alle onreinheid. Ook moet de zuivering der lucht niet uit het oog verloren worden.

XXV.

HUISHOUELIJKHEID,
LIEFDE TOT ORDE.

Het eerste vereischte van huisselijkheid en huisbestuur is liefde tot orde. Zij bestaat in het in acht nemen van den regten tijd en de regte plaats, het welk zoo vele vrouwen ontbreekt; waarom zij ook dikwijls met regt ontijdige of zonder tijd levende (zeitlosen) genoemd worden.

Er wordt eene gestrengte oplettendheid gevorderd, dat een jong meisje zich gewent om alles te doen op den behoorlijken tijd, de regte uren in acht te nemen en haren tijd wel te verdeelen; als mede, om alles weder op zijne plaats te brengen, en hare oogen te gewinnen om niets onopgeruimds, niets onordelijks te verdragen.

Opmerkzaamheid op de behoorlijke besteding van het geld, het ontzien der kleederen, en niet minder de besparing van het allerkostbaarste goéd, den tijd, moet jonge meisjes, van hare vroegste jeugd aan, ingeprent worden. Het krachtigste middel om hier toe te geraken, wanneer vermaning niet helpt, is haar zelve de nadeelige gevol-

gen daar van te doen ondervinden. Dus moet de verspilling van haar geld haar zelve armoede doen gevoelen; welke men op geenerlei wijze verligten, noch door een nieuw voorschot herstellen mag, met uitzondering wanneer de uitgaaf met een prijswaardig oogmerk gedaan is. Op gelijke wijze moet men te werk gaan, wanneer zij verzuimd hebben voor hare kleeding te zorgen. In dit geval behooren zij dezelve eigenhandig te verbeteren, of zij moeten menig genoeg ontfangen, tot zoo lang de nieuwe gereed zijn, ten einde het nadeel van dit verzuim zelve te gevoelen.

Met betrekking tot de zuinigheid op den tijd, moeten de uren van uitspanning naauwkeurig geteld, en zoo ook de tot het aankleeden gebruikte tijd zorgvuldig berekend, en haar aange- toond worden, hoe belagchelijk het is, dat zoo vele vrouwen haren besten tijd aan het toilet doorbrengen. Het zal daarom het best zijn de meisjes een' bepaalden tijd tot het aankleeden vast te stellen, op dat zij de bekwaamheid verkrijgen om hare kleederen met netheid, sierlijkheid en te gelijk handig en snel aan te trekken.

Mannen worden gewoonlijk tot de bezigheden of het handwerk, waar toe zij bestemd zijn, reeds vroegtijdig opgeleid; vrouwen daarentegen gebeurt het menigvuldig, dat zij, hoe zeer tot het waarnemen der huishouding bestemd, echter niet het geringste onderrigt daar in verkrijgen; maar deze gewigtige bezigheid beginnen, geheel onbekend

met de waarde van het geld en met het gebruik der zaken, die haar omringen. Ook hier in is eene goede moeder en de huisselijke opvoeding de beste leermeesteres. Maar vele meisjes, die geene moeder en geen vaderlijk huis hebben, verblijven tot hare latere jaren in de school. Deze behoorden in eene bijzondere klasse opgevoed te worden, waar zij huishoudelijk onderwijs verkrijgen kunnen. Ieder van haar moest een gedeelte van het huisbestuur, eene week of maand lang, bij beurten op zich nemen; niet alleen de bezorging van tafel en keuken, maar ook de andere deelen van de huisselijke werkzaamheid, als de wasch, de kelder, het houden der rekening, het snijden en naaijen van het linnen, deels voor zich en haar eigen huisgezin, deels voor arme kinderen en moeders.

Zulk eene toegift van huisselijk onderwijs zoude, aan eene opvoedings-inrigting en die daar in gevormd werden, eene beslissende voorkeur geven boven andere.

XXVI.

BEVALLIG VOORKOMEN.

Daar ligt iets bekoorlijks in het voorkomen van sommige personen, waar door zij bijna oogenblikkelijk de genegenheid en het vertrouwen van anderen winnen. Het is niet het glimlagchen der vleijerij, noch van zelf-behagen, noch van ligtzinnigheid; maar het is de eenvoudige uitdrukking van vergenoegen en welwillendheid, welke wij bij het gezigt van onze bekenden gevoelen, en die, door eene soort van geest-aansteking, even gelijk het geeuwen van anderen de verveling, op gelijke wijze vrolijke en welwillende gewaarwordingen in hen verwekt en hen tot ons doet naderen.

Hoe dikwijls ook dit innemend voorkomen reeds tot kwade oogmerken gebruikt mag zijn, zoo heeft het toch gewis zijnen oorspronkelijk waren grond in vriendelijkheid, in openhartigheid en goedwilligheid des gemoeds; en ook die genen, welke naderhand een bedorven karakter verkrijgen, hebben den schijn dezer deugden behouden, alhoewel de werkelijkheid verloren ging.

Op welke wijze zal men nu dit aangenaam ui-

terlijke behouden, of aan jonge lieden eigen maken? zeker op geene andere wijze, dan dat men hun gemoed zeer vroegtijdig met liefde en goedwilligheid vervult, en te gelijk hun voorkomen daarmede tracht te verlevendigen. Ja zelfs, wanneer deze uitwendige vriendelijkheid ook in het begin slechts aangenomen is, zoo zal zij toch langzamerhand natuurlijk worden, en eindelijk daar toe bijdragen om, door terugwerking, ook in het binnenste de vriendelijkheid en genegenheid zelve op te wekken, welke zij aanvankelijk alleen uitdrukte. Dit is een gouden regel voor hun, die met kinderen te doen hebben.

Eene zeer voortreffelijke vrouw, welke het bovenstaande in het handschrift gelezen had, schreef het volgende daar bij: «niets is meer waar, dan dit gezegde: het is in de daad hoogst wenschelijk een onvriendelijk voorkomen te verwijderen; maar zal men echter, daar de natuur de menschen zoo zeer onderscheiden geschapen heeft, niet te vrezzen hebben dat eene proef, om deze schoone vriendelijkheid op een oorspronkelijk ernstig gelaat over te brengen, eene onaangename gedwongenheid moogt doen ontstaan? Natuurlijkheid in het voorkomen, het moge dan ernstig of vrolijk zijn, zal altijd behagen, en waarschijnlijk zal dit beminnenswaardig uiterlijke even zeer te vereenigen zijn met de natuurlijke uitdrukking, zoo wel van het vrolijk als van het ernstig karakter.»

XXVII.

VERKEERING.

Behalve het zoo even geschetst aangenaam voorkomen, komt de bekwaamheid in de verkeering op twee punten neder, op de kunst van wel te hooren en van wel te spreken. De aanhoudende oplettendheid en de onderscheidene uitdrukking op het gelaat van den hoorder, naar gelang van de verschillende uitdrukkingen van den spreker, geeft aan het gesprek eene bijzondere opgewektheid. Wel gehoord en verstaan te worden spoort den spreker aan om, hoedamig ook het onderwerp zij, met genoegen voort te gaan.

Vroegtijdige verkeering en gesprekken geven hier in meer oefening; en daarom verkrijgen jonge lieden deze eigenschappen eerder in gemeenschappelijke en school-inrigtingen, dan bij de afzonderlijke opvoeding.

Het eerste, het welk tot een genoegelijk gesprek vereischt wordt, is eene aangename stem; die de woorden duidelijk en tevens ongedwongen uitspreekt, die helder is, maar niet schreeuwt, zacht zonder klagend te zijn; verbonden met eene be-

vallige houding, maar zonder beweging of gebaren, want elke soort van gebaarmaking is onaangenaam. Wat het onderwerp van het gesprek aangaat, zoo moet het ingerigt zijn naar den smaak en de gezindheden van den hoorder; waar uit dan blijkt dat, zoo wel tot goed hooren als tot goed spreken, niet alleen kennis van zaken, maar ook van den smaak en de neigingen der menschen vereischt wordt, en dat derhalve dit vermogen veel meer de uitwerking is van eene goede opvoeding in het algemeen, dan wel eene enkele eigenschap of op zich zelf staand gedeelte van deze.

Doch er zijn nog bijzondere punten, welke jonge vrouwen bij het gesprek in acht nemen moeten, en gebreken, welke zij te vermijden hebben: deze willen wij daarom nog afzonderlijk doen opmerken.

Vooreerst moet nooit de zucht om in gesprek te schitteren haar hart vervullen: want anders komt de ijdelheid der sprekende voor den dag, en beleedigt meer of min den hoorder, hoedanig ook de inhoud van het gesprek zijn mag.

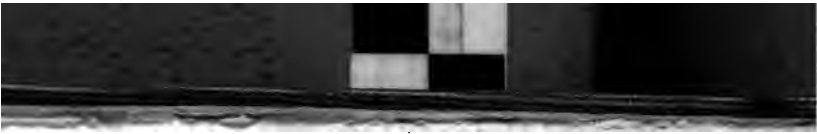
Ten tweeden behoort men, zoo weinig mogelijk, van zich zelve te spreken: dewijl ook dit zoo wel ijdelheid te kennen geeft, als dezelve aankweekt.

Ten derden is het kinderachtig en belachelijk, wanneer jonge lieden of zich op hunne gebreken beroemen, of zich over hunne deugden beklagen; daar het toch waarschijnlijk is, dat zij

geen van beide in die mate bezitten als zij opgeven, en er altijd eenig bijoogmerk doorschemert. Bij voorb., wanneer een meisje zegt: « Ik ben doodelijk verschrikt, door het gezicht van een' vogel; » of dat zij « zoo onbedachtzaam geweest is om aan arme naakte kinderen, welke zij 's winters op de straat vond, haar geld te geven. »

Ten vierden behoorden zij te bedenken, dat het hoogst berispenswaardig is kwaad te spreken van andere, zelfs van slechte, menschen: in de eerste plaats, dewijl zulks in het gemeen strijdig is met de christelijke liefde, en men jegens zijn' naasten altijd liefde en toegevendheid oefenen moet; ten anderen, om dat men verkeerd onderrigt zijn kan. Een jonge man werd eens door een' vriend gevraagd: aan welke teeken hij zou kunnen erkennen, of de vrouw, die hij tot zijne echtgenoot verkiezen wilde, van een goeden gemoedsaard zij; en hij antwoordde: wanneer, onder het spreken, eene twijfelachtige beschuldiging tegen een' afwezigen aangevoerd wordt, en zij meer geneigd is om de kwade meening aan te nemen, zoo is zij zeker van een' slechten gemoedsaard.

Ten vijfden is er in gesprek niets onaangename, noch wat den spreker onaangename maakt, dan de zucht om te twisten en gelijk te willen hebben; doch het minst van allen past dit aan meisjes, wier karakter zachtmoedigheid en toegevendheid behoort te zijn. Men make het zich daarom tot eene wet, door scherpe uitdrukkingen

anderen nooit regtstreeks tegen te spreken; ja zelfs wanneer men ook ten vollen overtuigd is, dat iemand in het gene hij beweert ongelijk heeft, alleen door zachte en bescheidene uitdrukkingen zijn tegengesteld gevoelen voor te dragen, en nooit een' twist te doen voortduren.

Ten zesden is het voor een meisje gevaarlijk, in hooge lofspraak, zelfs over een' verdienstelijken man, uit te weiden: want zij geeft zich daar door het aanzien van een scheidsrigter, en kan deswegens om verklaring gevraagd worden; en over het geheel verdraagt het zich niet met de vrouwelijke teederheid, den lof van een man met te veel vuur te verheffen.

Ten zevenden moeten jonge vrouwen ge-
waarschuwwd worden, zich in het gesprek niet te gewennen aan het gebruik van krachtige verzeeringen of kleine eeden, bij voorb., « op mijne eer, » noch ter bevestiging der waarheid van het gene zij beweren, zich op anderen beroepen: want alle zulke uitdrukkingen en aanhalingen van anderen ontnemen iets aan het karakter der sprekende: dewijl zij het vermoeden opwekken dat, zonder dergelijke bijvoegselen, aan het zelve gemeenlijk geen geloof gegeven wordt.

Ten achtsten. Hevig overluid of zacht onder malkander lagchen (kichern), hetwelk jonge lieden, vooral na het verlaten der school, gedurende het kaartspel of bij andere vermakken, zeer tot gewoonte hebben, is aftekeu-

ren : dewijl het de waarde van hun karakter benadeelt , wanneer men ziet , dat zij door geringe oorzaken zoo zeer aangedaan worden , en het voor jonge personen van het vrouwelijk geslacht eene hoofdregel is , in gezelschap nooit te luidruchtig te worden.

Ten negenden. Het karakter van waarheid en opregtheid moet aan het gesprek steeds eigen blijven. Dit is van het grootste belang : nadien zonder dit onze woorden slechts ijdele toonen zijn , en onzen medegenooten niet meer aangaan , dan de klank eener schel. Geene kunstige beschaving kan de uitdrukking van deze deugd , geene volkomenheid in kennis het gebrek van dezelve vervangen. Hoe zeer derhalve een overdreven lof of berisping van anderen , gelijk boven gezegd is , ongepast is in den mond van jonge meisjes ; zoo moeten zij echter , zoo wel bij deze als bij alle andere gelegenheden , haar gevoelen , wanneer het eenmaal gezegd moet worden , met waarheid zeggen ; alleenlijk altijd met bescheidenheid en zonder beslissenden toon.

Eindelijk , wanneer aan een jong meisje iets onbehoorlijks mogt gezegd worden , het welk op onwelvegeeljkheid , zedeloosheid of ongodsdienstigheid betrekking heeft , moet zij , zoo wel door gebaren als door woorden , eene beslissende afkeuring te kennen geven. Want zoo groot is het vermogen van het zachtere geslacht op de verbetering van het mannelijk karakter , dat , wanneer

zij alle zich op deze wijze gedroegen, zij gewis het meeste ter vorming van de algemeene zedelijkheid zouden bijdragen; eene gebeurtenis, welke vuriglijk te wenschen, en eene groote vermeerdering van hare eigene gelukzaligheid zijn zoude.

Nog geven eenige schrijvers hier bij regelen op, over het bewijzen van behoorlijke achting in het spreken met hoogere, van een' goeden omgang met haar's gelijken, en van voorkomenheid omtrent geringere menschen. Maar nadien men van jonge meisjes niet de wijsheid en het afgemeten gedrag van een wijsgeer of een man van de wereld verwachten kan, en daarentegen de zorgeloze vriendelijkheid van haar gesprek, het eenvoudige der manieren, de bevalligheid, gemakelijkheid en natuurlijke levendigheid der jeugd aan haar onderhoud de hoogste opgewektheid geeft; zoo is het beter door angstige formen haar daar in niet te storen, en haar liever dit natuurlijk voorregt te doen bewaren, welks verlies door niets kan vergoed worden.

XXVIII.

VERMAKEN.

Deze onderscheiden zich daar door van de gewone lichaams oefeningen , dat zij tevens den geest uitspanning en vrolijkheid geven. Bij de bijzondere opvoeding kan men den kinderen , vooral des winters , het kaartspelen , doch niet om geld , veroorloven : dewijl dit zelfs tot verligting in het rekenen dienen , en tevens het geheugen , de oordeelskracht en het verstand sterken kan ; gelijk mede het dam- en schaakspel. Het schaken kan , daar het zoo veel overeenkomst heeft met het gewone leven , ook dienstig zijn om de daartoe noodzakelijkst vereischte zielskrachten te oefenen. Het heeft de ondervinding van de vroegste oudheid voor zich ; het veroorzaakt geene woeste hartstogten , en brengt , door de aanhoudende oplettendheid , met welke men op de bewegingen van den tegenspeler waken , en door de schranderheid , waar mede men zijne eigene aangelegenheden inrichten en besturen moet , elke zielskracht in werkzaamheid en versterkt dezelve.

Borduren , teekenen , muziek , bloemen- en on-

derscheiden papier-werk , het dansen , schommel-
len , raketten , en velerlei andere onschuldige ge-
zelschaps-spelen zijn gepaste uitspanningen voor
meisjes ; en behoorden , zoo wel binnen als bui-
ten huis , bij afwisseling aangewend te worden ,
om de opgewektheid des gemoeds te onderhouden ;
welke voor haar het voornaamste gezellig verge-
noegen en eene rijke bron van menschelijke ge-
lukzaligheid is.

XXIX.

STRAFFEN, BELOONINGEN.

In vele scholen heeft men de gewoonte om straffen op te leggen, welke pijn of schande aandoen, als het dragen van eene zotskap of het vasten. Maar het gebruik dezer middelen is voor meisjes zelden raadzaam en heeft schadelijke gevolgen: dewijl zij of het gevoel van eer verminderen, de ziel verlagen en ongevoelig maken voor de meening van anderen, of hare gezondheid benadeelen: zoo dat op onderscheidene scholen, wat zij leeren, niet opwegen kan tegen het gene zij daar door aan vrolijkheid van geest, aan karakter en gezondheid verliezen. Wanneer men, bij voorb., een kind een uur lang met eene zotskap in de openbare school zitten laat, zoo verhardt dit zeer ligt het gemoed, en verstompt het gevoel voor eer en schande; waar door men eene der grootste beweegredenen tot het goede en een der verhinderings-middelen van het kwade vernietigt. Om dezelfde reden behooren straffen, en zelfs berispingen, alleen in het geheim, lof daarentegen en belooningen openlijk uitgedeeld te worden.

Maar hoe zullen wederspannige kinderen worden opgevoed? Het zekerst, door de meerdere verhevenheid van den geest des opvoeders, boven het gemoed van den kweekeling. Ongeloofelijk is de kracht, welke het persoonlijke van den eenen mensch over den anderen verkrijgen kan. Als eene beroemde dame in Italie op de pijnbank gebragt wierd, om te zeggen door welke tooverij zij eene prinses uit het geslacht der Medicis beheerscht had, antwoordde zij: door geene tooverij, maar door het geweld, het welke sterke zielen hebben over zwakkere. Is dit nu bij volwassenen mogelijk, hoe veel meer bij kinderen, die van natuur als zwakkere staan tegen volwassenen. Daar toe echter behoort ook, dat de opvoeder zorgvuldig wake, om door zijn geheel gedrag, door woorden en daden, dit gezag te behouden. Wanneer deze betrekking behoorlijk gevestigd is, zal lof en afkeuring van eene groote uitwerking zijn.

Gelijk hoop op belooning en vrees voor straf de twee krachten zijn, welke de groote wereld boven alles regeren; zoo zijn ook, voor de kleine wereld van eene school-inrigting, het prijzen en berispen veel werkzamer beweegoorzaken tot vervulling der pligten, dan vasten, slaan en schandteekenen. Eer en schande zijn, naar de opmerking van Locke, de voornaamste opwekkingsmiddelen der ziele, wanneer deze eenmaal daar toe gebragt is om dezelve te gevoelen; en is men

eens zoo ver gekomen, om bij kinderen liefde tot eer en vrees voor schande op te wekken; zoo heeft men hun een beginsel ingeprent, het welk hen bij voortdoring aansporen zal om het goede te doen. Alleenlijk verzuime men niet, hen altijd te verbinden aan het zuivere grondbeginsel, en het denkbeeld van ware eer hun in te planten, welke alleen de eer voor God is. Bij aanmerkelijke of geheime misslagen moet aan het kind daarenboven, afzonderlijk en met hartelijkheid het zondige der daad herinnerd, en hetzelfde tot waar berouw jegens den Hemelschen Vader, die alles, ook het verborgenste ziet, opgeleid worden.

Alleenlijk bij zeer onbuigzame, gevoellooze, verwaarloosde gemoederen, waar alle edele opwekkingsmiddelen vruchteloos zijn, mogen met voorzichtigheid, met eene soort van plegtige voorbereiding, zonder drift en zelden, lichamelijke straffen worden aangewend.

De zucht tot nijd, waar wij anderen zich zien onderscheiden, kan, op eene gepaste wijze gebruikt, tot eene groote opwekking van vlijt dienen. Dewijl nogthans dezelve ligt in nijd ont-aarden kan, is het beter die aan de eigene opmerking der jonge lieden over te laten, dan door de vergelijking met andere te bevorderen. Dus is het beter te zeggen: « Gij hebt uw' pligt heden zoo goed niet gedaan, als anders »; dan wel: « Gij hebt uw' pligt niet zoo goed gedaan, als uwe zuster »: dewijl in het laatste geval lig-

telijk nijd, met derzelver gevolgen, afgunst en haat daar uit ontstaan kunnen: gevolgelijk iets, het gene veel erger is, dan het verzuim van duizend pligten.

Vleijerijen moeten zorgvuldig vermijd worden; zij wekken de ijdelheid op, en verwennen, bovenal meisjes, voor het toekomende.

Men heeft de gewoonte van kinderen belooningen te geven, om hunne vlijt tot voleinding hunner werkzaamheden op te wekken; maar deze zijn gewis minder lofwaardige drijfvederen, dan de liefde der eer en de vrees voor schande, en bovenal de achting voor pligt. Waar men echter de belooningen zelve gepast vindt, verdient de wijze van dezelve aan te wenden nog eenige opmerkzaamheid; zij behooren te bestaan in boeken of landkaarten, verwoozen, naaikistjes en dergelijke; maar niet in geld, niet in opschik, niet in een glas wijn. Geeft men kinderen geld tot belooning van hunne vlijt, zoo kan dit hen ligt vervoeren om hetzelfde, in de plaats van een' goeden naam of het gevoel van pligt, tot eene beweegreden van hunne daden te maken, en op deze wijze tot de ondeugd van gierigheid of van verkwisting aanleiding geven. Wanneer een fraaie hoed of kleed als belooning gegeven wordt, is de zucht tot opschik zeer ligt daarvan het gevolg, en wordt deze de drijfveder der daden; en geeft men een glas wijn ten loon, zoo zal de wijn zich als een hoogst wenschelijk goed vertoonen, en een gedurig ver-

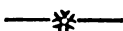
langen naar denzelfven ten gevolge hebben. Een rijke landbouwer, welke twee aan den drank overgeevene zonen had, niettegenstaande hij zelf een matig man was, verhaalde; dat hij overtuigd was van tot dit groot ongeluk zelf aanleiding gegeven te hebben, terwijl hij hun in de vroegste jaren, tot belooning hunner goede handelingen, altijd een glas wijn gegeven had.

Zoo heeft men ook dikwijls opgemerkt, dat de eerste, in onze kindschheid verkregene, indrukken van tegenzin of genoegten menigvuldig de oorzaken zijn van onze toekomstige afkeer of toeneigening; en dat zij, het geheele leven door, voortgaan met deze te bepalen en ons oordeel te misleiden; waar uit derhalve blijkt, hoe groote voorzigtigheid hier bij noodig is.

XXX.

LIGCHAAMSOEFENING.

Het leeren van wetenschappen en kunsten geeft aanleiding tot een al te zeer zittend leven; dit verzwakt, maakt het gelaat bleek en opgezet, en legt den grond tot onderscheidene ziekten. Om deze reden, moeten eenige uren van den dag ingerigt worden tot lichamelijke beweging en ontspanning van den geest.

Bij de opvoeding van jonge meisjes, geve men de voorkeur aan die bewegingen, welke de levenswerking vermeerderen en den groei in de lengte bevorderen, boven die, welke het ligchaam dik en gedrongen maken.

De voornaamste zijn het wandelen en onderscheidene spelen, welke zich met lichaamsbeweging verbinden: als het balslaan, raketten, schommelen, het loopen en dansen, des zomers in de open lucht, des winters in de kamer; het springen alleen moet vermijd worden, als waar door gebrek in den groei, breuken en andere vrouwelijke kwalen ontstaan kunnen.

Ook mag de beweging niet voortgezet worden

tot sterke verhitting ; en even zeer is groote voorzigtigheid noodig , om zich daar na niet te verkou- den , of aan togt bloot te stellen , of koud te drinken.

Boven dit alles heeft men eene beweging der armen voorgesteld , door het slingeren met looden gewigten ; maar deze moeten zeer ligt zijn , anders bezwaren zij de ruggraat , maken de schou- deren te dik en te gespierd , en zijn den groei meer hinderlijk , dan dat zij denzelfen bevorderen.

Het trekken aan eene eenigzins zware klok , of het dikwijls opwinden van een gewigt aan een touw over eene rol , voorzien met een vliegend rad , om het te snel naar beneden zinken te ver- hoeden , zijn voor jonge lieden zeer voordeelige lichaams oefeningen : dewijl zij de ruggraat uitrek- ken en de rug- en armspieren versterken.

Nog vele andere soorten van beweging worden voorgesteld : als het dragen van lasten op het hoofd , gelijk de melkmeisjes (in Engeland , Duitsch- land en elders) hare kruiken dragen ; of het hech- ten van gewigten aan de voetzolen , om de kracht der voetspieren te vermeerderen. Maar het is blijkbaar , dat het dragen van gewigt op het hoofd voor jonge menschen schadelijk zijn moet , bijzon- der , wanneer zij een teeder beengestel hebben : want het kan , door zijn drukken , tot dikke hal- zen en tot krommingen van de ruggraat aanlei- ding geven , en den regten groei verhinderen ; zoo kan ook het belasten der voeten ongeschikte be-

82. L I G C H A A M S O E F E N I N G.

wegingen veroorzaken , zonder aan den anderen kant eenig voordeel aan te brengen.

Daar zijn nog andere bewegingsmanieren , welke , ofschoon gezond , echter door onze maatschappelijke gebruiken aan meisjes niet veroorloofd worden : bij voorb. , schaatsenrijden , koorddansen ; gelijk daarentegen het marscheren met afgemeten schreden , naar de wijze der soldaten , het overluid lezen met behoorlijke stembuiging , als mede dansen en zingen heilzame oefeningen zijn tot versterking en vorming der bewegings- en spraak-organen.

*

*

*

XXXI.

L U C H T.

De kracht en levendigheid van jonge lieden hangt niet alleen af van de bestendige oefening hunner leden, van welke wij boven gesproken hebben; maar even zoo zeer van de zuiverheid en koelheid der lucht, welke wij ademen. De koude winterlucht werkt op jonge lieden, gelijk een koud bad; terwijl zij voor eenigen tijd de werkzaamheid der huidvaten vermindert, en daar door eenige inwendige ophooping des bloeds en der levenskracht veroorzaakt, waarvan eene vermeerderde werking van het geheele gestel en verhoogde huidwarmte de gevolgen zijn, en waar door het ligchaam, voor eenen tijd, in de daad sterker en levensvoller wordt: immers gedurende de blootstelling aan deze koude wordt, even als bij het dompelen in koud water, de verspilling der levenskracht terug gehouden, en deze meer opgehoopt in de inwendige deelen; weshalve men in het gemeene leven pleeg te zeggen: het maakt vast.

Daarom behoorde men zwakkelijke kinderen en jonge lieden, tot versterking, des winters dikwijls

in de koude lucht te laten gaan, maar hen nooit langer dan een kwartier of half uur daarin te doen blijven. In den zomer kunnen zij niet te veel in de open lucht verkeerem, indien zij slechts voor de hitte beschermd zijn.

Een voortdurend leven en zuivere lucht bevorderen zeer beslissend zoo wel de gezondheid over het geheel, als ook de schoonheid der huid; het is daarom van hoog belang voor eene bestendige vernieuwing van den dampkring te zorgen: op dat de levenslucht, welke omtrent een vierdedeel van denzelven uitmaakt, door het ademen niet te zeer verminderd worde.

Op tweevoudige wijze kan men dat belangrijk oogmerk bereiken: vooreerst daar door, dat men de jonge lieden aanleiding geeft om hunne uitspannings-uren buiten de deur door te brengen; en verder, dat de school-, eet- en slaapkamer zeer vlijtig gelucht worden. Hier toe is nuttig, elke deur omtrent een duim breed van boven af te zagen, en tegen over deze opening, langs den bovenrand van de deur, eene omtrent 2 duimen breede tinnen plaat, in een' hoek van 45 graden overeind staande, vast te maken; doch zoo, dat men dezelve naar bevinding weder toeslaan kan. Hier door zal dan de luchtstroom, boven over de deur gebogen, zich met de warme lucht van de kamer vermengen, en zoo van tijd tot tijd naar beneden dalen, zonder iemand in gevaar van togt of verkoudheid te brengen. Behalve dezen deur-

ventilator, moest ook nog de bovenste vleugel van elk venster altijd eenige duimen open staan, indien het weder dit toelaat.

Slaapkamers van meer dan één bed behooren met dergelijke ventilators voorzien te zijn, en des zomers de vensters eenige duimen breed open te hebben, zoo wel bij dag als bij nacht. Ook moeten de schoorsteenen niet gesloten worden: vooral in kamers, die zoo ingerigt zijn, dat deze opening bijna de eenige blijft. Het best zijn bedden zonder gordijnen, om de ophooping van bedorvene lucht boven de slapende voor te komen; voor het minst mogen de gordijnen om het bed niet geheel en al toegetrokken worden. Geen bed nogthans mag het open venster of de schoorsteen te nabij staan, dewijl eene plaatselijke trek-lucht ligt schadelijke verkouding kan te weeg brengen. Enge en met menschen volgepropte slaapvertrekken, waar men kinderen 8 a 9 uren lang alle nachten insluit, hebben niet alleen het bleeke, opgezwollen gelaat ten gevolge, het welk wij bij kinderen in volgedrongene fabrieken waarnemen; maar doet ook wezenlijke ziekten ontstaan: als slechte spijsvertering, aamborstigheid, stuipen, rot- en zenuwkoortsen, en alle die kwalen, welke wij zoo menigvuldig zien in de ingeslotene en volgestopte woningen der armen. Daarom behooren ouders ten zorgvuldigste te letten op de slaapkamers; niet slechts in hunne eigene woning, maar ook in de scholen, waar henen zij hunne

kinderen zenden; dewijl daar van niet alleen de tegenwoordige gezondheid, maar ook het toekomstig welvaren, ja zelfs het leven afhangt.

Behalve de zuivering der vertrekken door verschieving der lucht, moet ook nog iets over derselver verwarming bij winter gezegd worden.

In Engeland bedient men zich daar toe van schoorsteenen, met opene vuren. Voor het Duitsch klimaat zijn kachgels onontbeerlijk; maar voor school- en kinderkamers het best de zoodanige, welke van binnen verwarmd of met een schoorsteen verbonden zijn, om door de opening der klap, van tijd tot tijd, een' heilzamen togt tot vernieuwing en zuivering der lucht voort te brengen. Alleenlijk is daar bij te herinneren, dat de klappen en de togtbuizen niet eerder mogen gesloten worden, dan tot de kolen niet slechts in vlam, maar ook volkomen doorgeloeid zijn: nadien anders, van den kolendamp, nadeelige ja zelfs doodelijke gevolgen ontstaan kunnen.

Doch in het algemeen is het een regel van veel belang, dat de warmte der lucht nooit boven 16 graden, volgens den Reaumur'schen thermometer (61 Fahrenheit) klimmen mag; dewijl heete kamers hoogst nadeelig voor de gezondheid der kinderen zijn, en daarenboven vele andere kwalen, en het zekerst verkouding en zinkingen voortbrengen.

XXXII.

VOEDING.

De natuur bestemde de melk tot voedsel voor alle jonge dieren, en wel in hunnen ruwen, ongetemden staat; en zoo blijft zij ook het beste voedsel voor kinderen. Maar zij moet in haar geheel gebruikt, en de room of het vette deel daar van niet afgenomen worden, gelijk het ongelukkig in de steden gewoonlijk geschiedt; want deze bevat een groot deel der voedendste stof. Even weinig mag de melk, welke tot voedsel voor kinderen dienen moet, te lang aan eene kokende hitte blootgesteld worden; deels, wijl zij dan veel van hare vlugtige deelen verliest, gelijk de reuk aanwijst; deels, nadien zij daar door de eigenschap verkrijgt om verstoppingen voort te brengen, het welk juist het tegengestelde is van hare werking, in den verschen en natuurlijken staat. Ongekookte melk derhalve met een weinig wittebrood blijft voor kinderen, als ontbijt, het beste. Voor die weinigen alleen, wier maag geene melk verteren kan, mogen andere vloeibare voedselmiddelen voor ontbijt toegestaan worden, als

rijst- of broodsoep, bierpap, thee met room en suiker en niet te vet geboterd brood.

Voor het middagmaal, het welk altijd ten twaalf uren moet gebruikt worden, is eenvoudig toebereid vleesch, met toespijken van allerlei soort, (zelfs kool, rapen en aardappelen niet uitgezonderd,) en brood of eene ligte podding van tarwenbrood, melk en eieren, benevens suiker en boter, het geschiktste. Plantenspijzen alleen zijn te weinig voedend, doch moeten zij altijd de hoofdzaak uitmaken: want het is een zeer schadelijk vooroordeel, kinderen niets dan vleesch te laten gebruiken: men verhit daar door hun bloed, geeft hun geschiktheid tot ontstekingsziekten, maakt zelfs het karakter hevig en driftig, en verwent tevens hunne maag zoodanig, dat zij in het vervolg geene toespijken verdragen kunnen. Maar in de kinder-spijzen mag slechts weinig zout en in het geheel geene specerijen komen: dewijl zij eene te sterke aanzetting in de verteringswerktuigen en de bloedvaten opwekken, door overmatige prikkeling eene zwakheid der fijnere en inzuigende vaten voortbrengen, en ook geene voeding geven. Vermits boter en suiker zeer voedend zijn, zoo kunnen zij met nut, maar niet in overmaat genomen worden: weshalve het zeer verkeerd is derzelve gebruik te verbieden. Voor namiddagspijs, te vijf uur, dient het best ooft met brood; over het geheel gewenne men de kinderen bij alles brood te eten.

Tot het avondeten, te zeven uur, is het geschiktst des zomers koude melk, of koude schaal van dun bier, met brood en suiker; in den winter melkbrij met rijst of met geboterd brood, verder een boterham of ooft; in den winter appelen met brood; bij zwakke kinderen kond vleesch.

De beste drank voor kinderen en jonge lieden is versch, zuiver bronwater. Dit is het zekerste middel om hun levenslang eene goede maag en goede verteringskracht te geven, het welk onschatbare voordeelen zijn. Alleen zwakkelijke kinderen kan dun bier toegestaan worden.

Wijn behooren kinderen en jonge lieden in het geheel niet te drinken. Het grijpt hunne teedere magen op gelijke wijze aan, als brandewijn de volwassenen, en brengt verterings- en zenuwzwakheid voort. En wanneer ook somwijlen op feest- en vreugdedagen een weinig wijn gegeven wordt, zoo moet het toch maar een ligte wijn, of wanneer hij zwaar is, met water verdund zijn. Rijpe of gebraden ooft-vruchten zijn voor de kinderlijke natuur even wel te verdragen, als zij voor hunnen smaak aangenaam zijn. De geschiktheid tot geelzucht, tot gal- en rotziekten wordt daar door tegengegaan, en de huid zuiverder en schooner gehonden. Men moet dezelve daarom den kinderen in ieder jaargetij veroorloven; zij kunnen altijd een deel van hun gewoon voedsel uitmaken, en bijzonder daar toe aanbevolen worden, wanneer zij zich voor een

gedeelte van hun zakgeld iets ten goede doen willen, in plaats van zich koek, suikergebak of dergelijke lekkernijen te koopen; het welk door slecht meel, door het bijvoegen van specerijen, van verwstoffen en andere ingredienten, voor hunne gezondheid schadelijk is.

Men lette zorgvuldig daarop, dat de kinderen niet te snel eten en alles half gekaauwd doorzwelgen; het welk dikwijls de eenigste oorzaak is van slechte vertering, van maagzwakheid, scherpte en vermagering.

Zeer noodig is het, de voeding bij kinderen aan bepaalde tijden te verbinden, en hen buiten deze niet te laten eten: dewijl het bestendig kaauwen de maag bederft, door dezelve nooit tot rust te laten komen. Maar even nadeelig is het kinderen te lang te doen vasten, of te weinig voedende spijzen te laten gebruiken: want daar door worden hunne verteringskrachten verzwakt, de kracht van het geheele ligchaam verminderd en den groei belet.

Kinderen der geringere volksklassen en van zoodanige huisgezinnen, welke kwalijk begrepene grondstellingen van eene sobere leefwijze aangenomen hebben, krijgen meerendeels klierziekte, worden bleek en opgeblazen, door gebrek aan goed bloed en van genoegzame prikkeling voor de inzuigende vaten.

Wanneer zich in de jeugd eene neiging tot zwaarlijvigheid vertoont, zoo is vermindering van

voedsel en vermeerdering van lichaamsbeweging het beste middel; doch alleen, wanneer de groei voleindigd is, en ook dan niet zonder voorzigtigheid: want zeer ligt volgt op zulk eene schrale leefwijze in de jeugd een' aanleg tot bleekzucht en nittering, en tot eene algemeene zwakkelijkheid, die dikwijls het geheele leven ziekelyk en treurig doet worden.

XXXIII.**K L E E D I N G .**

Het oogmerk der kleeding is verwarming, bedekking en sieraad.

Het eerste moet bij kinderen en jonge lieden niet te ver gedreven worden, om hen niet te verwennen; en alleen in den winter mag men hun wollen kleeding toestaan.

Het tweede moet bij meisjes vroegtijdig met het gevoel van maagdelijke schaamte verbonden worden. De kleeding behoort, van kindschheid af, de borst en den rug zoo te bedekken, dat in het vervolg elke onbetamelijke naaktheid haar tegenstaat en zelfs ondragelijk wordt.

Wat het derde betreft, moeten jonge meisjes volstrekt gewend worden, om oplettend op hare kleeding te zijn: dewijl zij daar door een denkbeeld van zindelijkheid en netheid geven, welke zoo aanlokkend zijn, dat men dezelve onder de lagere deugden tellen mag. Tot dit oogmerk is eene schoone eenvoudigheid in de kleeding tot een' hoofdregel te maken, en verre te verkiezen boven die overlading met versierselen,

bij welke de persoon der dame het geringste stuk van haar zelve is.

De vorm der kleeding moet naar dezelfde eenvoudigheid en de regelen der schoonheid ingerigt zijn, en het oog hierin door goede modellen, bijzonder der antiëken, en door het teekenen naar deze, aan een' goeden smaak gewend worden. Vooral moet de neiging tot verandering en de modezucht tegengewerkt worden; en, dewijl men zich aan de heerschappij der mode niet geheel onttrekken kan, aan jonge meisjes de gewoonte eigen gemaakt worden, om zoodanige modestukken achter te laten, welke met de schoonheid en den goeden smaak strijdig zijn; of dezelve zoodanig te matigen, dat men in de mode blijft, zonder nochtans den goeden smaak te beledigen. Want zich geheel en al buiten dezelve te houden, zoude wederom opzien verwekken en, juist deswegens, tegen de regelen van het vrouwewielijk karakter strijden. In het kort laat het gezegde van P o p e gevolgd worden:

Be not the first, on which the new are tried;
Nor jet the last, to lay the old aside.

Wees niet de eerste, die het nieuwe draagt;
Noch ook de laatste, om 't oude af te leggen.

O p s c h i k van schitterende en kostbare soort moet geheel achterblijven. Het schoonste sieraad van jonge meisjes zijn bloemen aan de borst en in het haar. Vooral is het dragen van oorhangsels te vermijden: eene hoogst smakelooze gewoon-

er, en overblijfsel der versierselen van wilden en onbeschaafde volken, geheel gelijk aan het dragen van ringen in den neus; welke wij ook nog heden als den fraaisten opschik bij hen aantreffen.

De haren draagt men het best eenvoudig, natuurlijk gekruld; wanneer zij te lang zijn, in vlechten opgeslagen; zijn zij te kort en willen zij niet groeijen, zoo is het goed dezelve van tijd tot tijd aan de punten af te snijden.

Boven alles nogthans moet daarop gelet worden, dat de kleeding niet te naauw, noch ergens drakkend zij. Het vaste snoeren zij geheel verboden; niet minder de schadelijke ijzeren staven of planchetten; op zijn hoogst mag een ligt korset worden toegestaan. Ook de schoenen moeten niet te eng noch drakkend zijn.

XXXIV.

ZORG VOOR HOUDING
EN GROEI.

Teedergevormde jonge meisjes zijn zeer geneigd tot scheef groeijen. De hoofdaanleiding daartoe is, wanneer zij eenige uren achtervolgens in eene gedwongene houding bestendig zitten moeten. Het beste voorbehoedmiddel is daarom, dat de uren van het zitten met beweging afwisselen, en steeds daar op gelet wordt, dat zij bij het zitten zich regt houden en nergens aan leunen.

Wanneer zich de minste aanleg tot scheef groeijen vertoont, zoo is het heilzaam, dagelijks omstreeks den middagtijd, zich eenige uren, regt en lang op de sofa neder te leggen, en zulks gedurende eenige maanden voort te zetten. Dit verhoedt meestijds den voortgang van het kwaad: dewijl het, voor eenigen tijd, de drukking van het hoofd en van het bovendeel des ligchaams op de ruggraat weg neemt en den groei bevordert.

Jonge lieden, naauwkeurig gemeten, zijn des morgens altijd een' halven duim langer dan des avonds. Dit ontstaat daar uit, dat de, tusschen

elken rugwervel gelegene kraakbeenplaat, gedurende den dag, door het gewigt van het hoofd en den romp te zamen gedrukt worden. Dezelfde druk brengt bij kinderen in den groei, als wanneer de beenderen nog ongemeen week zijn, ligt kromming van de ruggraat voort; en het is juist deze drukking, welke door de genoemde langdurige horizontale ligging omtrent het midden van den dag, of wel door het spelen op den grond met het ligchaam uitgestrekt, kan worden weggenomen. Ook is het dikwijls slingeren van het ligchaam met de armen aan een opgehangen touw of strik (of daar aan vastgemaakten dwarsstok), in zulk een geval tot regtmaking van de ruggraat, zeer aanbevelen. En dewijl de oorzaak gemeenlijk ligt in eene zwakheid der ruggraatsbanden, zoo is het herhaald wasschen van de ruggraat met brandewijn (of rum) of spiritus aromaticus van veel uitwerking. Zeer nuttig en noodzakelijk is ook hierbij een goed dansmeester; welke de kunst niet zoo zeer zoekt in kunstig springen en huppelen, maar in eene rechte en bevallige ligchaamshouding.

Zoo moet ook wijders daar op gelet worden, dat de kinderen, bij het slapen gaan, regt op den rug liggen, of alle nachten van zijde verwisselen; waardoor niet alleen het scheef groeijen, maar ook de aanleg tot onderscheidene andere ziekten der inwendige deelen wordt voorgekomen. Op denzelfden grond moet men hen niet veroorloven, om altijd aan dezelfde zijde van het venster of den

schoorsteen te zitten: dewijl ook dit het uitbui-
gen van ééne zijde veroorzaakt; het welk, bij
kinderen van een zwak beengestel, ligt tot scheef
groeijen brengen kan.

Eene andere zeer gewigtige oorzaak der gebre-
ken van den groei is het dragen van keurslijven
of vaste banden; welke, behalve dat zij de ge-
daante of de ligging der inwendige deelen veran-
deren, nog daarenboven andere ziekten verwek-
ken. Wanneer eene harde of te sterk aangetrok-
kene plaats van het keurslijf op het ééne punt meer
drukt dan op het andere, zoo buigt zich het kind
naar die zijde, welke gedrukt wordt, en krom-
ming van den rug is het gevolg.

Wanneer echter de oplettendheid op de hou-
ding; het dikwijls nederliggen bij dag, het her-
haalde, maar telkens korten tijd slingeren, de
losse kleeding en de versterkende inwrijving het
beginnend vergroeijen niet stuiten, dan moet een
geneeskundige om raad gevraagd worden: dewijl
in dit geval een gebrek in het algemeen ligchaams-
gestel de oorzaak zijn kan, welke hij alleen in
staat is weg te nemen.

Hier uit zal men ligtelijk inzien, dat alle ande-
re manieren om den groei van jonge lieden te
helpen en te verbeteren: bij voorb., stijve keurs-
lijven, verbanden en elke soort van werktuigen,
niet dan met de grootste voorzigtigheid aange-
wend, en voor het minst nooit lang voortgezet mo-
gen worden, wanneer men geen nadeeliger gevolgen

daar van verwachten wil, dan de misvorming, welke zij moesten wegnemen. Dus zijn ook de voetborden, die men den kinderen aanlegt om de voeten buitenwaarts te houden, en de vormen, die tevens de knieën naar buiten of naar beneden buigen, wanneer zij te sterk worden aangedrukt, zeer schadelijk, en kunnen eene ongeneeslijke verlamming van het heupgewricht voortbrengen.

Bij den aanleg tot kromming der ruggraat is alles, wat het ligchaamsgestel versterkt, van groot nut: bij voorb., het koude bad in de zomermaanden. Doch vereischt dit een behoorlijk toezigt op den graad der koude, op den duur van het bad en het jaargetij. De gewone bronnen van 70 graden warmte (Fahrenheit.) zijn te koud voor teedere gestellen, zoo wel van kinderen als volwassenen, en brengen hun dikwijls onherstelbare nadeelen toe, gelijk wij dit in onderscheidene gevallen hebben waargenomen. De koude van het rivierwater in den zomer is veel verkieslijker. Het verblijf in het bad mag ten langsten eenige minuten duren, ten minste nooit zoo lang, dat eene beving de ledematen door koude daar uit ontstaat. En wat het seizoen betreft, is voor teedere kinderen alleen de zomer geschikt; des winters is het dikwijls blootstellen aan de koude lucht en het dagelijks koud wasschen het beste bad.

XXXV.

SLAAP, SLAAPKAMER, BEDDEN.

Men mag nooit vergeten, dat de tijd van slapen bijna een derde deel van ons leven bedraagt, en dat wij op geene plaats zoo lang verblijven, als in de slaapkamer. Daarom is alles, wat hierop betrekking heeft, van het grootst belang voor leven en gezondheid, vooral in de jeugd. De hoofdzak is, dat het slaapvertrek ruim zij, dat de lucht daar in zuiver en op eene middelmatige warmte gehouden worde. Het moet daarom aan de zon bloot gelegen zijn, des daags gelucht worden, maar niet bij nacht, als wanneer opene vensters altijd schadelijk zijn. In den winter behoort het matig verwarmd te worden, het best door eene trek-kagchel, dewijl deze te gelijk de lucht zuivert: want geheel zonder vuur te slapen bij strenge koude is voor kinderen en jonge lieden niet gezond.

De bedden moeten uit niet te zachte en niet te zeer verwarmende stoffe bestaan, ten einde het scheef groeijen en de neiging tot zweeten en zwakheid der huid te verhoeden, waar door aanleg tot zinkingen en rheumatisme ontstaat. Daarom wor-

100 SLAAP, SLAAPKAMER, BEDDEN.

den het best matrassen van paardehaar of mos genomen met katoenen, des winters wollen, dekens. Ook mag het bed niet nabij een venster of vochtige muur staan. Nog minder mogen twee in één bed slapen.

Dewijl het kind het meest groeit gedurende den tijd van het slapen, zij men bijzonder oplettend op zijne plaatsing, en verhoede het krom of op ééne zijde liggen.

De slaap moet bij jonge kinderen langer duren, dan bij andere: dewijl de jongere meer tijd noodig hebben tot het herstel van het verlorene, en ter ontwikkeling van den groei en van het geheele ligchaam, het welk noodzakelijk in den slaap geschiedt; terwijl, ook in den volgenden tijd, het ligchaam daar door eene veel grootere geschiktheid verkrijgt om de willekeurige krachten te gebruiken, en dezelve, wanneer zij uitgeput zijn, weder te herstellen. De jongere kinderen behoo- ren daarom te zeven of acht uur naar bed te gaan; de ouderen kunnen langer opblijven, om nog iets te lezen of van buiten te leeren of de eene of andere werkzaamheid te verrigten.

Het uur van opstaan moet zich naar het jaargetij schikken; zoodanig echter, dat de jongere kinderen omtrent tien, de ouderen acht uren tijd tot slapen hebben.

XXXVI.

GEBREKEN DER UITSPRAAK.

1. Lisper en aanstooten.

Deze zijn de gebreken, welke meestijds de tongletters *s. l. t. r.* betreffen. Het kind spreekt of de S te scherp uit, of gelijk eene T of als Ch, of wel, het gene meest gewoon is, de R als eene L, of op eene andere wijze onduidelijk, waar toe het brouwen behoort, het welk zelfs een nationaal gebrek kan zijn. De grond ligt altijd in eene niet behoorlijke beweegbaarheid en vorming der tong, en wordt het best daar door weggenomen, dat men de kinderen op het gebrek altijd opmerkzaam maakt; dat men hen de gebrekkige letter zoo lang op nieuw doet herhalen, tot dat zij dezelve regt uitspreken; hen dikwijls overluid voorlezen laat, met bestendige oplettendheid op de letters; en wanneer dit alles niet helpt, even als de leeraar in het doofstommen-instituut, met de oogen en vingeren naauwkeurig hun de rigting en de plaats van het aanzetten der tong, bij het uitspreken der letters,

aanwijst: bij voorb. dat, om eene duidelijke S uit te spreken, de kant der tong aan den scherpren rand der boventanden moet aangestooten worden; gelijk, bij de uitspraak van de R, het midden der tong, met eene trillende beweging, aan het bovendeele van het gehemelte.

2. Het stotteren, stameren.

De grond hier van ligt of in beschroomdheid, of in overijling der gedachten, als welke allen te gelijk willen uitgesproken worden, of eindelijk in lichamelijke oorzaken. Het geval, waar dit gebrek alleen ziekte der ziel en niet der spraakwerktuigen is, kent men daar uit, dat de stamelaar het vermogen heeft om alle woorden duidelijk uit te spreken, wanneer hij alleen is; maar terstond stoot, wanneer iemand nadert, of wanneer hij ook slechts zich verbeeldt beluisterd te worden. Ook zijn hem daarom die woorden het moeilijkt om uit te spreken, welke hij niet veranderen kan: als bij voorb. zijn eigen naam of die van andere menschen en plaatsen; en zulks te meer, wanneer hij bemerkt, dat de hoorder ongeduldig is en hem geen tijd laat de namen te raden, alvorens hij dezelve uitspreekt.

In deze gevallen, waar de oorzaak meer in den geest ligt, moet ook langs denzelfden weg geholpen worden. Maar er behoort veel oplettendheid en tijd toe om deze gewoonte te overwin-

nen. Men moet de kinderen dagelijks oefenen in het uitspreken en spellen van enkele woorden; en wanneer zij, in het uitspreken van het begin van eenig woord, moeijelijkheid hebben, moeten zij het meermalen overluid herhalen, zonder de eerste letter, en op het laatst met dezelve, maar in een' zachten toon. Bij voorb.: het valt den stamelaar moeijelijk het woord papier uit te brengen, zoo dat hij bij herhaling zegt *p p p p*, zonder de *a* daar op te kunnen laten volgen; zoo moet men hem meermalen achter malkander *a pier* laten zeggen, en wel overluid, met een sterker adem, dan gewoonlijk, als of eene *h* daar voor stond, en ten laatsten moet hij de *p* in een zachten toon daar voor zetten. Dit alleen, verbonden met eene voortgezette oplettendheid om langzaam te doen spreken en dagelijks eenige uren bedaard en overluid te laten voorlezen, waar bij elk niet goed uitgesproken woord moet herhaald worden, zijn, gelijk de ondervinding volkomen beslist heeft, de hoofdmiddelen, welke, behoorlijk en aanhoudend gebruikt, deze gebreken geheel en al kunnen herstellen; waar mede dan nog het menigvuldig bezoeken van gezelschappen moet vereenigd worden, om ook de beschroomdheid bij andere menschen weg te nemen.

Echter moet het onderzoek niet verzuimd worden, of niet lichamelijke oorzaken den grond leggen. Deze kunnen, of in de tong zelve gelegen zijn: bij voorb., een niet genoegzaam los-

104 GEBREKEN DER UITSPRAAK.

de tong-band, welke door eene kleine insnede kan verlengd worden; of ook in eene algemeene zenuwzwakheid en aanleg tot kramptrekkingen (zie Hoofdst. XXXVIII. Onwillekeurige bewegingen); of eindelijk in wormen, wier prikkeling een' bijzonderen invloed heeft op de tongzenuwen. Deze oorzaken moeten door den Geneeskundigen weggenomen worden.

XXXVII.

GEBREKEN VAN HET ZIEN.

1. Scheel zien, dubbeld zien.

Deze gebreken kunnen bij kinderen weggenomen worden, wanneer men dezelve vroegtijdig bemerkt, en zij nog niet tot gewoonte geworden zijn. De oorzaak is zeer dikwijls, dat het eene oog beter is dan het andere; waar door het kind verleid wordt alleen met het betere te zien, en het middelpunt van het andere achter den neus te verplaatsen. Deze groote gevoeligheid van het eene oog kan bij kinderen daar door veroorzaakt worden, dat men bij ligte ontstekingen te lang verbanden over het oog dragen laat, en op deze wijze deszelfs werking door het niet gebruiken verzwakt: even gelijk de linker arm, welke men minder gebruikt, zwakker wordt dan de regter. In dit geval bedekke men een of twee uren daags, ook langer, het beste oog met fijn gaas, hetwelk over een rond stuk balein gespannen is; zoo dat het zien met dit oog even onduidelijk wordt, als dat met het an-

dere. Het kind zal dan beide oogen op het zelfde voorwerp rigten, en in korten tijd zal het zwakke oog door het gebruik sterker of het sterkere door rust zwakker worden, en het kind ophouden scheel te zien.

Eene andere soort van scheelheid ontstaat alleen door de slechte gewoonte van de voorwerpen slechts met één oog te beschouwen. De uil rigt beide oogen naar de voorwerpen, en, terwijl zij den kop altijd keert naar het gene zij ziet, schijnt zij eene grootere opmerkzaamheid daar op te hechten, van waar zij dan den naam van vogel der wijsheid verkregen heeft. Alle andere vogels zien de voorwerpen slechts met één oog, en wel met dat, het welk naast bij het voorwerp ligt; terwijl daarentegen, bij de genoemde soort van scheelzien, de mensch met het meest verwijderde oog gewoon is te zien. Dit scheelzien ontstaat meesttijds in de vroegste kindsheid door mutsen; welke, gelijk de ooglappen bij paarden, te ver uitsteken, waardoor het den kinderen gemakkelijker gemaakt wordt om zijde- waarts liggende voorwerpen met het meest verwijderde oog te beschouwen; zoodanige mutsen behooren daarom vermijd te worden.

Een merkwaardig geval van deze soort wordt verhaald in de *Philosophical transact.*, vijfde deel, bladz. 68; waar men dit gebrek herstelde, door een stuk parkament van omtrent een duim hoog op den rug van den neus vast te maken;

hier door werd het kind genoodzaakt om de zijdelings liggende voorwerpen aan te zien met het oog, het welk het naast daar bij was. Het eenvoudigste en algemeenste middel blijft altijd, de kinderen nootedoppen op de oogen te binden, welke in het midden een gat hebben; of kleine kegelvormig gesnedene buizen, waar door beide oogen genoodzaakt worden om derzelver middelpunt gelijkmatig naar het voorwerp te keeren.

2. De kortzigtigheid.

Ook deze is dikwijls alleen het gevolg der kwade gewoonte van in de jeugd de voorwerpen te nabij voor de oogen te houden; het welk het best daar door bewezen wordt, dat alle landlieden, die gewoon zijn in de open lucht te leven en op een' afstand te zien, nooit bijziende zijn; terwijl bij stadbewoners, die van der jeugd aan tusschen de vier muren leven, de kortzigtigheid zeer gewoon is. Ook zijn er voorbeelden genoeg voorhanden, dat menschen, welke zich op het land begaven en zich met de jagt of andere verwijderde voorwerpen bezig hielden, van dit gebrek bevrijd wierden. Deze waarneming derhalve geeft tevens het middel aan de hand: men doe de kinderen bij het lezen, rekenen of andere bezigheden, de voorwerpen al-

tijd, zoo ver als mogelijk is, van de oogen verwijderd houden; en zorg, dat zij dagelijks een tijd lang in de vrije lucht verkeeren, en met eenige inspanning naar afgelegene voorwerpen henen zien.

XXXVIII.

ONWILLEKEURIGE BEWEGINGEN.

Wanneer levendige en werkzame kinderen eenige uren achter een tot zitten gedwongen worden, en hunne houding niet veranderen kunnen, zoo gewennen zij zich ligt aan onwillekeurige bewegingen: bij voorb., gezigten trekken, onophoudelijke gebaarmaking, nagelbijten en dergelijke; ook nog andere, waar onder tot zelfbesmetting aanleiding gevende beweging der dijen; het welk alles, even gelijk het in de hoogte springen van een' eekhoorn in de kooi, oorspronkelijk alleen zijn grond heeft in het gebrek van genoegzame lichaamsbeweging, en in den overvloed van niet gebruikte spierkracht. Ook kunnen deze bewegingen door navolging, zelfs op anderen overgaan.

Ten einde dit voor te komen, moeten kinderen gewend worden, om dikwijls van houding te verwisselen, of na elke les op te staan en rond te wandelen. Doch is de vroegtijdigste oplettendheid hier een noodzakelijk vereischte: dewijl weinige weken genoegzaam zijn om eene kwade hebbelijkheid daar te stellen, welk naderhand niet

dan met veel zwaarigheid afgeleerd wordt, ja die eindelijk zelfs in den Vitusdans ontaarden kan. Wanneer derhalve vermaningen niet helpen, is het raadzaam een zoodanig deel vast te binden, of met hechtpleisters te bedekken, of een blaartrekkend middel daarop te leggen, ten einde daar door bij de beweging eenige pijn veroorzaakt worde.

XXXIX.

HUIDZIEKTEN, KLIEREN, KROPGEZWEL, WINTERHANDEN EN VOETEN.

Sommige kinderen zijn zeer dikwijls onderhevig aan kleine huidgebreken, en hebben dat, het gene men eene onzuivere huid noemt. De grond ligt veeltijds alleen in de gesteldheid der huid zelve en in eene slechte en onordelijke leefwijze. Dagelijksch koud wasschen, en het menigvuldig gebruik van laauwarme baden (met twee lood witte zeep en tarwe-zemelen afgekookt) is hier het beste hulpmiddel. In den levensregel vermijde men scherpe, zure, met specerijen voorziene spijzen, benevens vet, zware meelkost, overmaat van zout, en het eten buiten den maaltijd. Indien dit niet voldoende is, moet men het daar voor houden, dat onzuivere vochten de oorzaak zijn; en het gewoonste geval is hier klier-scherpte (de aanleg tot scrofulen); of wormen, waar over het **XXIste** Hoofdstuk, van de Aanlagen tot ziekten, na te lezen is.

De hoofdkorst zal zelden ontstaan, wan-

neer het hoofd dikwijls gewasschen, gekamd en zuiver gehouden wordt. Gebeurt het evenwel, dan zijn baden en wasschen, het afwrijven der korstige plaatsen met warm zeepwater, het niet te kort afsnijden van het haar, en nu en dan gegevene zachte ontlastingsmiddelen de beste geneeswijze.

Bij alle huidziekten en ook bij deze, is eene thee van de driekleurige vioolplant (*viola tricolor*) zeer nuttig; men neemt daar toe een eetlepel vol op twee koppen kokend water en doe dit in twee malen drinken, des morgens vroeg en des avonds.

Klierzwellingen komen meermalen bij kinderen voor, aan den hals, onder de armen of andere deelen, en zijn dikwijls niet meer dan zogenoemde groeiknoopen, dat is ophooping in de klieren, welke de ontwikkeling en den groei des ligchaams vergezellen; waar bij dan ook dikwijls trekkingen en pijnen in de ledematen gevoeld worden. Zij verdwijnen in dit geval van zelfs, of kunnen door dikwijls wrijven met een stukje nat gemaakte witte zeep of door zeepbaden verdeeld worden. Zijn zij echter hardnekkig, zoo geven zij een scrofuleus aanleg te kennen, en verlangen eene daar mede overeenkomstige behandeling. Zie Hoofdst. XLI, over de Aanlagen tot ziekten.

Wratten en likdoorns worden op gelijke wijze door het wrijven met zeep, en de laatste door het dragen van wijde schoenen, het best

weggenomen; ook dient daar toe eene pleister (Diachylon compositum, Emplastrum gummosum), met een klein gat in het midden, en eenige lagen over malkander gelegd, zoo dat eene kleine wrong den likdoren omringt, die de drukking verhindert.

De krop of dikke hals kan, in het eerste begin, door herhaald wasschen met Campher-brandewijn, verdeeld worden. Helpt dit echter niet, zoo ligt gemeenlijk een scrofuleuze aanleg ten grond, waar bij eene behoorlijke behandeling noodig is, (zie beneden). Het zekerst middel is de gebrande Spons, welke echter alleen onder het geleide van een goed Geneeskundige mag aangevend worden.

Gezwollene vingers en wintervoeten zijn toevallen, door welke kinderen in de wintermaanden dikwijls aangedaan worden. De laatste ontstaan het meest door de koude van een' steenen of estrikken vloer, of wanneer de kinderen natte kousen of schoenen aanhouden; en de eerste, wanneer zij zonder handschoenen lang in de koude buiten huis, of ook in ongewarmde kamers verblijven, of snel uit de koude bij de heete kachel gaan. Tot verhoeding of genezing derhalve van deze ziekte dient alleen de behoorlijke opletendheid op het warm houden der ledematen van teedere kinderen, het zij door dekking of door beweging. Ook doet men wel, de zwellingen, welke reeds aanwezig zijn, bij het begin van elken winter, met sneeuw te laten wrijven; het

welk ook het beste middel is, terstond in het begin en onmiddelijk na het bevrozen van eenig lichaamsdeel. De ontsteking van teenen en hielen door koude wordt het best weggenomen, door dezelve te dekken met dubbeld linnen, hetwelk, in loodwater (twee drachmen Loodsuiker in zes oncen water gesmolten) gedoopt, 's morgens en 's avonds vernieuwd wordt.

Nadien de op deze wijze ontstane vingergezwellen ligt blijven aanhouden, en den groei der vingeren benadeelen, zoo worden zij van meer belang; zij kunnen echter in het vervolg weggenomen, of voor het minst verbeterd worden, door het herhaald opleggen van Vitriool-naphta (Aether sulphuricus).

De huid der lippen, der handen en armen, is bij kinderen zeer geneigd tot ontsteking, of om schubbig en ruw te worden, wanneer de lucht koud en droog is. Het barsten der lippen wordt weggenomen door de zoogenoemde lippen-pomade; het andere door handschoenen, wier binnenzijde met Walschot (Sperma ceti) en Amandelolie aangestroken is.

XL.

ZORG VOOR DE TANDEN.

De zorg voor deze deelen is eene wezenlijk gedeelte der opvoeding, bijzonder der vrouwelijke: want de schoonheid der gelaatsvorm, de spraak, ja zelfs de spijsverteering hangen in het vervolg daarvan af. Maar ook hier zijn alle kunstenaars nadeelig, en bestaat de hoofdzaak in zuiverheid en in oplettendheid op den groei en de verwisseling der tanden. Tot het eerste behoort, dat men de kinderen gewent des morgens en na elken maaltijd den mond te spoelen en de tanden met een' zachten borstel af te wrijven; ook nooit te heete soep en dranken te gebruiken, en niet tusschen het genot van warme spijzen koud te drinken. Ook late men nimmer harde vruchtpitten open bijten of suiker kauen. Wil men tandpoeder gebruiken, zoo is gebrand en fijn gewreven brood het beste; dus ook het gebruik onzer voorvaderen om den maaltijd met eene harde broodkorst te besluiten, het welk de tanden zeer goed afwrijft.

Bij de wisseling behoort men oplettende te zijn om de eerste, de zoogenaamde melktanden, wan-

neer zij los worden , ten regten tijd uit te trekken ; en wanneer een tand eene scheve houding krijgt , denzelfven door dikwijls te drukken , of door het wegnemen van den daar nevens staanden , in zoo ver hij den groei des anderen hindert , de behoorlijke rigting geven.

XLI.

AANLAGEN TOT ZIEKTEN.

Daar zijn overhellingen, gelijk als kiemen, tot ziekten; welke den mensch reeds bij zijne eerste wording kunnen gegeven worden en in zijne organisatie zelve gelegen zijn. Door medewerkende omstandigheden kunnen zij in wezenlijke ziekten overgaan, doch door tegenwerkende oorzaken in derzelfer ontwikkeling teruggehouden worden, zoodanig dat zij alleén maar aanleg blijven; ja zelf kunnen zij, door eene doelmatige behandeling en door den voortgang van het leven zelf, voor het vervolg geheel worden weggenomen. Hier kan zich nu de natuurlijke opvoeding eene groote verdienste verwerven, wanneer zij zoodanige overhellingen bij tijds onderscheidt en tegenwerkt.

De voornaamste willen wij hier opgeven, benevens de middelen om dezelve te kennen en doelmatig te behandelen; waar bij wij alleenlijk aanmerken, dat het bij derzelfer onderkenning eene hoofdzaak is te weten, of de ouders aan dergelijke ziekten geleden hebben of nog lijden.

De menigvuldigste is de aanleg tot zinkin-

gen, welke het hoofd en de slijm-organen in den neus, in de keel en borst voornamelijk aandoen; en rheumatismen, door pijnen en trekkingen in de uitwendige lichaamsdeelen en ledematen zich openbarende.

Deze aanleg wordt daaruit gekend, dat, bij de geringste verkouding, het kind hoesten, vermeerderde of verminderde ontlasting uit den neus, pijnen in de tanden, of ledematen krijgt; gemeenlijk is eene ligt zweetende huid daar mede verbonden. Somwijlen is deze voorbeschiktheid aangeërft, doch somtijds ook door de eerste te warme behandeling van het kind veroorzaakt. De grond ligt altijd in zwakheid en te groote gevoeligheid der huid, en wordt ten zekersten daar door weggenomen, dat men de huid versterkt, en tegen de werkingen der buitenlucht verhardt. Het zekerste middel daar toe is het reeds voreen aangeprezen dagelijksch wasschen van het geheele ligchaam met frisch koud water, het vermijden van te heete kamers en vederbedden, het dagelijksch genot der vrije lucht bij alle weder, en elke week een laauw bad.

De tweede is de scrofulouse aanleg, of overhelling tot klier-ziekten. Zij wordt erkend door eene zekere opgezetheid van het aanzigt, door eene teeder zachte en witte huid, meesttijds met blond haar, van tijd tot tijd herhaalde opzwellings der bovenlip of halsklieren, of roode, tranende, des morgens toegekleefde oo-

gen, het meermalen voorkomen van zoogenoemde gerstkorrels (kleine gezwellen) aan de oogleden, neiging tot hoofdkorst en huiduitslag, met eenen opgezette onderbuik. Ook in dit geval is er geen beter middel, dan dagelijksch koud wassen, dikwijls laauw baden, des zomers in rivieren of vloeiend water, veel beweging en genot van de vrije lucht, alle morgens het gebruik van Eikel-koffij, en om de drie of vier weken een ontlastingsmiddel van Rhabarber. Zoo dra nogthans deze toevallen werkelijk in ziekte overgaan, moet een arts geraadpleegd worden.

De derde is de aanleg tot wormen. Men kent dezelve aan het herhaald wrijven van den neus, aan de bleeke, dikwijls veranderende gelaatskleur, met blaauwe kringen om de oogen, bijzonder des morgens, benevens misselijkheid en water in den mond, mede bij het opstaan, met ongelijken eetlust, plotselijken honger, onbestendig humeur, herhaalde en spoedig weder bedaarde buikpijnen, met jeuken in den enteldarm; doch het zekerste kenmerk geeft de ontlasting der wormen zelve. Het beste middel in dit geval is, alle morgens nuchteren, gedurende de afnemende maan, veertien dagen lang, twee tot drie drachmen, met suiker (of stroop) vermengd, Wormkruid (semen Santonici) te laten gebruiken, op het einde gevolgd door een ontlastingsmiddel, en deze behandeling eenige maanden achter een op denzelfden tijd te herhalen; ook moeten zulke kinderen

dagelijks wat wijn en meer zout dan andere in de spijzen, en weinig warmen drank, daarentegen veel koud water gebruiken.

De vierde aanleg is die tot zenuwaandoening of de krampachtige. Deze kan erfelijk zijn, maar ook door hartstogten en door gebreken in de eerste opvoeding medegedeeld worden. Zij vertoont zich door hooge aandoenlijkheid, zoo wel van ligchaam als van geest, door te groote teederheid van gevoel, neiging tot schreijen en tot onwillekeurige bewegingen, door kleine aanvallen van stuiptrekking, ingebeelde ziekte, het zich overgeven aan een ziekelijk gevoel, schrikachtigheid, angstigheid, overspanning in vreugde en droefheid, en snellen overgang van de eene tot de andere. Deze gesteldheid moet, vooral bij het vrouwelijk geslacht, met ernst tegengegaan worden: dewijl zij den grond leggen kan tot duizend kwalen, zoo wel van ziel als van ligchaam, en tot een zeer lastig leven voor de lijdenden zelve, en niet minder voor anderen. Want niet alleen kunnen in het vervolg wezenlijke zenuwziekten daar uit geboren worden; maar ook, het gene dikwijls nog erger is, de gebreken van het karakter, welke aan overgedrevene teedergevoelighed eigen zijn, en die passive toestand, dat zich overgeven aan elk onaangenaam gevoel, zich van het zelve te laten beheerschen, en door verbeelding het kleinste kwaad te vergrooten, waarin alleen een groot gedeelte der ziekten van onze dames bestaat.

De genezing wordt bewerkt, deels door zedelijke versterking van het karakter, deels door natuurlijke harding; waar toe wederom het dagelijksch koud wasschen, en in den zomer het baden in stroomend water de hoofdzaak zijn. Ook zal men, bij eene reeds aanwezige krampachtige gesteldheid, een zeer werkzaam en onschadelijk middel vinden in een aftreksel van versche, of, wanneer deze niet te bekomen zijn, van gedroogde groene Oranjebladen (*folia Aurantium*); welke, alvorens klein gesneden, des avonds ten getale van twee, gezet worden op twee koppen kokend water, waar in zij den nacht overstaan, om 's morgens en 's avonds één kop koud te drinken.

De vijfde en treurigste gesteldheid is de aanleg tot *tering*. Dezelve wordt gekend door eene platte, van voren naar achteren zamen gedrukte borst, langen hals, dikwijls kort hoesten, kortademigheid, vooral bij de geringste beweging of bij trappen klimmen, ook wel herhaalde stekingen en pijnen in de borst. Doch het hoofdkenmerk is de erfelijke gesteldheid: wanneer men verneemt, dat de ouders van het kind of een hunner, en wel reeds vóór des kinds geboorte, teringachtig waren. Hier kan, gelijk ons de ondervinding geleerd heeft, de opvoeding zeer veel doen; wanneer zij, behalve de algemeen goede dieet en leefwijze, de bijzondere strekking heeft om de longen te versterken, en elke te hevige

inspanning of verzwakking voor te komen. Daar toe behoort, dat men de kinderen dagelijks herhaalde reizen, maar niet lang achter een, overluid voorlezen, en hen dagelijks in de vrije lucht beweging nemen laat, doch nooit tot verhitting of te hevige lichaamsinspanning door tillen, dragen, schreeuwen en dergelijke; dat men alle zamenpersen of drukken der borst vermijdt, en het bovenlijf alle dagen koud wascht. Hier is ook bijzonder het dagelijksch en menigvuldig gebruik der melk aan te bevelen.

XII.

ZIEKTEN.

GENEESKUNDIGE BEHANDELING.

Men moet hier van deze grondstelling uitgaan en dezelve ook den kinderen inprenten: een kind moet niet ziek zijn.

Men behoort hij hen het geloof te onderhouden: dat bijna alle ziekten ontstaan door onze eigene schuld, dat eene goede sterke natuur daar tegen beveiligen kan, en dat het eerenvol en een teeken van een geregeld leven en van kracht is; gezond te zijn. Ook is het in de daad waar, dat bijna alle ziekten bij kinderen, of uit overlading der maag, of uit verhitting of verkouding ontstaan; die gene uitgezonderd, welke in uitwendige, epidemische en aanstekende aanleidingen haren oorspronk hebben: bij voorb. mazelen, pokken, roodvonk; en welke onder de toevallige kwalen van het leven behooren, gelijk byensteken en werktuigelijke kwetsingen.

Even waar is het, dat ook de kinderlijke natuur

Figter zich zelve helpt en ziekten overwint, dan die der volwassenen: zoo dat in de meeste gevallen niets meer noodig is dan een' dag vasten, rustig liggen en veel water drinken. Hebben verkoudingen plaats gehad, zoo laat men daarbij eenige koppen vlierthee nemen, om uitwaseming voort te brengen.

Door deze beschouwing en behandeling wordt daarbij nog het dubbeld voordeel bereikt: vooreerst, dat de natuurlijke gesteldheid van het lichaam meer in zich zelve te helpen geoefend, en niet tot kunstmatige hulp verwend wordt; ten anderen, dat ook in het karakter die angst, die gevoeligheid en het zich ziekelijk houden verhoed wordt; welke vooral het vrouwelijk geslacht zich zoo ligt aanwent, en die eene zoo lastige eigenschap worden kan voor het geheele leven. Zelfs de zoogenoemde schoolziekten zullen zeldzamer worden, wanneer het ziek zijn te gelijk met streng vasten en andere onaangenaamheden verbonden is. Indien echter de ziekte ernstig wordt, het welk men daar uit weet, dat het kind koorts heeft, dat deze na 24 uren niet ophoudt, of een edel deel, hoofd of borst is aangedaan, dan moet een Geneeskundige daar bij geroepen worden; en nu moet het kind (het welk even noodig is), leeren in ziekte zich behoorlijk te gedragen, stiptelijk te gehoorzamen, strenge dieet te houden, en vooral de kunst van geneesmiddelen in te nemen, het zelfde hoe zij ook smaken. Bij

uitwendige werktuigelijke kwetsingen van vallen, stooten en dergelijke, is het beste middel, terstond koud water met compressen van zamengevouwen linnen aan te leggen, en dit een kwartier uurs lang aan te houden, met vernieuwing der koude, elke drie of vier minuten. Bij bijensteek wrijft men met boomolie of provenceolie. Doch boven alles moet worden aanbevolen, bij elk kind er op aan te dringen, dat het gevaccineerd worde: ten einde het voor de pokken, de verschrikkelijkste ziekte van onze hemelstreek, te beveiligen.

XLIII.**HET
T I J D P E R K
D E R
VROUWELIJKE ONTWIKKELING:**

Het tijdperk der vrouwelijke geslachts ontwikkeling valt gewoonlijk in op het einde der vrouwelijke opvoeding; en daar deze ontwikkeling van het hoogst gewigt is voor het geheele leven der vrouw, ja zelfs den grondslag legt voor hare gansche gezondheid en welvaren, is het noodzakelijk dat gene hier nog bij te voegen, het welk tot eene regte beoordeeling en dietetische behandeling behoort.

De hoofdgrond hier bij moet zijn deze werking te beschouwen als natuurlijk, waar bij elke kunstenaarj meer schadelijk dan nuttig worden kan; vooral de te vroegtijdige bevordering van dezelve te vermijden, welke in de daad aanleiding geven kan tot zwakkelijkheid, tot aandoenlijkheid der zenuwen en andere menigvuldige kwalen voor het geheele leven. Niemand echter is in staat om dit tijd-

perk vooraf te bepalen: dewijl het, naar het klimaat; naar uitwendige betrekkingen en individuele lichaamsgesteldheid zeer verschillend zijn kan, en bij onderscheidene reeds in het twaalfde, bij andere eerst in het achttiende ja twintigste jaar valt. Zelfs is het eene zaak van uitgemaakte ondervinding, dat het altijd heilzamer is en eene sterker natuur aanwijst en voortbrengt, wanneer de ontwikkeling later gebeurt, dan wanneer dezelve zich vroegtijdig opdoet.

Het beste en eenigste, wat men hierbij doen kan, is de hindernissen te verwijderen, welke de ontwikkeling mogten tegenstaan, en de natuur in staat te stellen om dezelve volkomen en regelmatig te bewerken. Een blik op het landvolk brengt ons hier omtrent tot het beste besluit. Hun leven in de vrije lucht, in beweging en eenvoudige leefwijze maakt, dat zij dit tijdperk onbemerkt en zonder bezwaren doorstaan. Dit zij nu ook een regel voor de opvoeding: men vermijde het te aanhoudend zitten, bijzonder met zamengedrukt onderlijf, als mede het vast insnoeren; men late veel beweging in de open lucht maken, wekelijks eenmaal een laauw voetbad nemen, en overigens de boven opgegevene eenvoudige leefwijze houden.

Wanneer er in de daad aanwijzingen zich opdoen, dat de natuur werkzaam wordt: als daar zijn rug- en buikpijnen, opzetting van het onderlijf, opzetting of pijn in de borsten, dikwijls ook aandrang des bloeds naar het hoofd of de borst, dan

is het best de voetbaden dagelijks, en met eenige looden Sennebladen gescherpt, te doen gebruiken, en de lichaamsbeweging te vermeerderen, doch niet tot verbitting; ook matig dansen verdient te worden aanbevolen.

In het algemeen is op dit tijdpunt voor twee dingen zeer te waarschuwen, waar in men echter zoo menigvuldig misslagen begaat: namelijk het hevig dansen en het kunstmatig zingen. Beide kan het grootste gevaar veroorzaken, de bloedophooping maar de longen drijven, en bloedspugen, longontsteking, zelfs longtering voortbrengen. Daarenboven is het eene bewezene zaak, dat kunstmatige inspanning der stemorganen, vóór of gedurende de vrouwelijke ontwikkeling, de stem zelve levenslang bederven kan: waarom men altijd beter doet, met het onderwijs in het zingen tot dit tijdperk te wachten.

Is nu echter de vrouwelijke periode eenmaal ingetreden, zoo komt alles daarop aan, dezelve in behoorlijke orde te houden, en hier kan en moet gewisselijk de opmerkzaamheid der opvoedsters bij komen. Het gebeurt namelijk dikwijls, dat de bewijzen dezer werking zich nog niet in behoorlijke orde vertoonen, dat zij eenmaal verschijnen, en dan weder één ook twee maanden wegblijven, dan weder zich dus opdoen en onregeldd voortgaan, ja eindelijk wel geheel en al achterwege blijven, waardoor dan op het laatst sukkeling en ziekte ontstaan kan. Dit wordt daar

door voorgekomen, dat men op het tijdpunt van het eerste intreden opmerke, en van daar den 28sten dag, als den door de natuur aangewezenen tijd der wederverschijning berekene, en acht dagen te voren, tot aan de vernieuwing der periode, elken avond een laauw voetbad en een' kop Kamillen-thee nemen laat. Op deze wijze wordt eenige maanden lang voortgevaaren, en daar door deze werking tot regelmatigheid gebragt.

Gedurende den loop van dit tijdperk is het, bijzonder in de eerste jaren, van het hoogste belang, alle hevige verhitting, en alle verkouding, bijzonder der voeten, gelijk mede alle overlading der maag, vooral door gebak, verscb brood en verhittende dranken te vermijden.

Indien echter, niettegenstaande alle deze voorzorgen, de periode of geheel niet verschijnen of, na dat zij eenmaal daar geweest is, niet weder komen mogt, en eenige ziekelijkheid, belemmerde ademhaling, krampen, hevige verhitting in het bloed, matheid, bleekzucht, of andere kwalen daar uit ontstonden, dan is de raadpleging met een geneeskundigen volstrekt noodzakelijk.

XLIV.

ZORG VOOR DE SCHOONHEID.

Het vrouwelijk geslacht heeft ongetwijfeld, buiten deszelfs hoogere en edeler bestemming, ook die van, door uitwendige aangenaamheid van gestalte, aan het leven bekoorlijkheid en aan de schepping haren schoonsten bloei te geven. Schoonheid is daarom ook eene heerlijke gave van God, en mag bij de vrouwelijke opvoeding niet verzuimd, veel minder nog gestoord worden. Alleenlijk moet dit geschieden, zonder aan de ijdelheid voedsel te geven.

Dat gene, waarop de opvoeding hier bij werken kan, is de zorg voor den groei, voor de huid en voor de gezondheid in het algemeen. Alle kunstmatige en zoogenoemde gezondheids-middelen zijn, over het geheel, meer schadelijk dan nuttig.

De hoofdzaak blijft altijd de zorg voor de gezondheid in het algemeen. In zoo ver het uitwendige slechts de uitdrukking en het afschijnsel van het inwendige is, blijft het eeuwig waar, dat alleen gezondheid van het inwendige ook reinheid, frischheid en schoonheid van

het uitwendige voortbrengt. Deze schoonheid alleen is waar en duurzaam: want daar uit ontstaan zuivere vochten, levendigheid der huid, gelijkmatige verdeling des bloeds, waar door de onaangename verhitting van het gelaat verhoed wordt, en bovenal de helderheid en het leven van het oog bewaard blijft; het welk toch altijd de ster van het schoone geheel is, die door ziekte steeds meer of minder verduisterd wordt. De middelen, ter bewaring dezer schoonheid over het geheel noodzakelijk, liggen in eene algemeen goede dietetische behandeling, en zijn hier boven genoegzaam opgegeven.

Ook de zorg voor een' schoonen groei is reeds afgehandeld. Er blijft derhalve de zorg voor de huid nog overig; doch ook daar van is reeds in het hoofdstuk van de huidziekten gesproken. Zuiverheid, wasschen en baden zijn de hoofdzak: hier derhalve slechts nog eenige voorzigtigheids-regelen, ter verhoeding van het gene de huid hare zachtheid, blankheid en zuiverheid ontnemen kan. Daar toe behoort voornamelijk het beschutten voor den invloed der heldere zonnestralen, vooral in de lente, en derhalve het bestendig dragen van een' stroochoed en handschoenen in de open lucht, als mede de voorzorg om nooit met eene zoo even gewasschen huid zich aan de vrije lucht bloot te stellen.

Eene ruwe, harde huid wordt het best door dikwijls wasschen met Amandeldeeg verbeterd; waar

152 ZORG VOOR DE SCHOONHEID.

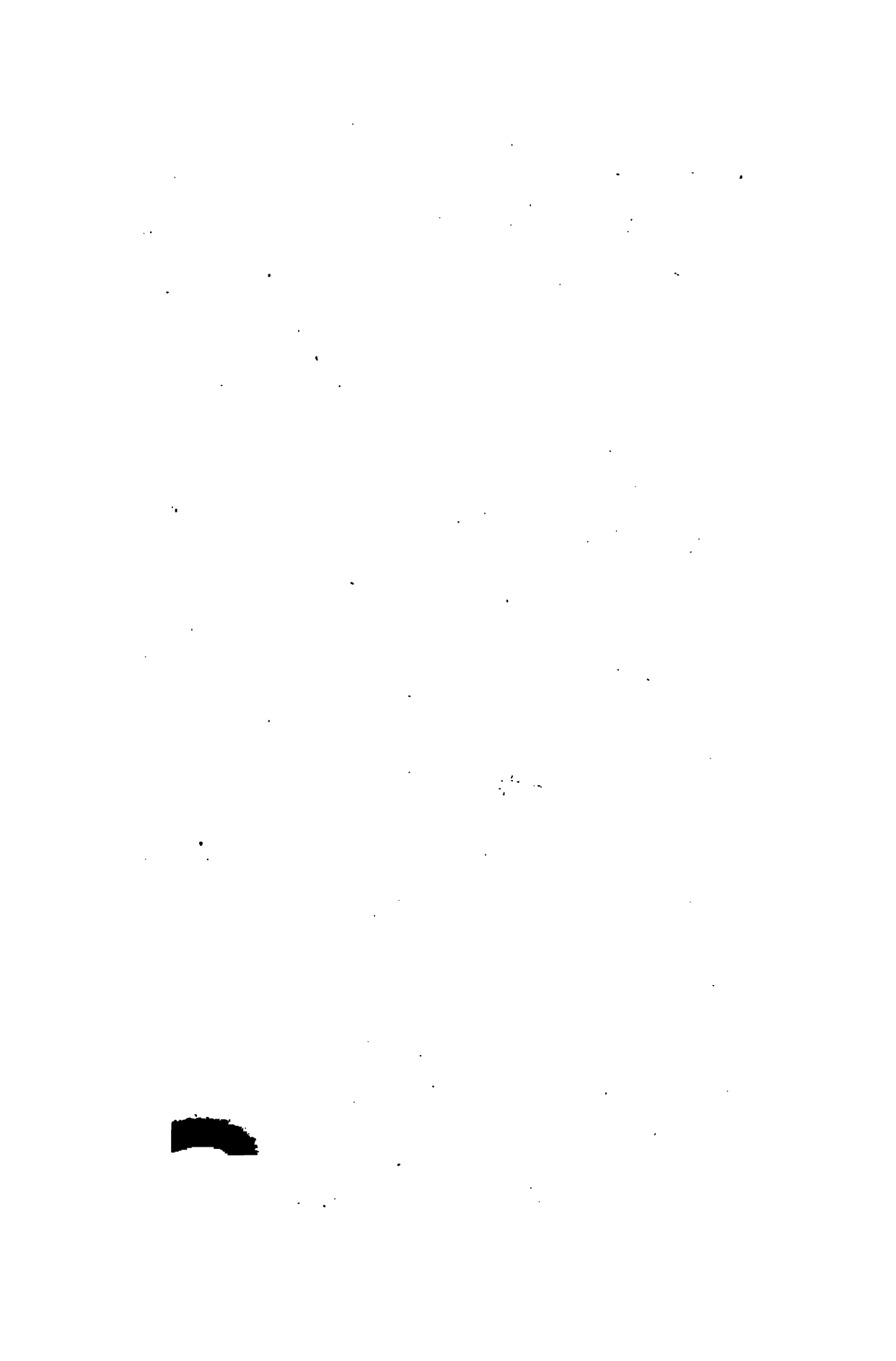
mede men, bij hardnekkigheid van de kwaal, nog het vierde deel poeder van Aronswortel (*radix Ari*) vermengen kan; ook eene fijne pommade met Rundermerg kan hier van dienst zijn. Heeft men zich voor de zon te veel blootgesteld, zoo wordt de zonnebrand het best weggenomen door wasschen met gedestilleerd Peterseliewater.

Zeer lastig zijn bij sommige jonge lieden de levervlekken en zomersproeten. De eerste kan men zeer gemakkelijk en zeker wegnemen, door eene oplossing van eene halve drachma Borax in eene once Rozenwater; waar mede men de vlek dagelijks driemaal nat maakt en het vocht daar op indroogen laat. Gewoonlijk is het gebruik daarvan drie of vier dagen lang voldoende. De zomersproeten daarentegen zijn moeilijker te genezen; en bij deze is vooral de oplettendheid noodig, om zich in het voorjaar nooit zonder hoed en handschoenen aan de lucht bloot te stellen. Doch kan ook het wasschen met melk, met citroensap bereid, van dienst zijn; of het wasschen elken avond vóór het slapen gaan, met het volgend water: men laat uit 8 oncen Rozenwater en 4 oncen water van Oranjbloesiel eene amandelmelk gereed maken, en voegt daar bij eene halve drachma Borax en even zoo veel Benzoe-tinctuur.

Tot besluit echter kunnen wij niet nalaten aan onze jonge vriendinnen nog een schoonheidsmiddel aan te prijzen, het welk, naar onze ondervinding, alle andere in werkzaamheid over-

treft, en dat is: schoonheid der ziele. Onwederstaanbaar is de tooverkracht, welke uit eene schoone ziel door het aardsche hulsel straalt, en wij maken geene bedenking deze de hoogere schoonheid te noemen: want daar door heeft elk vrouwelijk wezen het in zijne magt het verzuim der natuur te verbeteren; en wij hebben menschen genoeg gezien, welke, bij eene niet schoone gedaante, evenwel daar door hoogst innemend en beminnenswaardig werden; gelijk omgekeerd de regelmatigste schoonheden, door eene niet schoone ziel, elke bevalligheid en alle beminnelijkheid verloren.

BIJVOEGSELEN
EN
AANTEKENINGEN
VAN DEN
VERTALER.

■

■

■

7

■

■

■

■

■

■

■

■

B I J V Ö E G S E L

V A N D E N

V E R T A L E R .

OVER HET OOGMERK EN DE
WIJZE VAN OPVOEDEN
IN HET ALGEMEEN.

Opvoeden onderstelt: in het menschelijk wezen eene verandering voort te brengen, welke de natuur niet gegeven heeft. Eene onderneming derhalve, door welke het menschelijk verstand het voortreffelijkst werk der schepping veredelen, maar ook verwoesten kan. Het komt er daarom zeer op aan om hier in, zoo veel mogelijk, zich tegen dwaling te verzekeren; om zich niet te vergenoegen met enkel den veel betreden weg te volgen, zonder onderzoek, waar dezelve ons brengen zal; maar, gelijk het den redelijken mensch betaamt, naar eigen verstand en overtuiging te werk te gaan.

Hij, die dit verlangt, zal de volgende vraag hoofdzakelijk in aanmerking dienen te nemen: Waar in bestaat deze verandering; welke zijn de grenzen der opvoeding, welke die der natuur? met andere woorden: hoe moet de mensch zijn na zijne voltooide opvoeding, en hoe is het kind bij deszelfs geboorte?

Dat de beantwoording van deze vraag eene zaak van het hoogste belang, en onder alle huisselijke zorgen verre weg de eerste is; dat de uitwerking daar van veel zekerder en duurzamer gelukkig maakt, dan al het gene men overigens, met de meeste inspanning, voor zijne kinderen verkrijgen en aan dezelve nalaten kan, en dat zij gevolglijk de meest mogelijke opoffering verdient, zoude aan mijne zijde eene onbescheidene herinnering zijn: daar ik het geluk heb te mogen spreken tot ouders, tot teederhartige en zorgvuldige moeders, en derhalve genoegzaam verzekerd zijn kan van met oplettendheid en belangstelling te zullen gehoord worden.

De zedelijke vereischten en pligten van den mensch zijn helder genoeg voorgesteld in de zedeleer der volken; de verstandelijke beschaving staat met de zedelijkheid in verband; over beide zullen de gevoelens, wat de hoofdzaken betreft, genoegzaam overeenstemmen. Maar des te grooter is het verschil van denken, aangaande de natuurlijke gesteldheid van het kind; en het kan niet missen, of de denkbeelden, welke men zich

deswegens vormt, moeten van grooten invloed zijn op de leer en praktijk der opvoeding.

Naar het gene sommige leerstelsels beweren, is het kind van natuur bedorven, zijn hart onrein, zijn wil verkeerd; en de opvoeding moet zich daar heen strekken, om dat alles zoo veel mogelijk te herstellen of te verbeteren.

Volgens anderen is het kind goed en opregt; het heeft zijn' naasten lief, en de onzedelijke gesteldheid, welke hetzelfde daarna verkrijgt, is het gevolg van de algemeene menschelijke zwakheid, en zeer dikwijls de uitwerking van eene verkeerd ingerigte opvoeding.

In beide deze gevoelens, hoe tegenstrijdig dezelve ook schijnen mogen, kan ligtelijk zoo veel waarheid zijn, dat zij zich zonder moeite kunnen vereenigen. Want men vindt in de daad kinderen, welke, ook zonder blijken van kunstmatige verbetering, eene edele opgegtheid paren met de bevalligste eenvoudigheid; men ziet hen zich zelve berooven en met kieschheid en blygeestigheid hunne eigene genoegens opofferen, om de vreugde van anderen te vermeederen; en hoogstwaarschijnlijk bestaat er wel geen kind, in het welk dergelijke werking der natuur niet waargenomen is, of waargenomen zoude hebben kunnen worden.

Maar aan den anderen kant is het niet zeer zeldzaam kinderen aan te treffen, welke even weinig gezegd kunnen worden door kunst of voorbeeld verbaaterd te zijn; die nogthans ontwijfelbare blij-

ken geven van halstarrigheid, geveinsdheid, vreugde over het leed van anderen, en welke gebreken overigens eene onbetengelde eigenliefde in dien leeftijd in staat is voort te brengen: zoo dat de natuur hier waarlijk verre af is van in een bevallig licht te verschijnen.

Een dergelijk mengsel van goed en kwaad, eenigermate gewijzigd door luchtstreek, door meerdere of mindere behoeften en de onderscheidene gelegenheid om dezelve te vervullen, vernemen wij mede in den staat der natuurlijke ontwikkeling, uit de geschiedenis der onbeschaafde volken. Bij deze heerscht niet alleen bijgeloof en dwingelandij, als gevolgen van een te weinig opgeklaard verstand; maar de laaghartigste en tevens de wreedste misdaden, als list en dieverij, onderdrukking der zwakkeren, geweld en moord, zijn daar niet minder gewoon, dan zelfs in het beschaafd Europa. Doch ook bij deze kinderen der natuur straalt de zedelijke verhevenheid van den mensch door, in ontwijfelbare bewijzen van medelijden en edelmoedigheid, van trouw en dankbaarheid; en zulks niet alleen in de, alle driften verdoovende, poolstreeken, maar ook in de meest begunstigde en weelderigste luthoven der aarde.

Wij mogen hier uit besluiten dat de, zoo weinig mogelijk door kunst hervormde, natuurmensch en het kind niet boos zijn, in de eigenlijke beteekenis van dit woord: want zij be-
minnen het kwaad niet als zoodanig, om dat

het kwaad is; even min mogen zij, uit de hand van den Schepper gekomen, voor bedorven gehouden worden; doch heeft, aan den anderen kant, eene vrije, door het verstand genoegzaam bestuurde wil te weinig invloed op hunne daden, en staan deze te zeer in verband met eene, hunne organisatie zelve ingeplante, ofschoon boven de dieren hoog veredelde, geestdrift, om dezelve oorspronkelijk goed en deugdzaam te kunnen noemen.

De mensch derhalve is van natuur niet goed noch kwaad, maar zinnelijk; hij volgt de aandrift van zijne algemeene of bijzondere lichaams gesteldheid, temperament, geheten; dit brengt hem, volgens zijnen onderscheidenen aanleg, op zeer verschillende wegen, welke nogthans vroeg of laat op het eigen ik uitloopen. Het verstand laat zich medeslepen; of, indien het werkzaam is, kiest het voor zich den meest geschikten weg uit, zonder nogthans van doel te veranderen. Of het gene men zedelijk gevoel en geweten noemt, eene aangeborene eigenschap, of wel het gevolg zij der beschaving; hebben wij niet noodig te beslissen: dewijl deze stem, bij het kind der natuur, te weinig vermogen heeft om, als drijfkracht of tegenwigt, in genoegzame aanmerking te komen. Wil men ook aan deze alleen- of overheerschende zinnelijke neiging den naam geven van erfzonde, om dat zij onafscheidelijk is van 's menschen natuur; of van zedelijk bederf, dewijl zij

met het zedelijk goed gemeenlijk in strijd is; zoo zal dit de zaak zelve niet veranderen; indien men slechts in aanmerking neemt, dat, zonder deze sinnelijke gesteldheid, het even onmogelijk is deugdzaam te zijn als te zondigen. Immers wanneer iemand zich tegen de wet der zedelijkheid verzet of zijne naasten haat, is hier voor geene andere reden, dan dat deze liefde, deze gehoorzaamheid aan pligt met zijn genoeg en vermeend belang in strijd zijn; ja zelfs de beste mensch brengt het in dit leven niet verder en mag niet meer verlangen, dan zijne natuurlijke neiging in zoo ver te betengelen, als tot zijne zedelijke vorming noodzakelijk is. In dezen strijd tusschen de overheersching van het een of ander zinnelijk genoeg, of van de ongematigde eigenliefde in het algemeen, tegen den naar het Goddelijk bevel geregelden wil, bestaat dan des menschen zedelijk leven, even gelijk het leven der stoffelijke wereld in de verbinding en tegenwerking der elementen. Beide streven naar het evenwigt en geenszins naar elkanders vernietiging: waarom het ook geheel niet te verwonderen is, dat zij, welke ooit ondernomen hebben, om de bewegingen der zinnelijkheid in zich zelve of anderen geheel te dooden, indien zij al niet neiging voor neiging, of zelfs deze voor groote gebreken inwisselden, toch altijd in ongelukkige uitersten vervallen zijn; terwijl daarentegen het gemis van alle betengeling in eene woeste dierlijkheid ontaardt;

welke des te verderfelijker is, naar mate het, zich zelf ontwikkelend of het geoefend, redevermogen de begeerten meer aanhitst en de middelen ter onmatige voldoening vermenigvuldigt.

Deze regelen zullen nu van eenigen dienst kunnen zijn, om de natuur van het kind beter te kennen, en zijne opvoeding naar den eisch van zijnen weg in te rigten.

Bij zijne geboorte is het kind niet anders dan ligchaam; van zijn geheel werktuigelijk gestel zijn alleen die deelen volkomen, welke met voeding en wasdom in het naauwst verband staan. Van zijne zintuigen is alleen het gevoel levendig, ten einde door uitdrukking van smert, de moeder van eenig dreigend gevaar te verwittigen. Den smaak heeft het kind nauwlijks nodig: de natuur heeft het eigenaardig voedsel voor het zelve aangewezen; daarvan beroofd, is het fijn gevoel van mond en tong genoegzaam, om al wat slechts eenige scherpte heeft te doen weigeren. Veel langer werkeloos blijft de reuk, waar van ook zelfs het orgaan nog zeer onvolmaakt is; maar waar toe zoude dit ook dienen? dewijl toch het kind zelf geene schadelijke voedsels noch gevaarlijke uitdampingën ontvlieden kan; voor welke de moeder, door haaren eigenen reuk gewaarschuwd, hetzelfde beschermen moet. De overige zintuigen hebben geen doel, zoo lang het orgaan der ziel (de hersenen) geene meerdere ontwikkeling heeft; in het welk wij, omstreeks het tijdperk der geboorte,

veel mindere vastheid en eene min naauwkeurige en bepaalde gedaante der onderscheidene deelen aantreffen, dan zelfs bij de volwassene dieren; gelijk ook de verstandelijke vermogens van deze die van het kind in de eerste maanden vrij aanmerkelijk overtreffen. Lang duurt het om dezelfde reden, eer het menschelijk kind de stem zijner moeder kent; ofschoon het werktuig van het gehoor, als voor de opvoeding het allereerst noodzakelijk, in volkomenheid de overige ver vooruit is. Ook zijn er redenen om te denken, dat het onderscheidelijk hooren, en de willekeurige beweging daar toe vereischt, eene kunst is, die alleen door oefening verkregen wordt; en dit laat zich met zekerheid waarnemen bij het gezigt; het welk zich slechts behoeft te openen om het licht te ontvangen, zonder dat daar uit echter nog het zien volgt: waarom dan ook het kind onder de voorwerpen alleenlijk die gene uitkiest, welke het licht sterk te rug kaatsen of schitteren, en nog langen tijd zich bedriegt in de maat der afstanden, welke ook niet volkomen geleerd wordt, dan door veeljarige ondervinding.

Uit deze waarnemingen zal het nu genoegzaam blijkbaar zijn, dat de natuur niets te veel doet, maar ook niets verzuimt; dat zij onmerkbaar voortwerkt zonder eenigen dwang of geweld; dat zij elk ligchaams-orgaan ontwikkelt ten zijnen tijd, en geen derzelve ten koste van andere; en het is deze regel, welken wij zorgvuldig behooren te volgen in de

opvoeding ; ten zij wij ons gebrekkig , ongeregeld en veranderlijk kunstwerk in de plaats willen stellen van de volkomen wijze en standvastige werking der natuur.

Gezondheid en goede vorm van het ligchaam zij daarom in den eersten tijd de eenigste , en vele jaren lang de voornaamste zorg. Echter is ook deze zorg veel meer lijdelijk , dan werkzaam : het kind moet van de geboorte af , maar zeer langzaam en zonder eenigen sprong , gewend worden aan alles , wat ten eenigen tijd op zijn ligchaam zal kunnen en moeten werken.

Voedsel , voor den eersten leeftijd , heeft de natuur aan de moeder gegeven ; neiging en genoegen van het , niet reeds verwende , kind bepalen voor het vervolg zoo wel de soort als de hoeveelheid. Kleeding is dekking : want dat het ligchaam niets meer vereischt , bewijst de gezondheid der kinderen , welke in warmer klimaat zeer dun en los gekleed , of geheel naakt gaan. Warmte is het leven der natuur ; doch ook door matige , niet langdurige , koude wordt een gezond ligchaam verwarmd. Afwisseling van beweging en rust , van slapen en waken wijst zich zelve aan , ter vermijding van een' duurzamen , éénsoortigen arbeid , welke met de gesteldheid van een kind ten eenemaal strijdig is : de ondervinding namelijk heeft , onder meer andere grondwetten der menschelijke natuur , ons geleerd , dat geen ligchaamsdeel of orgaan , vooral wanneer het van groot belang is in de dierlijke huishouding , afzonderlijk te veel kan

kan ingespannen worden, zonder dat ook de overigen daar onder lijden: dus wordt het denkvermogen verstompt, wanneer de maag te veel en te zware spijsen verteren moet; maar wederkeurig verzwakt eene te lang voortgezette studie de werking der maag en de eetlust, terwijl beide een' zeer nadeeligen invloed hebben op de uitwaseming der huid; en dit alles voornamelijk bij hen, wien de kracht der gewoonte ontbreekt. Hier uit volgt dan dat, onder de organen die gene geheel niet, of met de meeste voorzigtigheid moeten ingespannen worden, welke nog onvolkomen of teeder zijn.

En dit brengt ons van zelfs tot de beschaving van het redevermogen. De eerste studie van het kind is de oefening van zijne zintuigen: deze wordt verkregen door eigene ervaring, en er is naauwlijks eenige lichaamsbeweging of eenig spel, het welk niet het een of ander tot deze ervaring bijdraagt: men beschouwe slechts de vlugheid en kracht der dieren en der minst kunstmatig opgevoede kinderen.

De natuur heeft het kind begaafd met eene groote mate van weetlust, en van zijn verstand is geen vermogen sneller tot rijpheid gekomen en sterker dan het g e h e u g e n. Welk besluit kan derhalve eenvoudiger zijn, dan dat wij deze beide talenten in de eerste plaats moeten gebruiken; en welk een heerlijk veld opent zich hier voor de moeder, die uit dezelfde hand de gave ontvangen heeft van

aangenaam en bevattelijk te verhalen , om op deze wijze het kind onafscheidelijk aan zich te verbinden en , op de gemakkelijkste en aangenaamste wijze , de eerste zaden van deugd en kennis in deszelfs hart en verstand te planten. Nog vele jaren behoudt het geheugens-vermogen deszelfs meerderheid boven de oordeelskracht , en doet het inprenten van afgetrokkene denkbeelden vruchteloos niet alleen , maar zelfs nadeelig worden.

Niet minder nogthans laat ook het geheugen zich overspannen , wanneer het op eene andere wijze , dan den kinderlijken leeftijd past , dat is onmatig of door dwang werken moet. Daar door zal niet alleen dit vermogen zelf verzwakt , maar ook , volgens den zoo even aangehaalden regel der natuur , de overige verstandsgaven mede gedrukt , ja zelfs de lichaamskrachten uitgeput worden. Naar mate derhalve van den trapsgewijzen voortgang van zijnen leeftijd , moet ook het oordeel des kinds door nadenken geoeffend , en op deze wijze alle geest- en lichaamswerkingen , welke tot zijnen ouderdom behooren , in een behoorlijk evenwigt gehouden worden.

En hier mede begint de tijd te naderen , dat het kind niet meer spelende werkt , maar langzamerhand gewoon moet worden om zijne krachten in te spannen , en zich ook aan het moeilijke van den arbeid te onderwerpen : want behalve dat de gewoonte en de kunst van werken niet dan door langen tijd verkregen , en eindelijk

eene behoefte en verlustiging wordt, zijn er ook eenige zaken, vooral die tot het geheugen behooren, welke nooit beter dan in de jeugd geleerd kunnen worden; maar daarenboven heeft deze leeftijd, als zoodanig, eene gezette werkzaamheid noodig, om dat aanhoudend spelen aan verstrooiing en zinnelijkheid voedsel geeft; gelijk ledigheid, voor ziel en ligchaam tevens, verderfelijk is.

Het komt dan nu op de middelen aan, om het kind, zonder zijne natuur geweld aan te doen, tot deze zelfoverwinning te brengen. Belooningen, aanmoediging door liefdeblijken, door eer en voordeel, komen in de eerste plaats in aanmerking, als geheel geschikt voor den zinnelijken mensch en derhalve van den kinderlijken leeftijd. Onder de straffen, zoude ik mij geene andere veroorlooven, dan alleen het gemis van deze genemens, en alles wat overigens; op eene eenvoudige en voor het kind bevatbare wijze, uit het verwaarloozen van dezen pligt zelve voortvloeit.

Maar wat is dan het denkbeeld van pligt voor een kind? gewis geen ander, dan het gene het geheele leven door moet blijven voortwerken: de voorstelling namelijk dat God het wil; van welke de gronden zich bijna altijd duidelijk laten aanwijzen, indien dezelve slechts aan het kind naar zijne vatbaarheid geleerd worden. En deze wijze van zien brengt ook het leeren en beoefenen van handwerken, kunsten en wetenschappen op een zeer verheven standpunt, en in de naauwste betrekking

met ons zedelijk bestaan : het meerderdeel der menschen moge arbeiden , om dat zij door honger gedreven worden ; anderen alleen om betamelijk voor hun huisgezin te zorgen , of om rijk te worden , of uit roem- en eerezucht ; dit alles kan echter niet meer dan een ondersteuningsmiddel zijn , als lust en krachten verslappen : immers de zedelijke mensch beschouwt zijne werkzaamheid , van welken aard en hoe gering of hoe hoog dezelve zijn mag , in betrekking tot de maatschappij , waar in hij op zijne plaats gesteld is ; hij tracht daar in alles te doen , wat het welzijn van die met hem in aanraking zijn , vermeederen kan ; en men mag hem gelukkig noemen , indien hij , reeds bij zijne opvoeding , van deze waarheid een klaar begrip en vaste overtuiging heeft mogen verkrijgen. Deze zal hare kracht nooit geheel verliezen ; ook dan niet , wanneer de mensch door den drang der omstandigheden , van welken aard ook , genoodzaakt is een beroep uit te oefenen , het welk met zijnen natuurlijke aanleg en neiging niet overeenstemt.

Echter geeft de wijze van opvoeden , zoo even aangeprezen , tot zulk eene ongelukkige keuze veel minder aanleiding : men kan immers niet onderstellen , dat ouders , welke naar dit beginsel handelen , in staat zouden zijn om hunne kinderen te dringen of over te halen tot eenen heroepkring , welke met hunne krachten of neiging strijdig is. Om dezelfde redenen , zal ook het kind af de jongeling schroomen , uit hoogmoed of traag-

heid of loszinnigheid, zich onbedacht in een' stand te werpen, welke zijn leven verbitteren of zijn geweten ontrusten moet, en hem veel minder nut zal doen bewerken, dan wanneer een verstandig overleg in evenwigt staat met zijne neiging en bijzonderen aanleg. Want ook deze zijn begrepen in de zedelijke order der dingen, die in de geheele natuur, en bovenal in het menschelijk karakter eene verscheidenheid heeft daargesteld; zonder welke de maatschappij eene treurige eentoonigheid en levenloosheid zoude vertoonen, welke eindigen moest met alle derzelve onderscheidene betrekkingen uit haren stand te rukken en te verwoesten. De hoofdgrond derhalve, waar op de geheele opvoeding moet gevestigd zijn, is de eigenaardige aanleg van het kind, onderworpen aan de beginselen van godsdienstigheid en zedelijkheid. De eerste geeft de natuur en doet dezelve openbaar worden door neiging en door de bijzondere gesteldheid van ziel- en lichaamskrachten; de andere is geheel en al het werk van 's menschen verstand en wil. Want, er bestaat geene andere zedelijkheid, dan die geheel vrijwillig, en door ware kennis en overtuiging van derzelve nut verkregen is. De mensch, die tot arbeid, tot mededeelzaamheid, tot onthouding en alle andere goede daden, moet gedwongen worden, is in het wezen der zaak niet beter, dan de misdadige, die door vrees zich niet beteugelen laat; even gelijk hij, wien eene gedwongene ingetogen-

heid eindelijk tot gewoonte geworden is, niets voor uit heeft boven een ander, die, bij de eerste bevrijding van het juk, in zijne vorige mislagen terug stort. Wanneer men dan van het kind wil eischen, het gene het werk is van den geoefenden man, zoo is daar van het eigenaardig gevolg, dat hoogmoed en geveinsdheid de plaats innemen van jeugdige ligtzinnigheid en van die hoogst beminne swaardige opregtheid, welke in het kinderlijk hart geen' schuilhoek overlaat. Menig mensch heeft dit groot gebrek in zijne opvoeding, gedurende het vervolg van zijn leven, door de treurige ondervinding moeten bekoopen, van den schijn der deugd hooger geschat te hebben dan haar wezen. Uit dit alles laat zich nu besluiten, dat de opvoeding verre af is van den eigenlijken mensch te vormen: dit zoude niet alleen strjden met het belang der maatschappij, gelijk wij reeds hebben aangetoond; maar ook de ondervinding zal zulks overvloedig bevestigen, in een groot aantal kinderen, onder één en het zelfde bestuur opgegroeid; zelfs de kinderen van één huisgezin moesten anders veel meer overeenkomen, daar zij nog iets van het aangeërfde karakter der ouders voor uit hebben.

Tweevoudig derhalve is het oogmerk der opvoeding: zij geleidt de natuurlijke neiging tot ware zedelijkheid; en zij maakt de werking van alle ziel- en lichaamskrachten gemakkelijker door gewoonte. De eerste heeft eene meer algemeene

strekking: zoo dat de verlevendiging van het godsdienstig gevoel, de kennis van goed en kwaad, en het voorbeeld van anderen, wel bij het eene of andere kind een' gemakkelijker ingang vinden, maar toch ook op allen toepasselijk zijn zal. De gewoonte daarentegen is ook in hoedanigheid en aard verschillende, en zeer afhankelijk van de aangeborene gesteldheid: dus, bij voorb. zal een kind allerlei lichaams oefeningen, muziek, rekenen of wat het zij, zonder veel inspanning leeren en steeds door zijne neiging, met verzuim zelfs van zijne andere leeroefeningen, daar heen getrokken worden; terwijl een ander, met alle moeite daar toe aangehouden, niet gelukkig slagen zal; waar uit dan volgt, dat de regel in dezen niet vast, noch voor elk kind dezelfde zijn mag.

Maar van hoe groot gewigt de opvoeding ook zij, en hoe veel oplettendheid zij vorderen moge, zoo is zij echter niet kunstig of zwaar; ja men behoeft slechts de natuur te volgen, om haar gemakkelijk en aangenaam te vinden. Dat de eenvoudigheid het kenmerk zij der waarheid moet, zoo ergens, toepasselijk zijn op de leer der opvoeding: de Schepper der natuur heeft den mensch niet minder bestemd om in maatschappij te leven, als om geboren te worden; Hij heeft de eerste vorming tot eenen vruchtbaren stand in dit leven en het leggen der eerste gronden van fluurzame gelukzaligheid toebetrouwd aan ouders; van welke lin het gemeen geene hooge beschaving des

verstands kan geëischt worden, maar alleen dit, dat zij het goede ernstig willen; en bovenal aan de moeder, welke niet uitgerust zoude geweest zijn met de aan hare sekse eigene zachtheid en buigzaamheid van geest, met vrouwelijke snelheid van begrip, en met de zoo sterk in het oog vallende liefde tot kinderen, indien zij van deze gaven geen gebruik moest maken bij de hoofdstemming van haar leven.

Het is er echter ver af, dat de eenvoudigste manier van opvoeding altijd voor de kortste zoude moeten gehouden worden. De natuur leert geene korthed; zij heeft daarentegen een' zeer geruimen tijd noodig tot de vorming en de volkomenheid van hare voortbrengselen, bijzonder tot die der meest volmaakte dieren, en van zulk een hoogst zamengesteld wezen als de mensch. En wat konde dan ook wel anders het hoofdoogmerk zijn van het zoo zeer rekbaar geduld bij de vrouw? indien ook deze eigenaardige gesteldheid geene betrekking had op den omgang met hare kinderen; indien zij niet daar door in staat gesteld moest worden om, met menigvuldige herhalingen en veranderingen, het zelfde te leeren, te vermanen en voort te werken; indien dit haar niet moest terug houden van drift of verdriet, bij de even dikwijls herhaalde vergetelheid, misvatting en struikelingen, van welke het kind zich niet dan langzaam verbeteren kan, indien anders zijne verbetering waar en bestendig zijn zal.

20 BIJVOEGSEL VAN DEN VERTALER.

Op alle deze gronden nu vestigt zich mijne volledige overtuiging, dat de voorgestelde opvoedingswijze met de wetten der natuur niet minder overeenstemt, dan met de voorschriften van het Evangelie, dat zij derhalve voor den mensch berekend, en gevolgelijk niet anders dan goed zijn kan.

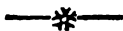
Niet ieder een zal hier over eenstemmig denken, misschien ook wel uit dezelfde gedachten een ander besluit afleiden; maar in zoo verre hij van het gewigt der zaak doordrongen is, zal hij deze voorstellingen vergelijken met anderen; hij zal den inhoud van dit boekje in overweging nemen, te gelijk met deze bijvoegselen, bijzonder waar zij in hoofdzaken verschillen mogen; maar boven alles zal hij niet nalaten zijne eigene ondervinding te raadplegen, en de algemeene uitkomsten der onderscheidene manieren van behandeling.

A A N T E E K E N I N G E N

V A N D E N

V E R T A L E R.

H E T V R O U W E L I J K K A R A K T E R

E N

D E V R O U W E L I J K E B E S T E M M I N G .

Millioenen menschelijke individuen, allen zoo veel mogelijk gelijksoortig in wezen, onderscheiden zich van malkanderen, alleen door den eigenaardigen vorm van hun gelaat. Deze staat weder in de naauwste verbinding met elks heerschende neiging, zoo wel als met den bijzonderen aanleg van zijne verstandskrachten: zoodanig dat een geoefend oog, uit de beschouwing der oppervlakkige gedaante, niet alleen de inwendige werkingen der ziel kan leeren kennen; maar dat ook, omgekeerd, een naauwkeurig berigt van 's menschen karakter de grondtrekken aan de hand zal geven tot het schil-

deren van zijn gelaat, van zijne ligchaamshouding en bewegingen.

Onder alle wonderen der schepping, mogt dit met regt voor het grootste en voortreffelijkste gehouden worden; indien wij, bij eene gelijke eensoortigheid van wezen en behoudens de kenteekenen van elk mensch in het bijzonder, niet eene nog meer verwonderingswaardige eenheid en verscheidenheid zagen doorblinken, in de vergelijking van de beide geslachten. Hier zelfs breidt zich de onderlinge afwijking nog verder uit: het karakter der sekse is niet verloren, tot zelfs in de kleinste deelen van het beengestel; welks wijze van zamenvoeging en betrekkelijke grootheid de oorzaak is der meerdere breedte van sommige en der mindere uitgebreidheid van andere deelen, zoo wel als van de, aan het vrouwelijk ligchaam bijzonder eigene, houding en beweging; terwijl de teedere en net uitgewerkte vorm van elk beentje eene eigenaardige dunheid en lengte geeft aan ledematen en gewrichten. In deze gesteldheid ligt mede de grond van de smeltende ronding der zachte deelen; doch hangt deze ook te zamen met eene mindere vastheid van vezelen, en met de grootere hoeveelheid van bloed en andere vechten. Waar bij komt eene over het geheel kleinere ligchaamsvorm, zoo in- als uitwendig, met eene meer teedere huid, dunnere zenuwen, kleiner en zachter gelaatstrekken.

Overeenkomstig dit samenstel heeft ook de vrouw hare bijzondere soort van kracht en werking. Ha-

re stem is zwakker, hooger, buigzamer; de verteering van levenskracht niet zoo snel, gevolgelijk de hoeveelheid voedsel, welke zij behoeft, kleiner; de spierbeweging levendig en gemakkelijk; maar ook dturzaam, wanneer lust en gewoonte dezelve ondersteunen: men zie slechts, hoe onvermoeid de vrouw danst, en de zwaarste kinderen uren lang op den arm draagt. Niet minder opmerkelijk is de groote rekbaarheid van het vrouwelijk leven; het welk door rampen van allerlei aard niet zoo ligt verstoord wordt; als mede de vereeniging van een bij uitstek fijn gevoel, met eenen hoogen trap van lijdzaamheid en volharding. En in deze bestaat ook doorgaans de zeer groote moed en alles overwinnende standvastigheid der vrouw, bij sommige beproevingen van het leven: want het zal wel niet noodig zijn aan te wijzen, dat de genoemde, in het geheele ligchaam zoo diep en onafscheidelijk ingewevene, bijzonderheden der vrouwelijke organisatie tevens de grondslag zijn van alle neigingen, en de eigenaardige karaktertrekken daarstellen van het natuurlijk verstand: al het welke in het gemeene leven met den naam van zielshoedanigheden genoemd wordt. Reeds in de vroegste kindschheid openbaart zich dit verschil, in snelheid van bevatting, in menschenkennis en het praktisch begrip om daar mede voordeel te doen. Aanmerkelijk onderscheidt zich reeds het kleine meisje door stille huisselijkheid; door zucht tot netheid en kleederpracht; door eene zekere be-

daardheid in het overleggen; waar van ook de bewustheid haar zelve niet vreemd is: gelijk reeds vroeg blijkbaar wordt, in het bestuur over hare poppen, zoo wel als in eene zekere meerderheid over den jongeren broeder. Deze meerderheid weet zij te bewaren, alleen door de zachte middelen, welke haar ten dienste staan: want ook hier in onderscheidt zich het meisje: dat zij, van natuur minder ondernemend en vreesachtiger dan de jonge, voor hare zwakheid uitkomt en zelfs roem daar op draagt; terwijl deze bij elke gelegenheid zich sterk en onverzaagd vertoonen wil.

Zoodanig is de aanleg der vrouwelijke natuur, in tegenstelling van die des mans. Maar het gene de grenslijn tusschen beide nog scherper doet worden, is de waarneming, dat het persoonlijk of individueel verschil onder de vrouwen minder groot is dan bij het andere geslacht: immers wanneer men die weinige uitzonderingen aftrekt, waar de eenheid in de natuur boven de verscheidenheid zoo zeer de overhand verkrijgt, dat man of vrouw, in ligchaams- en zielshoedanigheden, de andere sekse zeer nabij komen, zal, het overige gelijk staande, het verst verwijderd menschenras, de Neger of Eskimo, van den Europeer minder afwijken, dan in eenig land man en vrouw van elkanderen.

Ook de bestemming der vrouw heeft eene meer algemeene, maar tevens met haar karakter geheel al overeenkomstige strekking. Het zoude

onnoodig zijn dit uit te breiden: nadien elk in-
 ziet, hoe veel rekbaren moed en duldende stand-
 vastigheid de huismøeder behoeft, in hare door-
 gaans moeilijke, en in vele gevallen waarlijk zeer
 bezwarende omstandigheden, waar liefde alleen
 haar ondersteuningsmiddel zijn moet, hetwelk de
 man vindt in zijne eerezucht; nadien elk bekend is
 met het belangrijk doel van hare natuurlijke zachtheid
 en toegevendheid: als welke haar eenigst bruik-
 baar wapen van verdediging, en tevens het mid-
 del is, waar door zij zich leert voegen in de
 menigvuldige lasten en belemmeringen der maat-
 schappij; waar door zij terug gehouden wordt
 van ooit het openbaar gevoelen te trotseren,
 hetwelk voor den man bijna geen, voor de
 vrouw een zeer aanmerkelijk gewigt heeft. In
 dit alles moet haar ylug en gemakkelijk ver-
 stand haar ondersteunen, door als in een oogen-
 blik het verband te overzien tusschen oorzaken
 en gevolgen; den mensch, bijzonder den man,
 met den eersten blik te doorgronden; hare na-
 tuurlijke bespraaktheid wel te gebruiken, en zich
 niet buiten den kring harer sekse te plaatsen,
 door zelfs de kleinste huishoudelijke bezigheden
 beneden derzelve waarde te schatten.

Deze bezigheden echter maken slechts een deel
 uit van hare bestemming, en behooren ook slechts
 een deel van hare tijd in te nemen; van welken, bij
 eene gepaste verdeling en spaarzaamheid, altijd wel
 zoo veel zal overblijven, als noodig is voor de oefening

des verstands , en voor het aanwenden van hare geestvermogens tot nut en genoegen van anderen en van zich zelve. Want het zal thans wel geen twijfel meer onderworpen zijn , dat een meisje , het welk zich naar de behoeften van haren leeftijd zal vormen , zich daar op toeleggen moet , om eenmaal niet slechts eene dragelijke of nuttige , maar ook eene aangename en waarlijk beminde gezellin van haren echtgenoot te worden ; die tot verpoozing van zijne werkzaamheden , hare verkeering boven alle vermaken schatten , en onder deze die gene uitkiezen zal , welke hij met haar genieten kan ; dat zij derhalve zulk eenen voorraad van kennis zal moeten verzamelen , als tot dit oogmerk bijzonder strekken moge , en alle beschaafde kunsten zich eigen maken ; welke tot de vrouwelijke opvoeding behooren , in zoo ver zij met haren bijzonderen stand en gelegenheid zullen overeenkomen.

Het is eene bestendige waarneming , dat de vrouw op eenen hooger trap van eer staat , naar gelang de beschaving het meest gevorderd is : bij meer dan de helft der aardbewoners is de vrouwslavin , zelfs zonder eenige regten dan de willekeur van haren Heer ; in min beschaafde streken van Europa werkt zij zwaarder dan den man , in andere is zij alleen moeder en huishoudster ; en overal , waar het ook zijn mag , komen de ruwste menschen daar in met malkander overeen , dat zij de vrouw vernederen ; maar in Engeland , Frankrijk , Duitschland en in ons Vader-

land leert men hare eigenlijke waarde meer erkennen, en bewijst dit door aan haar eene niet minder zorgvuldige opvoeding te geven dan aan den man.

Deze vorming van den geest verheft mede hare betrekking van moeder, als voorbeeld van beschaafdheid voor hare kinderen, en als hare leermeesteres in onderscheidene zaken, welke dezelve bij eene woonplaats op het land, of in eene kleine stad, of in min ruime huisselijke omstandigheden anders zouden hebben moeten ontberen; het stelt haar in staat om, bij het missen van hare bestemming als echtgenoot, of bij onderscheidene rampen, niet slechts door de noodzakelijkste en meest voordeelige handwerken, als tot welke de toegang niet zelden gesloten is, maar langs verschillende, min gewone wegen, haar brood te winnen, zonder hare vrijheid te verliezen.

Maar niet minder is zij deze beschaving verschuldigd aan zich zelve, als verstandig en zedelijk wezen. Immers wordt de vrouw, zoo wel als de man, ten voorbeeld gesteld in haar huisgezin en in den kring van hare bekenden; men eischt van haar veel meer voorzigtigheid in gedrag en verkeer; ook heeft zij minder gelegenheid tot den omgang met vele menschen, tot reizen en tot ongelijksoortige bezigheden, waar door anders, bij het beoordeelen van personen en zaken, die snelheid en eenzijdigheid kon worden weggenomen, voor welke de vrouwelijke natuur eenen bijzonderen aanleg

heeft. Langs denzelfden weg zal zij reeds vroeg het belang leeren verstaan , het welk voor haren goeden naam gelegen is in de minzame behandeling van dienstboden , en in de achting voor menschen van meerdere jaren ; de kennis der algemeene menschelijke zwakheid zal , in meer gevorderden leeftijd , haar behoedzaam doen zijn in het beoordeelen van vrouwen , welke door een meer heerschend temperament of uitwendige aanleiding , zich minder voorzigtig gedragen , of die , bij bekrompene omstandigheden , eene zekere naauwgezetheid blijven behouden in de zorg voor ligchaam en kleeding. Eindelijk is het eene zaak van groot belang , dat zulk eene verstandelijke en zedelijke beschaving het eigenlijk leven der vrouw verlengt : door nog in den ouderdom haar eene jeugdige frischheid van geest te doen behouden , die de gebreken van dien leeftijd bedekt en de jeugdige achter zich laat ; die hare verkeerung duurzaam bloeyend en vruchtbaar maakt , ja zelfs kinderen en jonge lieden van beide seksen aantrekt : het grootste bewijs voorzeker , dat ook de vorming van den geest in de natuur ligt en tot het wezen der vrouw niet minder behoort , dan de ligchamelijke schoonheid : als welke , zonder verstand en gevoel , zelfs de bevalligheid mist en , in het oog ook van den grootsten bewonderaar , nog veel korter duurt , dan den korten tijd , welke de natuur anders tot derzelve bewaring bestemde.

Veel zoude over dit hoogstbelangrijk onderwerp

kunnen gezegd worden, indien niet het oorspronkelijk boekje het voorbeeld van eene voortreffelijke korthed gegeven had; maar daarenboven is het karakter en de bestemming der vrouw bij anderen in het breed behandeld, en onder dezen, zoo ver mij bekend is, door niemand beter dan door Rousseau, in zijne *Sophie ou la femme*; welke niet minder, dan de geheele *Emile ou de l'education*, waar van de *Sophie* een deel is, door elke verstandige moeder behoort gelezen te worden (*).

(*) Eene Nederduitsche vertaling is hier van uitgegeven in 1793.

HOOFDSTUK I.

GODSDIENSTIGHEID.

Indien de zorg der opvoeding, gedurende een aantal jaren, voornamelijk op de lessen en het voorbeeld van de moeder rust, gelijk zulks te regt de geest is van dit geheele boekje; indien het kind het onderwijs in de eerste beginselen der Christelijke leer ontvangen zal, naar de vatbaarheid van zijn begrip, en tevens het godsdienstig gevoel in het hart zal worden ingeplant; dan kunnen er, op het regelmatig viereu van den uitwendigen eeredienst en het kerkgaan, eenige aanmerkingen gemaakt worden, wier gewigt elk opvoeder naar zijn verstand en gevoel beoordeelen mag.

Bij eene gewone leerrede, dat is een onderwijs, eene opwekking, eene gemeenschappelijke godsvereering, welke toch altijd ingerigt zijn moet naar menschen van rijper verstand, bevindt een kind zich doorgaans niet wel, dewijl het grootste gedeelte daarvan voor het zelve verloren is; deze tijd wordt derhalve ledig doorgebracht, en de

gedachten dwalen af, bij gebrek van vereenigingspunt; het welk in eene volkomene tegenstrijdigheid staat met de voortreffelijkheid van een godsdienstig onderwijs, als waar van een kind zich nooit een te hoog denkbeeld maken kan; behalve dat een kwalijk begrepen woord, het noemen van zedelijke misslagen, waar van zij nog geen het minste denkbeeld hebben, het een of ander belagchelijk of aanstootelijk voorbeeld van hunne volwassene mede-toehoorders, vooral bij de schranderste kinderen, een' verkeerden indruk nalaten moet, welken de moeder daar na moeite hebben zal om uit te wisschen.

Bijaldien het kerkgaan, tot leering en stichting van het kind als zoodanig, eens van geen nut gerekend, en alleen gebruikt zal worden, om zich voor den volgenden leeftijd daar aan te gewennen; dan loopt men gevaar, dat eene al te groote vrijheid in het vervolg van tijd deze gewoonte vervangen zal; en zulks te meer, naar mate eene meerdere dwangkracht aangewend is, om de natuurlijke neiging van het kind te buigen. En hoe ongerijmd, hoe trenrig, hoe nadelig zelfs is eene godsvereering, met alles wat daar toe behoort, uit enkele gewoonte!

Het is er nogthans verre af, dat ik elke gewoonte in dezen voor schadelijk zoude achten: integendeel, een zeker zelfsbedwang, eene overwinning van het onaangename en bezwaarlijke is in vele zaken, en niet minder bij de opvoeding

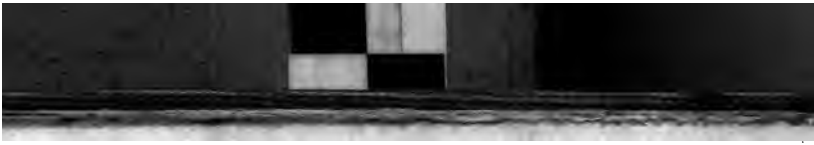

noodwendig; maar om daar in gelukkig te slagen, behooren twee omstandigheden in aanmerking genomen te worden: vooreerst moet men deze oefening niet beginnen met de allergewichtigste belangen en die met het inwendige van den mensch zoo zeer verbonden zijn, ten zij het jeugdijg verstand van het nut dezer oefening voor het minst eenig denkbeeld verkrijgen kan; ten anderen, geeft het op den duur eene zeer verschillende uitwerking, of men, ook als kind, door anderen gedwongen wordt, of dat men, door de overtuiging van het goede, het nuttige, het noodzakelijke, zijne eigene zinnelijkheid betuigt; doch zulk eene overtuiging, met betrekking tot de goede gevolgen van het vieren van den uitwendigen eeredienst, kan het kind zich zelf zoo min geven, als het die, van anderen, zal kunnen aannemen.

Het eenigste wat, bij eene gezamenlijke godsvereering, het kind vriendelijk aanspreekt en ware stichting geven kan, is het gezang en het gebed; en wanneer daar bij gevoegd wordt eene, naar zijne vatbaarheid opzettelijk ingerigte rede, gelijk in sommige steden van ons vaderland gebruikelijk is; waar de plaats ruim genoeg zijn kan, om elk gedrang te vermijden; waar arme en op openbare kosten opgevoed wordende kinderen niet in een' afgelegen hoek gezet worden; waar alles die deftigheid en eerbied ademt, welke in de grootere vergaderingen op verre na nog niet

altijd te vinden zijn ; dan zal ook een welopgevoed kind , van behoorlijken ouderdom , door zijn verlangen om dezen eeredienst te blijven bijwonen , zijne ouders de overtuiging geven , dat zij het regte pad met hem hebben ingeslagen.

H O O F D S T U K I I .

Z E D E L E E R .

Zonder te onderzoeken of de wet der tien geboden, van God door Mozes den menschen, gelijk wij in dit Hoofdstuk lezen, dan wel aan het volk van Israel gegeven zij, is het genoegzaam blijkbaar, dat de inhoud van eenige dezer geboden, zonder eene vergezochte uitbreiding, voor ons geene de minste bedoeling heeft. De overige bevatten, wel is waar, eene algemeene en altijd onveranderlijke uitdrukking van den Goddelijken wil; maar de wijze van voorstellen is toch geheel anders, dan die der geboden des Evangeliums. De eene eischt de onthouding van bepaalde misdaden, met bedreiging van de strengste straf op elke overtreding: geheel overeenkomstig met den staat der kindschheid van het menschedom; welks onvatbaarheid, in dien tijd, voor het begrip van den geest eener wet, welks harde gemoedsgesteldheid en ruwe zeden aan geen anderen vorm van bestuur konden gehoorzamen, dan aan de dwangbevelen eener volstrekte opperheerschappij. De leer van Jezus daarentegen stelt ons het Opperwezen voor als een' lief-

derijken vader, brengt alles terug op het beginsel der liefde jegens God en den naasten, en leert ons geene goede vruchten kennen, dan van goede boomen. Aan deze geboden wordt geen lang leven op aarde, noch rijkdom en eer verbonden, even min als eene voortdurende straf tot in het derde en vierde geslacht, maar alle vergelding verplaatst in het volgend leven.

Deze zachtere leiding van den mensch is gewis veel voortreffelijker; zij onderstelt eene meerdere buigzaamheid van gemoed, een fijner gevoel, eene overtuiging van de onsterfelijkheid der ziel, welke mede de grondslag is der algemeene Christelijke leer; waar uit dan ook het vermijden van doodslag, van echtbreken, van stellen enz. van zelfs voortvloeit. En zal dan het kind, bij zijne hooge teederheid van gevoel, bij zijne, wel aangeborene, maar niet verharde, neiging tot zinnelijkheid (en hier in bestaat immers het verschil tusschen de kindschheid van den mensch en die der volken), bij het goede voorbeeld van Christelijke ouders, zonder welke alle opvoeding niets is, — zal dan alleen het kind beter bestuurd worden naar de wetten van een weinig beschaafd en hardnekkig volk, dan door een gepast gebruik van de, zoo zeer tot het hart sprekende, bergpredikatie en de treffende gelijkenissen van den Zaligmaker? Dan zoude men ook, voor het vermijden van het kwaad, geen' anderen grond moeten opgeven, dan de slaafsche

vrees voor straf; dan moest ook, gelijk voorheen in Duitschland en elders, de schooljeugd met den onderwijzer, in plegtigen optogt, tegenwoordig zijn bij de openbare regtsplegingen; dan geeft men den kinderen aanleiding, om de onmiddelijke gevolgen van een zondig gedrag meer te vlieden, dan de zonde zelve, van welkers verderfelijke uitwerkingen zij nimmer een duidelijk begrip hebben mogen verkrijgen.

Wij zullen op deze denkbeelden weder terug komen, bij het, daar mede zoo naauw verbondene, volgende Hoofdstuk.

HOOFDSTUK III.

GEHOORZAAMHEID.

De inhoud van dit Hoofdstuk is hoogst belangrijk : zoo zeer , dat wanneer dezelve niet wel verstaan en met de grootste omzigtigheid aangewend wordt , men gevaar loopen zal van het goede weder te verliezen , waar door de hedendaagsche opvoeding zich van de voorgaande zoo gelukkig heeft begonnen te onderscheiden.

« Gehoorzaamheid , dus lezen wij , is zijn' eigen wil op te offeren aan den wil eens anderen ; dit is het grondbeginsel van alle zedelijkheid en godsdienst. Wij moeten onzen wil aan den goddelijken wil onderwerpen , zoo lang wij leven. — Hier toe verkrijgen wij de kracht door gehoorzaamheid aan den opvoeder — ; en in de plaats van dezen treedt vervolgens het Opperwezen , enz. »

De gehoorzaamheid aan den wil des opvoeders en de onderwerping aan de Goddelijke bevelen staan echter op te grooten afstand , om zonder aanmerkelijken sprong van de eene op de andere over te gaan. Het is immers niet mogelijk alle

gevoel en nadenken zoo te onderdrukken , dat niet het kind eene vergelijking maken moet tusschen het vermogen en de wijsheid van beide deze magten ; welke vergelijking het regt der ouders tot het eischen van zulk eene volkomene gehoorzaamheid zou doen in twijfel trekken , of zelfs wel ontkennen.

Daarenboven wordt eene onbepaalde onderwerping aan de goddelijke bevelen ons niet alleen voorgesteld , als wet en regel van ons leven ; maar wij leeren tevens daar bij den grond , waarop deze verplichting rust ; wij erkennen deze bevelen als volmaakt wijs en weldadig , en gevoelen derzelve noodzakelijkheid voor ons geluk , op het oogenblik zelf der betrachting. In de plaats der ouderen treedt eigenlijk het gezag der menschelijke wetten ; doch dat deze alleen door dwangbevelen werken , kan nooit ten voorbeeld strekken voor de opvoeding , welkers doel niet is de kinderen te regeren , of , ten nutte van het verband eener groote maatschappij , in teugel te houden ; maar hen op te leiden , om eenmaal goede leden van deze maatschappij te worden ; die uit pligt gehoorzamen , juist om dat zij nooit tot gehoorzaamheid gedwongen zijn , en die de hardheid der wet , ofschoon voor hen zelve van geene beteekenis , wel verdragen willen , om dat zij op aarde geene volkomenheid zoeken , en in het denkbeeld berusten , dat deze vorm van bestuur door anderen hangenomen is , als voor het algemeen van eene nuttige strekking zijnde.

Niets is natuurlijker en meer gewoon, dan dat de mensch zich de wijze van zijne eigene opvoeding, zelfs tot in de kleinste omstandigheden herinnert. Een van beiden moet hier van het gevolg zijn: dat hij of bij voortdoring geheel werktuigelijk en zonder eigene kracht zal blijven handelen, en derhalve de behoefte hebben om levenslang aan anderen te gehoorzamen; of, het gene meer algemeen is, dat de vrucht zijner opvoeding voor hem zal verloren zijn, met uitzondering alleen van dat gedeelte, het welk zijn verstand hem bij eigen nadenken heeft leeren goedkeuren en aannemen.

Maar zulk eene onbepaalde gehoorzaamheid is ook geheel strijdig met de natuur van het kind zelf. Wij verheugen ons, en met het meeste regt, daar over dat de kinderen in alles deel nemen, van alles de oorzaak willen weten; maar niet minder behooren wij ons te verheugen over hunnen eigen wil: want wat zoude er, zonder deze beide natuurgaven, ooit te verwachten zijn van de ontwikkeling van hun verstandelijk en zedelijk karakter? Beide nogthans worden onderdrukt door den eisch eener volkomene gehoorzaamheid; naar enkele bevelen, zonder eenig begrip van het hoe en waarom, laat niet ligt een edel dier, veel minder een wel georganiseerd kind zich buigen, zonder zijne natuur geweld aan te doen, en gevolgelijk niet zonder veel smerte, welke hem zijnen voor vreugde geschikten kinderlijken leeftijd

met ongenoegen zullen te binnen brengen, en naar het oogenblik doen haken, waarop hij het juk kan afwerpen.

De Schepper der natuur heeft, mensch en dier, de liefde en zorg voor hun kroost in hunne organisatie ingevlochten; zonder deze inrigting kon geen gealacht blijven bestaan. Maar voor eene ingeschapene liefde van kinderen tot ouders vinden wij geen oogmerk, even min als wij dezelve bij ondervinding kunnen waarnemen. Indien kinderen, het zij klein of groot, of zelfs volwassenen, eenige opoffering doen voor hunne ouders, dan geschiedt dit of uit gevoel van plicht, of uit navolging van anderen en vrees voor het openbaar gevoelen, of eindelijk uit liefde. Daar nu deze niet in de natuur zelve ligt, kan zij geen anderen grond hebben dan wederliefde en dankbaarheid; dankbaarheid, niet zoo zeer voor voedsel en dekfel: deze zijn te algemeen om in aanmerking te komen; noch ook voor de teedere zorg der moeder in den allereersten tijd, welke het kind niet kennen kan; en geheel en al niet voor het ontvangen van het leven, als waar van de ouders zich bezwaarlijk eenige verdienste kunnen toeëigenen; maar voor eene duurzame, het kind in het oog vallende en treffende, liefderijke behandeling.

Het middel derhalve om, zoo ver dit van de opvoeding afhangt, zijne kinderen tot waarlijk deugdzame menschen op te leiden, en tevens van het begin tot het einde vreugde aan hen te bele-

ven, bestaat daarin, dat men hunne liefde te winnen weet; dat men op de meest vertrouwelijke wijze met hen omgaat en, gelijk het den meerderen betaamt, tot hen als minderen nederdaalt; terwijl aan den anderen kant eene onbepaalde gehoorzaamheids-vordering, waar van zij het oogmerk niet kennen, hen tot sluipwegen voeren zal, om hunne onvermijdelijke misslagen te bedekken, de straf der ongehoorzaamheid te ontgaan, het verbodene, volgens den aanleg der menschelijke natuur te verkrijgen en, wanneer het wel gelukt, zich te verheugen in de bewustheid van boven zijnen magtigen en gestrengen opperheer in schrandereid uitgemunt te hebben? Verlangt men meer bewijs? men beschouwe slechts het karakter en de gemoedsgesteldheid der vrouw, aan welke men toch wel niet ontkennen zal, dat de zorg der opvoeding in de eerste en gewigtigste levensjaren is toevertrouwd; deze nu kan op dien voet met het kind niet omgaan, of zij moest hare geheele natuur veranderen, en ophouden vrouw te zijn. Naar hare zachte, liefdevolle stem luistert het kind, hare teedere liefkoozingen gevoelt het, reeds in het eerste jaar zijns levens; haar gesprek met het kind bestaat in eene verklaring van zijne pligten en de onvermijdelijke gevolgen van derzelve betrachtting; en wanneer zij, op aangeleerde gronden, eene strengere behandeling noodig oordeelt, blijft de uitvoering gemeenlijk aan den vader overgelaten,

tegens wiens harderen toon het kind bij de moeder weder bescherming zoekt, en doorgaans ook verkrijgen zal, indien het slechts den, met zijne natuur zoo zeer overeenkomstigen, weg tot haar hart te vinden weet.

Eindelijk vergelijkte men de gestaldheid der kinderen, jongelingen en volwassenen van dezen tijd met die van het vorig geslacht; en de uitwerking van de hedendaagsche schoolopvoeding, zoo wel als van de huisselijke behandeling, zoo ver deze hier en daar in werking gebragt is, zal zeer ten voordeele van het nieuwere uitvallen.

Indien dan de voorgestelde manier verre weg de beste, ja de eenigste goede is, blijft de vraag nog overig: welke de oorzaak zij, dat de menschen, zoo vele eeuwen lang, eene geheel tegenstrijdige behandeling aangeprezen en gevolgd hebben? Maar op denzelfden grond kan men vragen: waarom, bij de wetgeving der Amerikaansche staten, de straf des doods en der onteering van den mensch niet is toegelaten, en de ondervinding het nut van deze instelling reeds vele jaren lang bevestigd heeft? waarom ook in andere landen het regt en de noodzakelijkheid der oude inrigting in twijfel getrokken wordt? waarom dezelve thans niet meer op de wreedste wijze en slechts bij weinige misdaden wordt aangewend? waarom de oorlogsrampen meer verzacht, en de kriegsgevangenen niet gedood of tot lijfeigenen verkocht worden? waarom de verfoeijelijke slaven-

handel is afgeschaft? waarom de vrijheid van denken en gelooven in Europa geheel niet meer, of ten minste niet zonder grooten en veel belovenden tegenstand, belemmerd wordt? Voor dit alles is slechts deze algemeene oorzaak te noemen: dat het licht des Evangeliums ons helderder bestraalt; waar van de groote gebeurtenissen in onzen tijd, door de eeuwen voorbereid, de gevolgen, en ten deele weder nieuwe aanleidingen zijn. De Wetgever der Israeliten gaf aan de kinderen geen ander bevel, dan de ouders te eeren. De liefde moest van zelfs volgen bij die genen onder hen, welke door hunne ouders in de daad met liefde behandeld werden; maar het eigenlijk gebod was noodzakelyk, in zoo ver de ouders zich alleenlyk bepaalden bij het des tijds algemeen, en nog heden onder alle Aziatische en andere aan het Christendom niet onderworpene volken, heerschend gebruik, het welk tusschen meerderen en minderen geene betrekking kent, dan de onderwerping aan eene willekeurige oppermagt; waar door dan ook de kinderpligt zoo zwaar werd, dat zij door de belofte van het grootste der in dien tijd bekende voorregten ondersteund, en een tegenstrydig gedrag met den dood gestraft moest worden. Des niettemin was deze wet wijs en goed, wegens de noodzakelykheid om den wil der menschen te buigen onder het schrikbewind, waar aan zij, bij gebrek aan zachter gevoel en beschaafde zeden, tot hun eigen geluk zich moesten onderwerpen.

Gedurende eene reeks van eeuwen heeft deze handelwijze stand gehouden, en is nog niet geheel en al veranderd; de lessen van Salomo, de straf van den Hoogepriester Eli bleven in kracht, boven het voorbeeld van o n z e n Meester, die de kinderen tot zich riep, hen in zijne armen nam en zegende; die, in de plaats van de kinderlijke natuur geweld aan te doen, dezelve ten voorbeeld stelde van eenvoudigheid en tederhartigheid, voor die Hem zouden navolgen.

Dit verheven en beslissend voorbeeld ontlaaf mij van de oplossing eener aanmerking: als of het hier opgehangen tafereel tot de romaneske voorstellen behoort, welke menschen en kinderen schetsen, gelijk men dezelve eerder wenschen dan vinden zal; te meer nadien hij, die dus oordeelt, bezwaarlijk de proef daar van zal genomen hebben; of wel de mislukking van zijne pogingen misschien ten onregte bij de kinderen gezocht, en daar door de gelegenheid voorbij gezien heeft, om hen wel te leeren kennen?

Op dit ééne punt zullen toch wel alle ouders met mij overeenkomen, dat wij onze kinderen verlangen te zien opgroeijen tot menschen, gelijk zij behooren te zijn; die het goede doen uit een klaar begrip hunner verpligting, en niet uit slaafsche vrees, noch wegens hun belang voor het oogenblik, maar ziende op de inspraak van hun verstand en geweten en op de eeuwige vergelding.

Zeër verkeerd echter zoude men oordeelen, in-

dien men, volgens het hier voorgestelde, een kind van gehoorzaamheid aan zijne ouders wilde ontslagen achten. Want hoewel elke deugd grond behoort te zijn op het beginsel van christelijken pligt, en deze weder op liefde; zoo moeten toch alle deze deugden, gehoorzaamheid niet minder dan matigheid, standvastigheid, opregtheid enz., in het bijzonder geleerd en beoefend worden, om door gewoonte vastheid in dezelve te verkrijgen. En wanneer het kind eenmaal van de liefde zijner ouderen overtuigd is, wanneer hij weet, dat deze geen ander doel heeft dan zijn eigen geluk; dan zullen wederliefde en dankbaarheid hem alle zijne krachten doen inspannen om hun genoeg te geven, om hunnen raad en hunne geboden te volgen, ook dan, wanneer hij de reden daar van geheel niet weet of niet doorzien kan; en zoo zal het versje van G ö t h e in eenen omgekeerden zin waar zijn:

Is de liefde eens in 't harte,
Volgt ook wel gehoorzaamheid.

Bijaldien de natuur van het een of ander kind zoodanig van den algemeenen regel ware afgeweken, dat het, hij zulk eene behandeling, hardnekkig en ongevoelig konde zijn voor alle bewijzen van liefde; zoo zoude dit gebrek in eene buitengewone gesteldheid van deszelfs organisatie gelegen zijn, maar ook tevens zoo zelden plaats hebben, dat de middelen daar tegen naar den

bijzonderen aard der omstandigheden zouden moeten aangewend worden.

Veel gewoner is de, aan het einde van dit Hoofdstuk opgegevene, zucht van tegenspreken en van gelijk te willen hebben. Ook dit gebrek ligt oorspronkelijk in de aangeborene neiging; het kan echter door opvoeding aanmerkelijk toenemen, maar ook verbeterd worden. Wanneer het kind meent gelijk te hebben, of wanneer het ten onregte zijn eigen gevoelens voor beter houdt, dan dat van zijne ouders; zoo is wel niets gemakkelijker, dan aan hetzelfde met een enkel woord zwiigen op te leggen; doch daar door is alleen deszelfs tong, maar niet zijne gezindheid beteugeld. Het is evenwel ook niet moeijelijk, en gewis veel beter, zulk eene ongepaste wijsheid tegen te gaan, door de meerdere geestkracht van den opvoeder, waar over gehandeld wordt in het 29ste Hoofdstuk. Men late dan het kind zijne bewijsredenen geheel uitspreken, en door eene meer gegronde redenering daar tegen te stellen, de geheele zwakheid van dezelve gevoelen. Openbaart zich echter de eigenliefde tot zulk eenen trap, dat deze zelfsverheffing gaat boven het gevoel voor waarheid, kan men aan zoodanig kind, even als aan dergelijke onaangename menschen in de gewone zamenleving, gehoor weigeren; en zij zullen eindelijk ophouden, wanneer zij bij voortdoring alleen spreken. Er is wel geene moeder, die eenige schranderheid bezit, aan welke het zwaar zal vallen, haar kind,

door zijne eigene ervaring en vooruitzigt te doen gevoelen, dat het langs dezen weg zijn doel niet bereiken, maar zich het leven onaangenaam en bezwaarlijk maken zal.

Eindelijk wordt, in het begin van dit Hoofdstuk, het niet vasthouden aan onbepaalde gehoorzaamheid, in deszelfs uitwerking, zoo zwart geschilderd: « dat de menigte van ongelukkige menschen, van ongelukkige huwelijken, ja van zelfsmoorden, welke de latere tijd ons heeft doen kennen, grootendeels daar uit zouden ontstaan zijn, dat men in de opvoeding het beginsel verwaarloost, het welk onze voorouders het breken van den eigenzin, van den trots, noemden; en dat men, in deszelfs plaats, het geheel valsche stelsel aangenomen heeft, om kinderen alleen door redenering en overtuiging te leiden.» Bijaldien deze ongelukken in den lateren tijd werkelijk vermeerderd zijn, gelijk men zulks uit de geschiedenis besluiten mag; zoo volgt daar uit nog geenszins, dat dezelve grootendeels, of zelfs eenigermate, het gevolg zijn van dit beginsel in de opvoeding; en wij mogen dit niet aannemen, zoo lang er andere oorzaken bestaan, die op de allernatuurlijkste wijze deze treurige omkeering konden bewerken.

Indien namelijk de opvoeding hier aan eenige schuld heeft, dan ligt deze in de mindere opwekking van het eenvoudig godsdienstig gevoel en van den godsdienst des harten, in de zwakkere overtuiging van het bestaan eener alles besturende Voorzienig-

heid, in het zich niet onderwerpen aan den goddelijken wil en het steunen op eigene krachten; maar dit is geheel iets anders, dan eene geheel onbepaalde gehoorzaamheid van het kind aan zijne ouders; zelfs kan deze in de meeste uitgestrektheid bij de opvoeding gehandhaafd zijn, zonder eenige goede uitwerking op de genoemde beginselen van zedelijkheid: gelijk wij voorheen reeds getracht hebben aan te toonen, en de ondervinding volkomen zal bevestigen. En wanneer wij nu eens het oog slaan op de groote gebeurtenissen van dezen tijd, zoo moet ons toch terstond in het oog vallen het verlies van bezitting en van de middelen van bestaan, met zoo vele andere rampen, als geweldige staatsomwentelingen, benevens eene algemeene en vele jaren durende oorlog na zich slepen; en dit alles bij eene minder eenvoudige en meer uitgaven vereischende manier van leven, benevens de gevaarlijke kansen van een onregtvaardigen of voor het minst gevaagden koophandel.

Om bij zulke treffende omstandigheden den moed niet te verliezen, moesten de menschen gesterkt zijn dóór een zeer levendig geloof, en een vast vertrouwen op de wijsheid en goedheid van het goddelijk bestuur; doch in de plaats van deze trad nu eene koele en troosteloze wijsbegeerte; welke in Frankrijk zeer algemeen, en in deze of gene hoofdstad van Duitschland, wóór meer dan eene halve eeuw, eenen zoo zichtbaar schadelijken

invloed op de zedelijkheid gehad heeft, dat het in de daad vreemd luidt, hoe men deze oorzaak zoo geheel en al heeft kunnen voorbijzien, om de uitwerking hoofdzakelijk afte leiden van dit ééne punt in de opvoeding.

En wanneer wij ons bepalen tot het land, het welk wij bewonen, en daarom boven andere kunnen beoordeelen; zullen wij, in de opgenoemde oorzaken, redenen genoeg vinden tot die vermeerdering van ongelukkige menschen en ongelukkige huwelijken, welke men mogt hebben opgemerkt. Ook zal ieder een daar uit gemakkelijk kunnen afleiden de zelfmoorden, vóór weinige jaren zoo aanmerkelijk toegenómen, dat snel werkende oorzaken daar in niet te miskennen zijn. Thans echter, sedert in ons vaderland de rust en vrijheid hersteld zijn, is dit getal veel minder: minder zelfs dan in de laatst voorgaande eeuw, toen licht en waarheid niet zoo algemeen verspreid waren; toen de leer van het Evangelie, door den Stichter zelve als een zacht juk en ligte last gekenschetst, volgens de harde en sombere denkbeelden, bij sommigen aangenomen, zoo zeer strijdig met de menschelijke natuur werd voorgesteld, dat naauwgezette en tevens zwakke gemoederen, bijzonder bij het vrouwelijk geslacht, tot volslagene waanzinnigheid en wanhoop gebragt wierden.

Ook in andere landen van Europa worden deze ongelukken minder waargenomen, sedert het openbaar geweld tot zwijgen gebragt is, of plaats

gemaakt heeft voor eene zekere regelmatigheid in wetten en regtspleging; en men behoeft slechts al deze tijden en omstandigheden te vergelijken met den gelijktijdigen stand en wijze van opvoeding, om te besluiten, aan welke zijde de waarheid gelegen zij.

HOOFDSTUK IV.

WAARHEIDSLIEFDE.

Dit Hoofdstuk verklaart zich bijna geheel uit het voorgaande: want, bijaldien eene onbepaalde gehoorzaamheid aan het kind uit zijne natuur zwaar valt, wanneer deze des niettemin gevorderd en de overtreding van dit gebod streng gestraft wordt, dan is de weg tot leugen en bedrog van zelfs gebaad; of wanneer het kind te hooghartig is, om zich tot onopregtheid te verlagen; zal hij hardnekkig de straf trotseren, en de ouders waarlijk geene reden hebben, om over de eene of andere uitwerking van hunne handelwijze vergenoegd te zijn.

Maar er is nog eene andere bron van onwaarheid, welke uit den aard van het kind zelf ontspringt; die te schadelijker wordt, dewijl zij bijkans overal voedsel vindt, en alleen door eene verstandige voorzorg der ouderen kan gestopt worden. Het is het liegen uit praalzucht: bestaande in het vergrooten van gebeurde zaken, het verhaal van bijzondere droomen, het geheel verdichten eindelijk van opzien verwekkende voorvallen; al het welk door menigvuldige herha-

ling, gevoegd bij de oplettendheid en toejuiching der hoorders, zoo zeer gewoon worden kan, dat men ten laatsten begint zich zelve te gelooven. Voor dit gebrek hebben jongens grooteren aanleg dan meisjes: de laatste zijn meer huisselijk, en daarom minder in de gelegenheid, om het gene zij versieren in de daad te kunnen ondervonden hebben; daar bij gevoelen zij geen bijzondere neiging om te pronken met moed, het welk bij jongens eene zoo voorname drijfveer is van hunne vertellingen. Doch geven de lieve kleine meisjes niet zelden voedsel aan dit gebrek: wanneer zij zich verwonderen over de groote gaven, welke den man reeds als kind verleend zijn; terwijl zij bij hare goedkeuring wel eens de waarschuwing en de bede voegen, van de gevaren toch niet al te klein te achten, en het zoo dierbaar en veel belovend leven niet zonder noodzakelijkheid in de waagschaal te stellen.

Hoe men dit kwaad bestrijden moet, is in het Hoofdstuk zelf genoegzaam aangewezen; van veel dienst kan ook zijn het aanwenden eener proef, gelijk aan die der fabel van den geweldig grooten hond bij Geller, en soortgelijke vernederingen, indien dezelve slechts, zoo weinig mogelijk, en niet zonder de hoogste noodzakelijkheid, geschieden in tegenwoordigheid van anderen.

Maar de waarheidsliefde betaamt niet alleen den kinderlijken leeftijd; zij moet levenslang voortduren

en toenemen, en daar toe is het goede voorbeeld boven alles noodzakelijk. Het kind moet zijne misslagen willen erkennen, uit eigene beweging of bij eene geringe aanleiding: deze is, gelijk elk toestemmen zal, de ware weg tot verbetering. Maar hoe zullen ouders zich bij hunne kinderen gedragen, met betrekking tot eigene zwakheden en gebreken? Deze te verbergen en te ontveinzen ware hoogstnadeelig, wanneer het kind, het gene in vele gevallen naauwelijks missen kan, met eigene oogen door den mantel heen ziet. De beste opvoeder, al het overige gelijk staande, is voorzeker die de minste gebreken heeft; maar, gelijk het eene bekende zaak is, dat elk volgend geslacht het voorgaande in deugd en kennis behoort te overtreffen, en elk in zijn huis daar toe moet medewerken; zal er wel geen beter middel gevonden worden, dan van zijne eigene zwakheden, op eene voorzigtige maar tevens vertrouwelijke wijze, met de kinderen te spreken. Men geeft daar door tevens aanleiding tot dankbaarheid voor hunne grootere voorregten, en boezemt eene bijzondere liefde en hoogachting in, voor de deugd der opregtheid niet alleen, maar ook voor hen, die van deze deugd zulk een treffend voorbeeld geven.

Hier uit volgt dan ook van zelfs, dat men, op geenerlei manier, door valsche berichten een kind misleiden mag; hoewel het niet te ontkennen is; dat de wijze hoe zich altijd daar in te gedragen somtijds wel eenige behoedzaamheid vereischt. Het

kind stelt belang in alles , bijzonder in de zichtbare natuur ; het verlangt van alle voorwerpen , van planten en dieren en van zich zelf , den oorsprong te kennen en de wijze van ontstaan . Indien men nu , gelijk wel eer , van deze zaken eene verkeerde en onzinnige uitlegging geeft ; zal het gevolg kunnen zijn , dat het kind , eenige dagen daarna , ja misschien wel op het zelfde oogenblik , door anderen of door eigen verstand beter onderrigt , zich bedrogen en beleedigd gevoelen , en zijnen natuurlijken weetlust elders zal trachten te voldoen . Van alle zulke zaken de hoofdomstandigheden te verklaren , kan daarenboven zelfs nuttig zijn voor kinderen , wier jaren , temperament , ziekelijke gesteldheid of onvermijdelijke verkeerung op scholen als anderzins , tot zulke schadelijke bijwegen eene bijzondere aanleiding kunnen geven ; zelfs kan het , in het een of ander dezer gevallen , van belang geacht worden , ook ongevraagd , deze waarheid te doen strekken tot waarschouwing voor verderfelijke misbruiken ; wier aard , kenteekenen en overige behoedmiddelen , in de schriften van T i s s o t , S a l z m a n n , O e s t en vele anderen worden aangewezen . Alleenlijk men werpe over dergelijke uitleggingen nooit een' sluijer van geheimzinnigheid : als welke , alleen en op zich zelf , reeds eene natuurlijke aanprikkeling is , om tot in de kleinere , verborgene omstandigheden door te dringen ; terwijl , zonder deze of soortgelijke kunstmatige hulp , de natuur aan het jonge kind geene andere zucht tot

kennis geeft , dan die zich door eene zeer oppervlakkige beschrijving gaarne bevredigen laat ; en de goede opvoeding moet in het algemeen de strekking hebben , om het kind onder het oog te brengen , hoe beperkt en onzeker de kennis van eene menigte zaken is , zelfs bij menschen van het grootst en meest geoefend verstand ; en wanneer het des niettegenstaande mogelijk konde zijn , dat het zijnen eigenen afstand en kleinheid niet gevoelde , zal het wel niet zwaar vallen voorbeelden aantehalen , ter zijner overtuiging en beschaming.

Door een veeljarig verblijf in de maatschappij , gewent de mensch zich aan de aangenomene gebruiken , niettegenstaande sommige van deze tegen het gezond verstand en zelfs tegen de zedelijkheid inloopen , en derhalve volkomen het tegendeel verlangen van het gene de natuur en de goede opvoeding bedoelen. Doch dit stuk is te eenvoudig om bewijs noodig te hebben , en te uitgebreid voor eene aanhaling in bijzonderheden. Het komt hier zeer op verstand en behoedzaamheid aan , om de eigenlijke , inwendige , eenigste menschenwaarde niet te doen verwisselen met de zoo algemeen verbreiden uiterlijken schijn ; om zijne achting voor waarheid en opregtheid overal te doer doorstralen , zonder nogthans het kind een al te donker denkbeeld te geven van de maatschappij der menschen , waar in hij eenmaal met nut , en kan het zijn , met genoeg en te vredenheid zal moeten verkeerren.

* *

 HOOFDSTUK V. VI. VII.

 MEDELIDEN,
 REGTVAARDIGHEID,

E N D.

Deze voortreffelijke eigenschappen behooren zich niet alleen in elk mensch te vereenigen, maar ook in een behoorlijk evenwigt te staan, ten einde zich onderling niet te benadeelen of te vernietigen.

Het medeliden is eene aangeborene hoedanigheid der lichamelijke organisatie en, gelijk het woord reeds aanduidt, een passive toestand. Een gevoelig temperament, teederhartigheid, liefde jegens menschen en dieren staan daar mede in onmiddelijk verband. Bij het vernemen van het engeluk of het lijden van anderen, is een medelijdend mensch terstond bedacht op hulp of verzachting; het allernaast met die middelen, welke naar den aard van zijne overige, meer bijzondere gesteldheid, hem de minste opoffering kosten: het zij door moed en krachten, of door giften, door tranen, door

vertroosting; en dit alles bijzonder in het oogenblik der eerste aandoening, wanneer ook de liefde tot zich zelve wel eens geheel verdwijnt, en men zich vrijwillig van het noodzakelijke berooven, of zijn eigen leven in gevaar brengen kan, tot redding van anderen.

Dit gestel wordt getemperd door aangeborene voorzigtigheid; die de gevaren voor uit ziet en weegt; maar ook, bij onmatigheid van overwigt, het weldoen te veel beperkt; door lange overweging en de voorzorg van geene onwaardigen te helpen, met de hulp niet zelden te laat komt, en somwijlen den voorzigtigen weldoender zelve in nood en verwarring brengt, van welke de medelijdende litzinnigheid wel eens minder gevaar loopt.

De onderwerping der begeerten en driften aan de heerschappij der rede, onder den titel van gematigheid voorgesteld, behoort niet tot 's menschen zinnelijke natuur; derzelve onmiddellijken invloed op ons eigen geluk leert alleen de ondervinding en het voorbeeld van anderen; doch zal zij ook dan nog geen kracht genoeg hebben tegen de hevigheid der hartstogten. Als pligt, moet zij algemeen zijn, en alle overige deugden, zelfs, gelijk reeds Sokrates heeft aangetoond, de dankbaarheid, in teugel houden. Aan het medelijden geeft zij het vermogen van vergenoegd te zijn met het goede gewild te hebben, waar het kwade niet konde weg ge-

nomen worden, en vermindert de mismoedigheid, bij het gezigt van menigvuldige en groote ellende. Met regtvaardigheid vereenigd, ontnaemt zij aan deze alle hardheid, en brengt de voorzigtigheid tot hare eigenlijke en edele bestemming, van zich uit te strekken over de belangen van anderen.

Als natuurlijke aanleg, is het medelijden bij een kind, vooral van het vrouwelijk geslacht, niet alleen eene zeer beminnelijke hoedanigheid, maar belooft ook het meeste voor den toekomstigen mensch: dewijl het te veel in dezen, door jaren en ondervinding, gemeenlijk zoo veel afneemt, als de voorzigtigheid aanwint.

Aanmerkelijk groot moet de liefde en het vertrouwen tot de ouders zijn, bijaldien leeringen en vermaningen eenigzins slagen zullen, in het matigen van aangeborene eigenschappen. Daarentegen is niets voordeeliger, dan het kind, door het goede voorbeeld en, zoo veel het zijn kan, door deszelfs eigene ondervinding, een juist en onuitwischbaar denkbeeld te geven van de volgende hoofdzaken. Dat medelijden wel eene hoogstbeminnelijke hoedanigheid, maar echter geene dengd is, zonder eene geheel vrijwillige en gaarne gedane opoffering van eigen genot. Dat weldadigheid niet alleen bestaat in giften, maar in alles wat ongeluk wegnemen of verzachten kan. Dat het niet slechts onaangenaam, maar ook, wegens ons bepaald vermogen, voor ons zelve en anderen nadeelig is,

de speelbal te worden van elk, die onze weldadigheid misbruiken wil: waarom het verstand de maat en de verdeeling van tijd en uitgaven regelen moet. Dat echter ook het levendig gevoel zijne stem moet behouden: als het welk, in sommige gevallen, een veiliger leidsman is dan de volkomenste bedachtzaamheid; die toch het menschelijk hart niet doorzien kan en dikwijls verhindert wordt alle uitwendige omstandigheden te onderzoeken. Dat onze naasten die genen zijn, welke, het zij bij voortdoring of ook voor het oogenblik, en dan zonder eenige uitzondering, onze hulp voornamelijk behoeven, ook dan als zij door anderen voorbijgegaan worden; doch het enkel voorbeeld van den Samaritaan (*Lukas 10*) zal allen twijfel hier over oplossen. Dat het veel beter is één mensch, één huisgezin volkomen in staat te stellen om zich zelve te helpen, dan een aantal lediggangers te voeden; het welk weder aanleiding geeft om het kind de hoogste achting in te boezemen voor die brave mannen en vrouwen; welke, ten spijt van vooroordeel, tegenstand en spottelij, in kleine of grootere kringen, alle hunne krachten inspannen om het natuurlijk en zedelijk lot van ongelukkigen te verbeteren. Dat men eindelijk zich van jongs af gewennen moet om nooit te rekenen op dankbaarheid: als zijnde dit het beste middel om geen zijner weldaden hoog aan te slaan, of den hulpbehoevenden daarom te laten bidden. Op eenige van deze punten

zal het kind meer, op andere minder opmerkzaam gemaakt en geoefend moeten worden, naar gelang van zijne zwakke zijde en bijzondere neiging.

Niet ligt zal een kind dieren dooden uit eigene natuur, ten zij de zucht tot onderzoek, eene volslagene onkunde of natuurlijke wraaklust hem daar toe aanleiding geven. Maar des te algemeener is het denkbeeld van eene zekere verplichting om dieren het leven te benemen en zelfs door pijniging te straffen, wegens eene vermeende schadelijkheid, uit verkeerde lessen overgenomen. En deze zouden nog niet krachtig genoeg zijn, zonder het voorbeeld van anderen: dit echter heeft, gelijk in het algemeen, ook hier zulk eene groote mitwerking, dat de natuurlijke afschuw, zelfs bij niet harthartige kinderen, door gewoonte in wreedheid en bloeddorst ontaarden kan. Dit maakt dan ook het aanschouwen van het onvermijdelijk dooden in slagthuizen en keukens voor kinderen hoogstbedenklijk: waarom het veel beter is de al te groote gevoeligheid, voor het vervolg, eenigzins te harden, door de bewijzen der noodzakelijkheid en van de orde in de huishouding der natuur, dan door het gezigt en door eigene behandeling.

HOOFDSTUK VIII.

*STANDVASTIGHEID,
STERKTE VAN GEEST.*

Ook deze is eene aangeborene eigenschap van het temperament. Zij staat wel eens, doch op verre na niet altijd, in tegenstand met natuurlijke zachtaardigheid, en behoort derhalve even zeer tot het karakter der vrouw, als zij voor hare bestemming noodzakelijk is. De man verdraagt hevige lichaamssmart en drukkend zielelijden door zijne eigene soort van moed; doch derzelve langdurigheid brengt zijnen geest in opstand en woede. De vrouw daarentegen lijdt dit alles zonder morren, met een hemelsch geduld en standvastigheid; en dit is eene van hare zeer beminnelijke hoedanigheden, welke op den man veel grooter vermogen heeft, dan pijnlijke en angstige gebaren, of tranen.

Bij belangrijke en gevaarlijke ondernemingen worden beide seksen gedreven door gevoel van pligt en door geestdrift; doch het groote hulp- en ondersteuningsmiddel, het welk de eerzucht verleent aan den man, vindt de vrouw in de lief-

de. Deze scherpt haar verstand, om de vreemdste middelen tot redding, zelfs in één oogenblik, uit te denken, en geeft ook aan de teederste vrouw een' zonderlingen moed, kracht en volharding om, met ter zijdestelling van alle vrees en beschroomdheid, dezelve in werking te brengen. Zulk eene kracht ligt in de natuur der vrouw; eigenlijke mannenmoed en onaandoenlijkheid is bij haar even onnatuurlijk als terugstootend; gelukkig dan ook, dat deze niet ligt kan verkregen worden ten zij bij een kind, het welk behoefte heeft aan liefde, en deze echter zich bij voortdoring ziet weigeren: of ten gevolge van de hardste en alle gevoel verdoovende hulpmiddelen; van welke wij thans, en met volkomen regt, een' even grooten afkeer hebben, als van de onnatuurlijke standvastigheid, waar door de Spartanen zich eertijds beroemd maakten.

Het goede, het welk de opvoeding in dezen doen kan, is de uitersten tegen te werken; op menigvuldig schreijen geen acht te slaan; den ophef over kleine rampen te matigen; de maatschappij voor te stellen en te doen lezen, gelijk zij waarlijk is en gedragen moet worden; de krachten van den geest bij voorkomende kleine wederwaardigheden te oefenen; maar aan den anderen kant geen het minste voedsel te geven aan eenige overhelling tot hardhartigheid. De ware kracht echter zal dan eerst opgewekt worden, wanneer zij door de omstandigheden zelve op de proef gesteld wordt.

HOOFDSTUK IX. X. XI. XII.

LEZEN, SCHRIJVEN,
TAAKKNIS,
REKENKUNST.

Het gene alvorens, bij de opvoeding in het algemeen gezegd is aangaande de gemakkelijkheden, het genoeg en het regelen van de eigene aanwijzing der natuurlijke gesteldheid des kinds, zullen wij ook moeten toepassen op het lezen en het leeren van vreemde talen; beide een werk, uitnemend geschikt voor de eerste jeugd, indien slechts het onderwijs overeenkomstig met dezen leeftijd wordt ingerigt. De grammatikale beoefening echter van eenige taal is, voor een kind beneden de twaalf jaren, doorgaans geheel onverstaanbaar, daar door zeer moeilijk en tevens zoo geheel onnut, dat ik geene zwaarigheid make om deze manier van onderwijs volkomen te verwerpen. Het eenigste, wat ten voordeele daar van kan aangevoerd worden, zoude dan zijn, dat het kind de woorden van deze regelen zich in het geheugen konde planten in den leeftijd, wanneer dit vermogen nog zeer levendig is, ten einde in het ver-

volg dezelve te kunnen toepassen. Maar het is juist deze leeftijd, welke met veel meer vrucht kan gebruikt worden tot het verzamelen van eene menigte van eigenlijke taalwoorden en tot den gemakkelijken tongval in het uitspreken, geheel en al op gelijke wijze, als de moedertaal geleerd wordt; terwijl het begrip van de gronden der taal daarna des te ligter ingang zal vinden, om dat deze telkens op de praktijk kunnen toegepast worden, vooral wanneer men met de eenvoudigste regelen een aanvang maakt; zelfs zal het opzettelijk van buiten leeren van deze regelen, het welk ook de vlugste en ijverigste kinderen met weezin doen, grootendeels kunnen achterblijven, en het herhaald gebruik den zakelijken inhoud genoegzaam in het geheugen doen bewaren; terwijl het ontbrekende zich bij elke gelegenheid gemakkelijk laat aanvullen, wanneer slechts het oordeel rijp genoeg zal geworden zijn, om de duistere taal der Grammatika te kunnen verstaan.

Dat hier alleen van levende talen gehandeld wordt, wijst de aard van dit boekje van zelfs aan; hoewel ik niet denke, dat de kennis van Grieksch en Latijn bij eene soortgelijke leerwijze verliezen zoude; wanneer men ten minste het leeren van deze talen ook in dezen vroegen leeftijd wilde beginnen.

Welke talen een beschaafd meisje zal moeten verstaan, is wel niet moeilijk te weten: het Fransch gewis, als de algemeenste voor het spre-

ken; het Hoogduitsch, als naaste bloedverwant van onze moedertaal: en beiden, wegens den schat van voortreffelijke schriften, die zij bevatten; van welke echter de Duitsche met ons Nederlandsch gevoel en wijze van denken misschien wel het meest zal overeenkomen. Verder, bij eene meer uitgebreide opvoeding, zullen de Engelsche en Italiaansche taal moeten volgen. Het leeren van deze alle te zamen heeft nog daarenboven eene beweegreden in de onzekerheid, waarin elk mensch verkeert aangaande zijn toekomstig lot, en in de mogelijkheid, dat de eene of andere dezer kundigheden hem ten eenigen tijd van het hoogste nut zoude kunnen zijn.

Het leeren **L e z e n** behoort, naar mijne ondervinding, tot die oefeningen, welke het kind weinig moeite kosten; maar juist het tegendeel heeft plaats bij de oude manier van met **S p e l l e n** te beginnen. Wanneer men in alles sijnstematich wil te werk gaan en met eene zekere kunstmatige orde, zoodanig als dezelve in de scholen der geleerde wetenschappen, en ook daar niet geheel zonder schade, gemeenlijk wordt aangenomen; dan is men niet op den weg, welken de natuur voor kinderen bestemd heeft. Wanneer een kind het lezen beginnen moet met het leeren der letters, vervolgens van derzelver zamenvoeging tot sijllaben, deze weder tot woorden verbinden enz.; dan ook moest hij het aangezicht van zijne moeder leeren kennen, door de

afzonderlijke studie van neus, mond en oogen. Maar laat ons de ondervinding raadplegen, waar toe wij toch in ons vaderland wel eenig regt hebben: heeft men in vroegeren tijd niet meermalen gezien, dat een vlug kind thuis het lezen reeds geleerd had op munten, in boekjes en wat hem voor de hand kwam, zoo dat de onderwijzer, welke met spellen beginnen wilde, daar over verbaasd stond? En waar zijn dan ook die groote lezers van het vorig schoolonderwijs, die zoo veel voortreffelijker moesten zijn dan het jonger geslacht van heden? Evenwel behoorden zij boven het tegenwoordig tijdvak veel vooruit te hebben, indien wij niet den kostbaren tijd beklagen zullen, dien zij met spellen verloren, en het verdriet, het welk zij daar bij doorgestaan hebben; beide is in de daad van groot belang: want hij, die na den volwassenen leeftijd zijn deel zal moeten dragen van de zorgen des levens, en nog daarenboven terug zien op eene treurige kindschheid, heeft voor één mensch een' al te zwaren last; gelijk hij veel verloren heeft die, na van al wat boek is alvorens een' kunstmatigen afkeer verkregen te hebben, zal beginnen te lezen, wanneer een ander, met het grootste genoegen en als uitspanning, zijne denkbeelden reeds aanmerkelijk heeft uitgebreid; wanneer deze reeds natuurlijk en met uitdrukking leest, terwijl de andere onder elk woord nog den vinger moet plaatsen. Men heeft het wel eens eene verkeerde wereld genoemd, wanneer

het kind den meester leert; maar de ondervinding heeft genoegzaam aangewezen, dat het de regte manier is, waar de onderwijzer zich door de natuur, dat is door de neigingen van het kind, leiden laat: en hierop heeft zich gegrond de leerwijze door zinnelijke gedaanten en afbeeldingen, reeds in het jaar 1744 voorgesteld door Berthoud(*) en in ons land zoo gelukkig in werking gebragt door Nieuwold, Sneither, Wester en onderscheidene anderen; door wier welgeslaagde pogingen het gewone spellen onnoodig geworden is of alleen daarna, schoon zelden, behoeft gebruikt te worden, ter aanvulling van de eene en andere min volkomene afdeeling der syllaben.

Het Rekenen is voor sommige kinderen een vergenoegen, terwijl anderen geheel geen lust daar in hebben. Bij de laatsten vooral kan het spelen met getallen van veel dienst zijn: gelijk onderscheidene soorten van Kaartspel, het Domino, als mede het bij onze jeugd nog altijd geliefd Ganzebord, of vele nieuwere spelen in dien smaak; alleenlijk dient daar voor gezorgd te worden, dat de kinderen, in het optellen, het gezochte getal in eens voegen bij het bekende:

(*) *Le quadrille des enfans ou système nouveau de lecture; avec lequel tout enfant peut par le moyen de 88 figures, être mis en état de lire sans faute à l'ouverture de toutes sortes des livres, en 3 ou 4 mois, et même beaucoup plutôt, selon les dispositions de l'enfant. Zesde druk, Yverdon 1781.*

b. v. : 7 en 5 is 12; en niet al de tusschenliggenden met het oog op de vingeren doortellen. Hier door krijgen zij, zonder inspanning, eene merkbare vaardigheid in de verhouding der getallen, welke eene zeer goede voorbereiding geeft tot het aftrekken, vermenigvuldigen enz., bijzonder tot het rekenen uit het hoofd, het welk, ook voor meisjes, zoo dikwijls te pas komt.

Het gene het fraai Schrijven bij het vrouwelijk geslacht zeer in den weg staat, is de minder dikwijls voorkomende en noodzakelijke oefening. Eene kleinigheid zoude, voor het minst eenige verbetering daarin kunnen voortbrengen: dat men het meisje in de gelegenheid stelde van minder opgehouden te worden, wegens gebrek aan goede pennen, door haar dezelve eigenhandig te leeren snijden.

HOOFDSTUK XIII. XIV. XV.

*AARDRIJKSKUNDE.
NATUURLIJKE HISTORIE.
GESCHIEDENIS.*

Zonder iets te willen onttrekken aan de hoogst nuttige oefening van het geheugen, en de aanwending daarvan op de studie der Aardrijkskunde, zoude ik toch wel in bedenking geven, of men, bij de beoefening van deze wetenschap, van het begin aan ook niet het verstand van het kind nuttig en aangenaam zoude kunnen bezig houden, en tevens de zwervende verbeelding langzamerhand zich doen vestigen op grootere en belangrijke onderwerpen. De vertooning en eene zeer oppervlakkige uitlegging der globen konde in overeenstemming gebragt worden met de beschouwing der platte kaarten, en het kind daar door een kort en algemeen begrip verkrijgen van de gedaante der aarde en hare bewegingen; van de cirkels, welke toch ook op de mappemonde en andere platte kaarten voorkomen; van de afwisseling van dag en nacht, saisoenen, klimaten enz.

Welk nadeel zoude zulk eene manier van on-

dingen, De leerwijze van beide komt daarin met malkander overeen, dat zij een verkleinden maatstaf noodig heeft. Deze omstandigheid geeft aan dit onderwijs nog eene bijkomende, zeer nuttige zijde: want hoewel het denkbeeld van evenredigheid, van verkleinen en vergrooten, van het, zoo dikwijls te pas komend, meten met het oog sommige kinderen, veel meer dan anderen, als aangeboren is, behooren toch allen daar in onderrigt, en dikwijls geoefend te worden. De geographische kaarten hebben eene volkomene evenredigheid; de afbeeldingen van dieren en planten kunnen deze nooit verkrijgen, wegens den aanmerkelijken afstand tusschen de kleinste en de grootste voorwerpen. Hedendaags worden veelal de dieren afgebeeld, met bijvoeging der maat, of hoe veel deelen de natuurlijke grootte bevat van den omtrek der teekening; hoewel men somwijlen in boekjes, opzettelijk voor kinderen geschreven, zelfs wel op ééne plaat, den leeuw, de kat en de muis met een weinig beduidend verschil van grootte afgebeeld vindt, en zonder eenige aanwijzing der ware evenredigheid; hetwelk eene aanmerkelijke en langdurige verkeerdheid van voorstelling geeft.

De Geschiedenis te leeren uit de oorspronkelijke werken of derzelve vertalingen mag, wegens de groote uitgebreidheid, slechts aan weinigen gebeuren. Meisjes vooral zullen het grootste deel van hare kundigheden uit kortere be-

HOOFDSTUK XVI.**MUZIK. DANSKUNST.**

Het dansen bestaat in eene bevallige houding van het, naar de muzikale maat bewogen, lichaam; deszelfs oorsprong is vrolijkheid, deszelfs uitwerking vergenoegen; en dit is het aanrakingspunt, het welk de danskunst heeft met de muziek. Maar de laatste heeft eene veel hoogere bestemming: dewijl zij niet alleen alle hartstogten uitdrukt, maar ook de ziel verheft boven het aardsche. Het dansen is daarom ook meer algemeen; het wordt niet zelden bemind door menschen, voor welken de muziek geheel geen doel heeft, en omgekeerd.

Eene der groote nuttigheden van het dansen is de vereeniging van vergenoegen met eene, voor de gezondheid niet minder voordeelige, beweging; doch het wintersaisoen, een heet en benaauwd vertrek, teederheid van gestel bij overigens zittende levenswijze, en vooral onmatigheid maken deze oefening tot eene oorzaak van gevaarlijke ziekten.

Veel tijd en moeite kost het, alvorens men

met gevoel, met naauwkeurigheid, en in het algemeen met eene goede voordragt, zingen of eenig instrument bespelen kan. Nog zwaarder wordt dit, wanneer de onderwijzer, door ouders somwijlen geholpen, het er op toelegt om de bewondering van onkundigen, over de vorderingen van zijnen leerling, op te wekken; waar door deze soms levenslang ten achteren blijft, in de eerste en noodzakelijkste beginselen van maat, van gevoel en zuiverheid in de uitvoering, zoo wel als van de eenvoudigste gronden der kunst. Wat aangaat het, bij onzen landaard vrij onge-
woon, muzijkaal genie of het aangeboren talent: een mensch van zulk eene gelukkige gesteldheid leert het werktuigelijke der instrumentale behandeling snel en met gemak; de gronden liggen in zijne hersenen gereed; het gene daar over geschreven is, vindt hij, bij vergelijking van zijn gevoel, waar te zijn, en gebruikt de kunstregelen; op gelijke wijze, als het gezond verstand de Logika.

HOOFDSTUK XVII.

TEEKENEN EN BORDUREN.

Hoe veel overeenkomst er ook zijn moge tus-
schen de oneffene vlakten van een voorwerp, en
de mengeling van licht en schaduw, waar door
de verhevenheden en diepten worden nagebootst;
zal echter deze kunst nooit verkregen worden door
eene, ook zelfs zeer langdurige, oefening alleen
in het kopiëeren van teekeningen: dewijl de scha-
duwen zich in de natuur anders vertoonen, en
men dezelve ten deele kennen en leggen moet,
zonder die in haar geheel te kunnen zien. Het is
daarom van belang, naar het leven, naar de voor-
werpen zelve, te teekenen; waar toe, gelijk mede
tot een algemeen onderwijs in deze kunst, zeer
aantebevelen is het boekje van H. Numan,
*de beoefening der teekenkunst door de eerste
gronden der meetkunst gemakkelijk gemaakt*.
De plaatselijke gelegenheid van een bepaald, aan
éene zijde invallend, licht is hier bij doorgaans
niet moeilijk te vinden: te minder, nadien het,
bij alle teekenoefening, het best is een eigen ver-
trek te hebben, ten einde, met oppakken en we-

HOOFDSTUK XVIII. XIX.

FABELKUNDE.
FRAAIJE LETTEREN.

Fabelen te hooren verhalen en vervolgens te lezen is eene der meest geliefde uitspanningen van de jeugd. Zullen zij te gelijk zedelijk nuttig zijn, dan dient, gelijk R o u s s e a u te regt gekeerd heeft, het kind zelf, zoo veel mogelijk, de toepassing te vinden. Indien deze, naar het aangehaalde voorbeeld van de Vos en de Raaf, verkeerd gemaakt wordt, kan men, ook uit deze misvatting, de volgende leeringen afleiden: dat allen, die zich aan het voorbeeld van dezen onnoozelen en door ijdel en waan verblinden vogel niet spiegelen, tot hun eigen nut zulk eens les waarlijk verdienen; dat het eene goede zaak is den mensch in het algemeen en de menschen in het bijzonder te kennen; dat het, met een dagelijksch verstand en eenige oefening, niet zeer zwaar valt, maar tevens door elk weldenkend mensch voor onbetamelijk gehouden wordt op deze wijze zijn voordeel te zoeken; dat deze manier van handelen, als uitgaande van het beginsel van

menschen, wier geheel levensgeluk verstoord werd, door aanleiding van het lezen der volgende regels uit de Herodes en Herodias, eene der fabelen van Gellert:

Zoo dra gij in één pligt vrijwillig zijt bezweken,
Of u niet voor het kwaad zorgvuldig hebt gewacht;

Bezit gij de ijsselijke magt,

Dat g' alle pligten kunt verbreken,

en welke zedeleer konde echter meer waar en nuttig, welke met beter oogmerk geschreven zijn, dan juist deze? (*)

Hier uit kunnen wij leeren, dat het niet genoeg is een kind alleen de beste boeken in handen te geven; maar dat de regeling der lektuur voornamelijk het gevolg zijn moet van den meermalen aangeprezenen vertrouwelijken omgang: waar door, in de eerste plaats, elke verkeerde gevolgtrekking verbeterd en, ten anderen, daar voor gezorgd kan worden, dat de jeugd niet door toeval (en wie kan dit altijd weren?) of alleen van wegen het verbodene of uit weetgierigheid, in het geheim andere boeken leest, of eindelijk door eene bijzondere stemming van zijnen geest daar toe gebracht wordt. Dit laatste nu is wel bepaaldelijk het geval met de Romans: want hoe zeer men vrij algemeen aanneemt, dat deze de ziel vervullen met hoog gesteigerde denkbeelden van het leven; zal men echter veel meer ondervinden dat, juist omgekeerd, een kind met de grootste be-

(*) *Skizzen, 2de deel, blad. 90.*

Karelsberg, Zwartmantel, Pappel, Blaauwkool, Haverfeld; Stilling's (Jung's), Morgenthau, Fahlendorn, Theodora van der Linden; Pfenninger's Joodsche brieven; Huber's Isidoor of de boer van Ried; Goldsmith's Predikant van Wakefield, benevens den Dorpspredikant van A. la Fontaine, en onderscheidene verhandelingen van onze, in oogmerk en uitwerking zoo zeer voortreffelijke Maatschappij tot nut van het Algemeen. Bij alle volken der oudheid, en bij de min beschaafden van dezen tijd bestaat een groot gedeelte der zedeleer in verdichte verhalen; de boeken van het oude en nieuwe Testament bevatten daar van een aanzienlijk getal; welke, het zij men die den naam geve van gelijkenissen, of fabelen of romans (*fabula romana*), altijd ingerigt zijn naar de vatbaarheid van hen, welke door dezelve moesten opgevoed en onderwezen worden; naar het zinnelijk gevoel en de neigingen van menschen, die, wat kennis en oefening aangaat, den staat der kindschheid nog niet geheel zijn uitgetreden.

Verscheidene van de genoemde en een aantal andere romans werken niet zoo zeer op het gevoel; maar schetsen de deugd en de ondeugd met derzelve gevolgen, eenvoudig en gelijk zij in het leven waarlijk voorkomen; zij leeren de eigenlijke waarde van den mensch, ook daar, waar dezelve onder het ruwe kleed der armoede en onbeschaafdheid verborgen ligt, of wel door *zonderlinge*, *luimige* en *belagchelijke* vormen bedekt wordt; en

toonen dus op eene zachte en als onmerkbaar wijze aan, hoe onvoorzigtig en liefdeloos het zij, zoodanige en alle andere menschen naar het uiterlijke, en daar door bijna altijd verkeerd, te beoordeelen: een gebrek, waar aan jonge lieden, door niet genoegzaam nadenken, zich dikwijls overgeven. De Emmerik en andere romans van Muller, die van jufvrouw Wolf en Deken en van A. la Fontaine zijn in dit opzigt aan te prijzen, en vooral niet minder de Sophia's reize door Hermes; welke alle, gelijk mede de genoemde en andere schriften van Richardson, een' schat van onderschieds bevatten over onderscheidene omstandigheden in het leven en de verkeer; en eene menigte van denkbeelden opwekken, welke, gelijk Götze zegt, zich niet uit een wetenschappelijk handboek leeren laten; waar door niettemin onze gevoelens, neigingen en hartstogten met voordeel ontwikkeld en gezuiverd worden (*). Veel heeft men in de daad gewonnen, wanneer jonge lieden, bij het noodzakelijke en gestreng, ook de beminnelijke zijde van deugd en pligt leeren kennen, en tevens de hebbelijkheid verkrijgen van, niet enkel naar gewoonte en naar het voorbeeld van anderen, te handelen, maar getrouw te zijn aan eigene overtuiging, waar toe soortgelijke geschriften eenige aanleiding kunnen geven.

Ernst en scherts mogen in romans elkander af-

(*) *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. 2de Deel het begin van het 6de boek.*

wisselen, even gelijk in de menschelijke natuur. De zoodanige echter, welke, zonder eenige leering of goede voorschriften te bevatten, alleen voortbrengselen zijn van eene onbeteugelde verbeelding; en, het zij dan door gebrek aan tijd of toereikende vindingskracht, of uit zucht voor bijval van het groote publiek, bij elk verband en ontkenning hunner verhalen, eene geestverschijning behoeven, en al het helsch gespuis der middeleeuwen zonder eenige noodzakelijkheid op nieuw voor het licht brengen, behooren door jonge lieden geheel en al niet gelezen te worden: dewijl zij den tijd verspillen en daarenboven, met meer dan één schadelijk gevolg, de verbeelding verwarren. Over het algemeen worden ook de goede romans nadeelig, door een te veelvuldig gebruik, en het afrekken van den smaak en de lust voor meer ernstige, en vruchtbare oefeningen van den geest en zelfs van het ligchaam: zij mogen derhalve, alleen met veel matiging en als uitspanning, gelezen worden.

Wat aangaat de schuld, in het oorspronkelijke (bladz. 52) aan de romans ten laste gelegd, als oorzaak te zijn van eene, aldaar aangenomene, mindere eerbaarheid, huisselijkheid en getrouwheid van meisjes en vrouwen, van min gelukkige huwelijken en menigvuldiger voorkomende echtscheidingen; — deze mogen wij niet onderschrijven, zoo lang men ten minste niet eenige andere oorzaken zal weggeredeneerd hebben: als weelde en zucht naar vermaak, ten gevolg van misbruik der beschaving;

verkeering met vreemde volken en het overnemen van hunne zeden ; mindere Godsdienstigheid eindelijk , gelijk bij eene andere gelegenheid (aanteek. van Hoofdstuk III) is aangewezen.

Over het geheel genomen is het thans de vraag niet meer , of men in het geheel geene romans lezen zal ? Het tegendeel is in onze dagen zoo algemeen aangenomen , dat het , zonder grooter gevaar te wagen , niet wel mogelijk is dezelve uit te sluiten. Het komt er dan slechts op aan om , met vermindering van het schadelijke , het meeste voordeel daar uit te trekken ; maar bovenal niet te vergeten , dat geene andere dan op *Goddelijk* gezag berustende leer het vermogen heeft om den mensch zijn hart te doen kennen en te verbeteren ; om gestreng te zijn bij eigene gebreken , en toegewend omtrent die van anderen ; om , met opoffering van zijne genoogens , ook in den meest mogelijk stillen en beperkten kring , aan zijne bestemming te beantwoorden.

HOOFDSTUK XX.

NATUURKUNDE.

Aangaande de nuttige uitwerking der natuur- en scheikundige wetenschap op huishoudelijke bezigheden, zal misschien de aanmerking gemaakt worden, dat de praktikale oefening en het voorbeeld van anderen in dezen veel meer afdoen dan bloote theorien; en zulks met het meeste regt: want daarin komen de huisselijke verrigtingen wel met de meeste, zoo niet met alle kunsten en handwerken overeen, dat zij door eigene behandeling moeten geleerd worden. Dit echter sluit de theoretische kennis geheel niet uit: als welke in de eerste plaats den leertijd aanmerkelijk bekort; en dit is hedendaags van meer belang, dan ooit voorheen: dewijl er, ook voor de vrouwelijke opvoeding, thans geen tijd te verliezen valt. Ook werkt men op deze wijze met meer genoegen en met minder inspanning van het geheugen, dan wanneer alles werktuigelijk behandeld wordt. Eindelijk wordt niet zelden hetzelfde oogmerk bereikt langs een korteren en beteren weg. Ik zal dit alles niet aanwijzen, maar allcenlijk de huishoudelijke vrou-

wen en meisjes eenige weinige eenvoudige , op ondervinding gegronde waarheden voorstellen , ten einde zich zelve te beproeven of zij de oorzaken daar van kennen , en of zij oordeelen uit zulk eene kennis eenig nut te kunnen trekken.

Veel brandstof bij een klein vuur vertraagt het branden , en dooft zelfs het vuur uit.

Zonder lucht is er geheel geene verbranding.

Een ketel met kokend water kan met den bo- op de hand gedragen worden ; doch niet , wanneer het water beneden den graad van koken is.

Indien men een stuk metaal (b. voorb. een kankogel) in den ketel werpt , kan het water in eenige uren niet weder aan het koken gebragt worden.

Wanneer er geen water in den ketel is , verbrandt de bodem , of valt er uit.

Haar , wol , vederen verwarmen het ligchaam veel meer dan linnen ; zwarte stoffen meer dan witte.

Eenige spijzen en dranken blijven op tafel langer heet dan andere .

De brand van olie , pik , hars en d. g. l. worden door water niet gebluscht , maar aangezet . In het algemeen bij een groot vuur , vermeerdert de hitte door water .

Zout of zwavel , onder den brandenden schoorsteen in het vuur geworpen , is blusmiddel .

Vleesch wordt voor bederf bewaard , door zouten , roken , koken , droogen .

Hetzelfde oogmerk bereikt men beter door grof, dan door fijn; beter geheel zonder, dan met weinig zout. Bedorven en stinkend vleesch wordt door ongebluschte kalk of houtskoolpoeder hersteld, en zelfs smakelijker dan voorheen.

Bij het inleggen van snijboonen en andere groenten, is eene goede hoeveelheid zout noodig; het tegendeel bij zuurkool.

Zeep vermengt zich niet met bronwater. Thee, met dit water getrokken, wordt donkerkleurig en somwijlen zwart.

Maar zullen wij ook alles toepassen op onze lichamelijke behoeften, en den geest ledig laten van kundigheden, wier begingelen thans zoo algemeen verbreid en zoo gemakkelijke te verkrijgen zijn? Eene algemeene, oppervlakkige beschouwing der natuur geeft ons genoeg, wanneer hare bijzondere schoonheid nu en dan ons hart vervrolijkt, of wanneer wij, door eenig onverwacht grootsch en verheven verschijnsel, onze aandoeningen getroffen voelen; maar de geheele natuur wordt eentoonig en koud, door de dagelijksche gewoonte van, zonder eenige opmerking, onder de grootste wonderen te leven; welke ons overal omringen en op alle punten aanroeren, en tevens de meeste geschiktheid hebben om, op de gemakkelijkste en aangenaamste wijze, het verstand te verrijken en den geest te verheffen. Voor het vrouwelijk geslacht in het bijzonder zoude deze kennis eene bron van genoeg

HOOFDSTUK XXI. XXII. XXIII.

*OEFENING VAN VERSTANDSKRACHT,
SCHERPZINNIGHEID EN GEHEUGEN.
FORMING VAN DEN SMAAK.*

Zonder te spreken van den natuurlijken aanleg, welken de eene mensch, van de geboorte aan, boven den anderen vooruit heeft, mag men het wel buiten twijfel stellen, dat het niemand aan goeden smaak geheel ontbreken zal, die, bij een natuurlijk verstand en wel georganizeerd gevoel, eene opvoeding genoten heeft, tot dit oogmerk eenigermate ingerigt.

Bij alle deze menschen zal men, in het beoordeelen van letterkundige, muzikale en bouwkundige voorbrengselen, van beeldende kunst, versierselen, kleeding en al wat overigens tot onderwerp van smaak behoort, eene vrij algemeene en hoofdzakelijke overeenstemming vinden; terwijl het verschil, hetwelk er overblijft (na aftrek altijd van hen, welke genoeg vinden in zich te onderscheiden, en van de zoodanigen, die daarentegen gaarne het oordeel van anderen volgen), doorgaans uitwerking zijn zal van den meerderen of minderen invloed, van het verstand bij den

het laatste zal hem, omtrent de juistheid van zijn eigen verstand, genoegzame zekerheid doen verkrijgen.

Over de tijdperken, geschikt voor de oefening van verstand en van geheugen, en over de na-deelen van het te veel in beiden, herinnere men zich het gene gezegd is in het Bijvoegsel.

ding. Van waar deze omgekeerde orde? Misschien had de vrouw, door in den volsten zin des woords huisvrouw te zijn, voor de meer verhevene lichamelijke reinheid minder smaak, of vindt daar in minder zelfsvoldoening.

Hier uit volgt nu, en de ondervinding bevestigt het ten vollen, dat de zindelijkheid bijna geheel en al afhangt van de opvoeding; en wel niet alleen van het voorbeeld, maar vooral ook van de overtuiging van haren samenhang met zedelijke beschaving: want dat eene duurzame lichaams-onzuiverheid in verband staat met het karakter, blijkt uit den invloed der fabrieken en manufakturen, welke veel stof veroorzaken en een aanhoudend gebruik van vet behoeven; in tegenstelling van die, waar het ligchaam en de kleding der werklieden minder besmet worden.

Iets dergelijks merkt men op, met betrekking tot Orde. Van zich zelve zegt ergens de Buffon: dat het werken in een vertrek of aan eene tafel, waar de zaken door malkanderen liggen, eenen nadeeligen invloed heeft op den vorm zoo wel, als den inhoud van letterkundige voortbrengselen; en waarschijnlijk zullen wel vele menschen bekend zijn met het pijnlijke en onrustige, het welk de gemoedsgesteldheid verkrijgt door wanorde.

Behalve al het aangename der geregeldheid, geeft goede orde eene aanmerkelijke besparing van tijd: niet slechts door het zoeken te vermijden;

HOOFDSTUK XXVI. XXVII.

BEVALLIG VOORKOMEN.
VERKEERING.

Bevalligheid en aangepaamheid van verkeering liggen in het aangeboren karakter, maar kunnen ook door kunst en vorming aanmerkelijk gewijzigd worden, naar mate van het oogmerk, het welk men daar mede tracht te bereiken. Dit oogmerk kan tweevoudig zijn: men bedoelt namelijk alleen zijn eigen belang en genoegen, of te gelijk, en zelfs wel hoofdzakelijk, dat van anderen. Wij willen hier niet bijzonder spreken van hen, die hun eigen persoon regtstreeks op den voorgrond stellen, of eene meerderheid boven anderen zoeken te verkrijgen door lang bekende, hoewel bij het algemeen nog altijd werkende kunstgrepen: als het geen acht slaan op sommige menschen, welke men in andere gezelschappen of bij afzonderlijke ontmoeting weder zeer vriendelijk ontvangt; het vergeten van kleine omstandigheden of der namen van geringe personen; het verbeteren van eens anders woorden; het aannemen van eene begunstigende houding (*air de protection*) en d. g. l.

HOOFDSTUK XXVI. XXVII.

BEVALLIG VOORKOMEN.
VERKEERING.

Bevalligheid en aangenaamheid van verkeering liggen in het aangeboren karakter, maar kunnen ook door kunst en vorming aanmerkelijk gewijzigd worden, naar mate van het oogmerk, het welk men daar mede tracht te bereiken. Dit oogmerk kan tweevoudig zijn: men bedoelt namelijk alleen zijn eigen belang en genoegen, of te gelijk, en zelfs wel hoofdzakelijk, dat van anderen. Wij willen hier niet bijzonder spreken van hen, die hun eigen persoon regtstreeks op den voorgrond stellen, of eene meerderheid boven anderen zoeken te verkrijgen door lang bekende, hoewel bij het algemeen nog altijd werkende kunstgrepen: als het geen acht slaan op sommige menschen, welke men in andere gezelschappen of bij afzonderlijke ontmoeting weder zeer vriendelijk ontvangt; het vergeten van kleine omstandigheden of der namen van geringe personen; het verbeteren van eens anders woorden; het aannemen van eene begunstigende houding (*air de protection*) en d. g. l.

Want hoe onaangenaam en tegen allen goeden verkeeringstoon inloopende deze manieren ook zijn mogen bij het mannelijk geslacht, zal men dezelve bij vrouwen geheel en al ondragelijk vinden.

Eene natuurlijke goedwilligheid en achting voor anderen, op nederigheid gegrond; blijven doorgaans niet lang verborgen, en behagen altijd en aan alle menschen; maar deze gelukkige hoedanigheden zijn nog niet genoegzaam voor eene goede en aangename verkeerung: want zij kunnen vereenigd zijn met onbedachtzaamheid zoo wel, als met al te groote voorzigtigheid, met te veel of te weinig spreken, met overmaat van scherts of van ernst, en met alles wat hard en min bevallig geacht wordt in stem en houding. Hier moet dan de kunst te hulp komen, en deze kan ook zeer veel doen; indien men slechts geleerd heeft het belang der verkeerung naar waarde te schatten en ernstig ter harte te nemen. Dus kan, om niet meer dan één voorbeeld aan te halen, eene natuurlijke stilzwijgenheid zeer wel overwonnen worden; en dat dit wel der moeite waardig zij, blijkt uit het oogmerk der menschelijke bijeenkomsten, zoo wel als uit de pijnlijke gewaarwording, welke men gevoelt bij een algemeen en voortdurend zwijgen. Zij, die gezond verstand en eenig fonds van lektuur hebben, mogen gerustelijk alle belemmerende beschroomdheid afleggen; bijzonder meisjes: als welke niet alleen uit de natuur gemakkelijker spreken en meer gevat zijn; maar ook altijd een beleefd

antwoord mogen verwachten van de beste onder het vrouwelijk en van het geheele mannelijk geslacht. Men schrome ook niet het gesprek met kleinigheden aan te vangen, en zelfs, indien de algemeene geest dit mogt medebrengen, op gelijke wijze te helpen voortzetten; menschen van den besten toon geven daar van het voorbeeld, en te regt: nadien, bij de gemakkelijke wending van den geest en den zeer uitgebreiden zamenhang van denkbeelden, het belangrijkste gesprek uit zulke kleinigheden ontstaan kan. In vaste gezelschappen en waar men op een' gemeenzaamen voet leeft, kan het lezen van ééne bladzijde uit het een of ander boek aanleiding geven, om het gesprek eenen meer levendigen en nuttigen gang te doen verkrijgen; ten minste wordt daar door het stilzwijgen afgebroken, en wel eens op eene betere wijze, dan door een gesprek, alleen met dit oogmerk begonnen.

Eene goede manier van verkeerung wordt vooral verkregen door het verstandig uitkiezen van geschikte voorbeelden; ook zelfs van hen, die in dezen geene andere leiding dan die der kunst volgen, of aan anderen achting bewijzen, alleen uit overtuiging van de algemeene waarheid, dat beleefdheid in den omgang gewoonlijk met woeker terug keert. Eene kunst door belang voortgebracht en gedreven kan, al het overige gelijk staande, niet nalaten voortreffelijk te zijn; doch zij is, in de fijnste trekken, moeijelijk om na te volgen:

dewijl zij gegrond moet zijn op algemeene en bijzondere menschenkennis, welke nog daarenboven bij alle gelegenheden toegepast en in uitoefening gebragt moet worden; en om in dit praktisch gedeelte eenen hoogen trap van volkomenheid te verkrijgen, is zeer zwaar voor iemand, die er geen belang in stelt om de menschen tot zijn bijzonder doel te leiden. Deze kunst ook, hoe veel belovend, is, in haar geheel genomen, minder zeker, dan de eenvoudigste opregtheid in den omgang: dewijl zij toch niet in alles voorzien kan, dewijl zij ook wel eens hare onbedachtzaamheden heeft, en daarom niet zelden ontdekt wordt, zelfs door menschen, van wier achtelooze eenvoudigheid men zulks in het geheel niet scheen te moeten verwachten.

Voor meisjes is het van hoog belang, in de verkeering, waarheid van schijn te onderscheiden: ten einde niet, gelijk zoo dikwijls te laat betreurd wordt, door enkele bevallige kunstenaarj te worden weggesleept. Voor eigene oefening mogen zij eenig voordeel doen met de uitwendige manier van spreken en zich te gedragen; maar haar karakter behoort daar door geene de minste verandering te ondergaan. De man kan door onderscheidene oogmerken gedreven worden, tot wier voldoening hij zich van de zwakke zijde der menschen meent te moeten bedienen; de vrouw kan er geene hebben; die eenigzins verschoonbaar zijn, buiten hoogen nood, waar list tegen geweld en

veinzen tegen onderdrukking moet gesteld worden. Door zich te verheffen, vernedert zij zich; in de kunst van veinzen vindt zij, bij het mannelijk geslacht, ligtelijk haren meester; beide hebben eene zeer nadeelige uitwerking op hare beminnelijkheid.

Maar de vrouw wijkt van de opregtheid nog niet af, wanneer zij, in sommige omstandigheden, haar gevoelens uitdrukt met woorden, die eene geheel andere beteekenis hebben, dan welke men gewoonlijk daar aan geeft. Ja zij kunnen, zonder eenige schadelijke gevolgtrekking voor de reinheid van haar karakter, regtstreeks tegen deze inloopen. Hij die bij zulke gelegenheden de natuurlijke taal der vrouw verstaan wil, vraagt niet naar hare woorden; de toon der stem is hem genoeg, en ook dezen zoude hij, bij eene goede gelaatskennis, des noods nog kunnen ontberen.

Eene zekere kieschheid, waar door, bij onderscheidene gelegenheden, meer te verstaan gegeven dan wel uitdrukkelijk gezegd wordt; alsmede de overeenstemming van neiging en van talent om langs omwegen zijn doel te bereiken, bespeurt men reeds bij het nog zeer jonge meisje. Deze natuurgesteldheid ontwikkelt zich bij velen weelderig genoeg, om geene aankweeking noodig te hebben; maar verdient echter, en zoo verre dezelve onschuldig blijft, met veel verschooning behandeld te worden.

H O O F D S T U K X X V I I I .

V E R M A K E N .

De eerste jaren van den kinderlijken leeftijd worden geheel voorgebragt met slapen en vermaken; deze zijn dan geene uitspanningen van den geest, maar leeroefeningen, zoodanig als zij, met uitsluiting van andere werkzaamheden, voor dien leeftijd moeten aangewend worden. De kinderen zelve geven de wijze aan, hoe zij spelen, hoe zij zich best vermaken zullen; en laten zich door anderen daarin niet geheel besturen, zonder het genoeg van het spel zelf te verliezen. In zoo ver zij gezond zijn, komen zij allen, bijna zonder uitzondering, overeen in het verkiezen van de ruime lucht, van den omgang met dieren en van eene vrije lichamelijke beweging, waarbij wij hunne onvermoeidheid met verwondering aanschouwen. Dit is de aanwijzing der natuur; door deze te wederstreven verhindert men den mensch, in geheel en al zoo te worden, als hij had kunnen en moeten zijn. Onder alle grootere verbeteringen, welke ook de openbare opvoeding ondergaan heeft, ware het nog zeer te wenschen, dat er, bij de jonge kinderen- of matressen scholen, gezorgd wierd voor ruime vertrekken met

een open plein, tuin of boomgaard voorzien: deze scholen immers zijn niet anders dan plaatsen, alwaar de kinderen van ouders, welke zelve niet in de gelegenheid zijn, gesteld worden onder de zorgende bewaring van eene daartoe geschikte vrouw; welke geheel hare bestemming missen zal, indien zij genoodzaakt is de kinderen langen tijd achter een in een benaauwd vertrek opeengepakt te laten zitten. Ongetwijfeld zijn de duistere begrippen omtrent deze zaak zeer aanmerkelijk verdwenen, en zullen ook wel nooit terugkomen; maar wanneer de tijd, welken dit geslacht het geluk heeft van te beleven, zoo zeer gewerkt heeft in het verbeteren van de gevoelens der menschen, zal het ook des te ligter zijn de kleine verhinderingen, door een goed plan en eenige uitgaven, uit den weg te ruimen.

Ook bij de volgende jaren van de kindschheid en jeugd, behooren de uitspanningen doelmatig te zijn, indien zij niet den tijd nutteloos zullen verspillen, zonder arbeid en tevens zonder genoegen. Kinderen, wier bestemming het is, om bijzonder met hunne verstandvermogens en zittende, te werken, hebben veel meer lichaamsbeweging noodig dan anderen. Ook bij meisjes moet deze regel niet uit het oog verloren worden; of schoon, al het overige gelijkstaande, haar ligchaam de stille huiselijkheid veel beter verdraagt. Waarom dan ook hare neiging, (en deze zal met hare bijzondere bestemming altijd overeenkomen) zich minder uitstrekt tot sterke en langdurige beweging.

HOOFDSTUK XXIX.

STRAFFEN, BELOONINGEN.

Het ware denkbeeld van belooning zal toch wel geen ander zijn, dan dat een mensch, werkende tot anderer nut of genoegen, van of wegens dezen de middelen ontvangt, om zich en de zijnen te voorzien van alle levensnoodwendigheden, welke hij op geene andere wijze verkrijgen kan, dan door tijd en vlijt aan deze of dergelijke werkzaamheid te besteden. Een kind derhalve, hetwelk of geheel niet of alleen voor zich zelf werkt, kan op zulk eene belooning geheel geene aanspraak maken. Giften, premien, eerbewijzingen zijn wel geschikt voor het kinderlijk gemoed; wanneer zij, na het volbrengen van een moeijelijk werk, en dan nog spaarzaam, gegeven worden. Maar zulk een prijs, als de vrucht van den arbeid, alvorens bepaaldelijk op te hangen, kan ligtelijk aanleiding geven om zich aan dit denkbeeld te gewennen, en om in het vervolg van het leven, bij uitsluiting zich tot werkzaamheden te bepalen, waarvan men goud of eer te wachten heeft; de zucht naar beiden immers behoort tot die voortbrengselen der men-

schelijke natuur, welke niét gezaaid noch gevoed behoeven te worden; en zulks te minder, dewijl, bij eene opvoeding op zulke gronden rustende, als in het Bijvoegsel zijn voorgesteld. de goedkeuring en tevredenheid der ouders en opvoeders aan het kind eene groote aanprikkeling geeft.

Of deze ook in alle openbare scholen genoegzaam zoude zijn, durf ik niet bepalen; ofschoon aangaande het wenschelijke der zaak wel geen twijfel overig blijft. Daarenboven verkrijgen de prijsuitdeelingen hier eene hoogst nadeelige strekking, wanneer de striktste regtvaardigheid daarin niet betracht wordt. Onregt in de maatschappij te zien en te lijden, kan men niet ontwijken: dit behoort mede tot de zedelijke opvoeding van den mensch, en wordt alleen dragelijk door deze overtuiging, ondersteund door gewoonte. Maar het rein, eenvoudig kind verdraagt het onregt niet, zonder een hoogst onaangenaam gevoel; waar van de sporen soms levens lang in zijn gemoed blijven ingedrukt, en den opvoeder zijne liefde en achting ligtelijk doen verliezen: vooral wanneer eene ongepaste eerbiedsvordering alle klagten deswegens afwijst en de herstelling weigert. In eene groote school-maatschappij zal het vermijden van dwaling in dezen niet zonder bezwaren zijn: want hoe moeijelijk valt het niet om de uitwerking van het natuurlijk talent te onderscheiden van die der vlijt! terwijl het eerste gelijk staat met rijkdom, geboorte en andere toevallige uit-

wendige omstandigheden , heeft de laatste alleen aanspraak op onderscheiding , als persoonlijke verdienste ; en dan nog maar alleen in zoo ver ook de vlijt en de mindere trek tot spel en genoegens geene aangeboren eigenschap , maar door opoffering verkregen zij.

Belooning en straf steunen op een gelijk beginsel. De laatste moet nimmer buigen , maar altijd verbetering ten doel hebben. Dat lichamelijke kastijding in de scholen is afgeschaft , daar voor danken wij de goede Voorzienigheid en het geluk dezer eeuw. In sommige gestichten , vooral waar armoede of gewoonte de dierbaarste belangen aan min beschaafde menschen doen vertrouwen , schijnen deze straffen nog niet geheel verworpen te zijn ; doch zal het weldadig schoolbestuur ook tegen dit en andere misbruiken waken.

Hij die het zeldzaam ongeluk heeft van een wezenlijk (niet schijnbaar) hardhartig kind te moeten opvoeden , zal toch gewis wel alle zachtere middelen het eerst beproeven : want van deze kan men altijd terugkomen , niet zoo wel omgekeerd. In drift te straffen is gewis niet goed , en zelfs niet zonder gevaar ; maar de plegtige voorbereiding tot straf moge bij zulk een kind nuttig zijn , het welk ik , bij mijne volledige onkunde in deze zaak , niet wil tegenspreken ; maar bij een levendig gevoel , is zulk eene handelwijze wel de schrikkelijkste , die een kind kan overkomen. Hij die dit des niettemin wilde aanvangen , zal ,

ter vermijding van onherstelbaar onheil, voorzigtig doen van zijnen misdadigen, tusschen den tijd van de uitspraak en de voltrekking van het vonnis, in eene wel bewaarde gevangenis te plaatsen.

in die ruimte en met die dagelijksche herhaling ; toegestaan als wel den jongen. Het schaatsen rijden is niet geheel zonder bedenking , wegens het gevaar van overspanning der krachten en de snelle afwisseling van hitte en koude ; terwijl het zwemmen , dat voortreffelijk gezondheidsmiddel van het mannelijk geslacht bij onze voorouderen , aan het meisje geheel en al ontzegd is. Het kunstmatig dansen , de leerjaren uitgezonderd , komt te zelden voor , en wordt dan te veel op eens en met te weinig matiging genoten , om voor de gezondheid nuttig te zijn ; vooral wanneer , gelijk gewoonlijk , heete , onzuivere lucht en belemmerende kleeding daar bij komen. Matig springen daarentegen , zoude ik geheel niet voor ongeschikt houden ; noch ook het loopen en dansen op eene laag gespannen koord ; hetwelk geheel niet gevaarlijk is , en daarentegen het voordeel geeft van op smalle paden en planken te leeren gaan , en in het algemeen zijn ligchaam in evenwigt te houden.

HOOFDSTUK XXXI.

L U C H T.

Algemeen bekend is het voordeel van zuiverheid en gematigde warmte der lucht; niet moeilijk ook is dit voordeel, in het dagelijksch leven, te verkrijgen; ten zij wanneer het belang en de behoefte van volwassenen en kinderen, van zieken en gezonden, van mannen en vrouwen bij de samenwoning te zeer uiteen loopen: zoo dat, met dezelfde temperatuur, de een behoorlijk verwarmd is, de andere koude lijdt, en niet zelden allen te zamen benadeeld worden door onzuivere dampen.

De opene haard, ook hier te lande alvorens bijna zonder uitzondering in gebruik, geeft eene zuivere, gematigde en zeer aangename warmte; maar alleen voor hen, die het voorregt hebben van daar bij te mogen zitten, terwijl het geheele vertrek of nooit, of niet dan na omtrent den ganschen dag gestookt te zijn, verwarmd wordt; hetwelk de andere sekse in de noodzakelijkheid brengt van vuurstoven in de plaats te stellen. Dit gebruik benadeelt in de daad de gezondheid der vrouwen,

door de ongelijke verdeling der warmte; en verontreinigt in groote gezelschappen den dampkring, hetwelk voor kinderen, als die eene zeer groote hoeveelheid lucht verteren, bijzonder nadeelig is. Door gewoonte wordt verder deze plaatselijke warmte onontbeerlijk, de stoof langs zoo voller, en het gebruik voor het minst drievierde gedeelten van het jaar aangehouden. Ook de jonge meisjes kunnen in ons klimaat op den duur zich van dezelve niet wel onthouden; ten zij alleen bij eene behoorlijke verwarming van het geheele vertrek, door middel van kagchels; doch, dit gebruik eens algemeen aangenomen zijnde, is er ook wel geene reden te bedenken, waarom het meisje, bij eene even goede kleeding, dit hulpmiddel meer noodig zoude hebben dan de jonge.

Dat gloeiende kolen, ook die welke geheel geene bemerkbare uitdamping geven, in beslotene vertrekken eene nadeelige uitwerking op de gezondheid hebben, en in slaapkamers zelfs zeer snel dooden kunnen, leert, hoe dikwijls ook hier tegen gewaarschouwd zij, nog van tijd tot tijd de treurige ondervinding. Maar ook zonder deze uitvloeiselen, zoude elk mensch, door zijnen adem, de lucht rondom zich spoedig onbruikbaar maken, wanneer deze, door hare uitzetting, niet aanhoudend bewogen en ververscht wierd.

In armengestichten is het gebrek aan versche lucht gewis eene groote oorzaak van den kwijnenden en ellendigen staat der kinderen; doch wer-

ken de onzuiverheid van kleederen , van bedden en dekens , een morsige arbeid , ongeschikt voedsel , benevens het zittend en treurig leven aanmerkelijk daar toe mede.

Voortreffelijk was eertijds , in ons Vaderland , de inrigting van vele weeshuizen en andere openbare gestichten ; doch konde de omreinheid der lucht , door te groote menigte van kinderen veroorzaakt , met den besten wil niet altijd verhinderd worden. Men mag daarom de vermindering der inkomsten gelukkig noemen , dewijl deze de gelegenheid heeft helpen voortbrengen , om de kinderen der openbare opvoeding op het land te plaatsen : de gelukkigste bestemming van den mensch niet alleen , maar tevens het eenigste middel , waar door al deze oorzaken van ziekte en jammer geheel worden weggenomen. Eenmaal zal de dankbare nakomelingschap den man zegenen ; welke met zijne groote talenten zulk eene uitstekende mate van menschenliefde vereenigt , en door zijnen moed en onwrikbare standvastigheid , in zulk een' korten tijd , reeds duizenden zijner medemenschen aan den last van hun eigen , zoo wel als van het maatschappelijk leven , en aan het grootste gevaar der onzedelijkheid onttrokken heeft.

H O O F D S T U K X X X I I .

V O E D I N G .

Indien wij niet zoo zeer gewoon waren om de natuur te onderwerpen aan theorie en regelen, zoude er over het stuk van de voeding der kinderen niets te zeggen noodig zijn. De natuur wijst, blijkens het oordeel van het eenvoudig verstand, geheel alleen in dezen den weg: want wat wierd er van het menschelijk geslacht, bijaldien de dagelijksche levenswijze door geneeskundige voorschriften moest geregeld worden? Ook de ondervinding toont klaarblijkelijk aan, niet alleen, dat de minst kunstmatige wijze van voeding de beste is; maar dat ook de natuur zich niet ongestraft door menschelijke wijsheid verdringen laat; waar van de droevige gevolgen alleen door de gelukkigste ligchaamsgestellen kunnen ontweken worden.

In drie hoofdregels laat zich het geheele stelsel van natuurlijke voeding bevatten, van welke zekerheid alleen uitzondéring maakt.

Voor eerst. Een kind heeft veel voedsel noodig. De natuur wijst dit aan door den

groeten eetlust; deze moet geheel gestild zijn, en komt niet weder, voor dat de maag ledig, dat is de spijsvertering geeindigd is. Dat dit bij een kind snel en sterk voortgaat, is een gevolg van den groei des ligchaams; waarvan weder eene verhaaste ademhaling, uitwaseming en bloedsomloop de oorzaken of medewerkingen zijn: zoodanig, dat bij het eerstgeboren kind de pols en ademhaling het dubbeld getal der bewegingen telt van die eens volwassenen. Zonderling is het, dat men, in de voldoening van een goeden eetlust, eene oorzaak van ziekte en zwakheid gezocht heeft: **Herkules**, **Milo** en andere voorbeelden van gezondheid en kracht namen het gewis niet met weinig voor lief. Een mensch, een kind eet, even gelijk de dieren, nooit te veel, dan alleen van zamengestelde spijzen en lekkernijen; als welke den smaak nog blijven strelen, wanneer de honger reeds gestild, of, bij gebrek van ligchaams-arbeid of beweging, nauwelijks aanwezig is. Doch beide zijn reeds vrijwillige afwijkingen van de natuurlijke leefwijze, welke weder andere afwijkingen met zich voeren; en alleen in deze betrekking is het spreekwoord waar: dat er meer menschen door te veel eten dan door honger omkomen.

Tweede regel. Een kind moet zich dikwijls voeden. En wel te meermalen, naar gelang het jonger is: men kent de treurige geschiedenis van den Graaf Ugolino te Pisa; welke, met zijn huisgezin, door zijne vijanden tot den

honger dood veroordeeld, alle zijne kinderen zag sterven, beginnende met het jongste. Hippocrates leerde dit reeds vóór tweeduizend jaren; en men mag als ondervindings waarheid aannemen, dat een jonggeboren kind, na 24 uren vasten, den dood zoo nabij is als het leven; eene uitzondering maken de twee eerste dagen: dewijl het kind dan nog eenigen voorraad heeft van voedingsstof, in den laatsten tijd der zwangerheid opgelegd; doch hoe lang dit duurt, moet alleen de begeerte van het kind beslissen.

Het tijdverloop tusschen elken maaltijd wordt weder bepaald, door den telkens hernieuwden eetlust; en naar deze gewone ondervinding, niet naar willekeur, kan men ordenshalve den etens-tijd voor de kinderen inrigten, zoo omtrent als in het Hoofdstuk zelf is aangewezen. Lang over den honger te vasten is een tegennatuurlijke toestand; welke, bij alle andere nadeelen, nog dit bezwaar heeft, dat er vrij wat kracht van wil en matiging noodig is, om niet te veel op eens te eten, noch de spijs half gekaauwd door te zwelgen. Dat, bij zeer grooten honger, een plotselijke dood hier uit ontstaan kan, is uit een aantal voorbeelden bekend.

Gedurende de eerste weken na de geboorte, wordt bijna de geheele tijd doorgebracht met zui- gen en slapen; en het is mij, door eene veeljarige ondervinding, op het allerovertuigends gebleken, dat voor het zeer jonge kind niets voor-

deeligst is, zoo wel voor voedsel als warmte, dan in de eerste twee of drie weken altijd, en eenigen tijd daarna zoo veel mogelijk, des nachts bij de moeder in het bed te liggen, en slaap en voeding op deze wijze af te wisselen. Men zal toch wel geen nadeel willen verwachten van den dampkring eener gezonde en zindelijke moeder, voor een kind, het welk met dezelfde moeder voorheen in eene veel naauwere betrekking stond. Of zoude het kind gevaar loopen van door drukking te sterven? Neen, gewis niet; geene moeder drukt haren zuigeling dood; zij vergeet hem zelfs in den slaap niet, uit welken de kleinste beweging haar doet ontwaken. De hond, de kat, de klokken bewaren wel, zelfs na dat hunne natuur door den staat van tamheid eenigzins veranderd is, een aantal jongen onder zich, met volkomene veiligheid; en zoude dan de vrouw minder moeder zijn dan deze dieren! Maar behalve dat de verhalen van dood liggen door eigene moeders zeldzaam zijn, is de ware oorzaak des doods in deze gevallen doorgaans geheel niet bewezen. Het kind, zegt men, kan stikken onder de dekens, en te regt; maar nog veel grooter is dit gevaar, als het alleen en zonder opzigt in de wieg ligt; alwaar, door eene onverwachte stuipachtige beweging, het aangezicht kan worden ondergeschoven, zonder dat iemand zulks gewaar wordt.

Indien, bij het zeer jonge kind, de spijsvertering al slapende geschiedt; dan volgt daar

wel uit, dat, gedurende den tijd dezer werking, het grootere kind zich niet met ingespannen arbeid van den geest moet bezig houden; zelfs den volwassenen mensch bekomt zulks op den duur niet wel: zoodanig dat ook door lange gewoonte, die anders zoo veel vermag, het overtreden van deze wet der natuur nauwelijks onschadelijk gemaakt wordt.

De Derde regel is: de hoedanigheid der spijzen moet overeenkomstig zijn met de kinderlijke natuur. De meest geschikte zijn beschreven in het Hoofdstuk. Al wat zwaar te verteren is, of in eene groote hoeveelheid weinig voedsel bevat, als aardappelen, erwten, roggenbrood, botergebak, schapen- en varkensvleesch, vet en d. g. l. dient in de eerste jaren geheel niet of schaars gegeven te worden; nog minder het geheel onverteerbare: van welken aard de schillen der meeste vruchten zijn, om van harde pitten en steenen niet te gewagen; en het is in de daad treurig, wanneer men in armegestichten het gebrek zoo hoog geklommen ziet, dat jonge kinderen ongeschilde aardappelen moeten eten. Dat alles wel gekaauwd en er derhalve genoegzame tijd tot den maaltijd moet gegeven worden, dit is het oogmerk van de platte, tot vermalen geschikte, gedaante der menschelijke kiezen, als mede van het speeksel.

Aangaande het zogen, door de moeder of door eene goede minne, zij dit alleen aangemerkt: dat

het niet de stof, noch zelfs het vlugtige deel der melk alleen is, noch ook de werktuigelijke beweging van het zuigen, welke het groot voordeel dezer wijze van voeding uitmaken; maar dat ook de liefde en teedere zorg voor den zuigeling, op dat oogenblik bijzonder werkzaam, met een gedeelte van den aard en de gemoedsgesteldheid, ook zelfs eener vreemde vrouw, indien deze slechts de noodzakelijke vereischten tot minne heeft, den zuigeling met de melk wordt medegedeeld; waaruit dan het groot belang van de keuze eener minne van zelfs volgt. Overigens is aangaande het nut van het zuigen, in tegenstelling van kunstvoedsel, voor kind en moeder, zoo veel geschreven, en is dit in onze dagen tevens zoo algemeen aangenomen; dat zelfs de ijverigste en meest begaafde prediker van het hoog geklommen ligchamelijk en zedehjk bederf, indien hij eens mogt goed vinden om ook de moedermelk tot het onderwerp van zijne verontwaardiging te nemen, geheel en al geen bijval meer zoude vinden.

HOOFDSTUK XXXIII.

KLEEDING.

Aan het drieledig oogmerk der kleeding wordt meer of minder voldaan, naar mate de gekleede persoon een' eigenen wil heeft, of zich geheel en al onderwerpt aan vreemde manieren. In de mode niet gansch achterlijk te zijn, deze eenigermate tot geleidster te nemen, is onvermijdelijk en zelfs lofwaardig; alle aanmerkingen des aangaande zijn kwalijk geplaatst, en gevolgelijk vruchteloos bevonden; maar ongelukkig worden zij ook dikwijls vruchteloos bevonden, zonder daarom kwalijk geplaatst te zijn. In eene menigte van geschriften is dit onderwerp in het breede behandeld; eenige knorrigheid, betweterij en zucht voor het oude mag bij dezen of genen schrijver daar onder gelopen hebben; doch over het geheel ziet men een helder oog, een onverdraaid verstand en ware menschlievendheid daarin ten grondslag liggen.

Met weinige woorden willen wij het geheel zamenvatten; misschien doen zij eenig nut, en, indien geen aangename droom mij bedriegt, thans meer dan voorheen; in geen geval is er meer dan eenige regelen schrift verloren.

Eene algemeene mode mag telkens als voorbeeld of model dienen; maar dit model kan, zonder krenking van schoonheid en goeden smaak, niet bij alle vrouwen even stipt en gelijkelyk gevolgd worden; andere kleuren, andere vormen zijn geschikt voor blonden en brunetten, voor groote en kleine, voor breed geschouderde en teedere vrouwen. Zij die smaak heeft, volge hare eigene manier; andere nemen een voorbeeld, maar alleen aan die met haar in dezen overeenkomen; en het is wegens deze wijziging en toepassing der mode, dat de meest wel staande kleeding gevonden wordt bij de Fransche vrouwen.

Men brengt zich zelve, en gewaarschouwd zijnde, op eene onverantwoordelyke wijze, in gevaar van ziekte en dood; wanneer men in het, waarlyk ongunstig, klimaat onzer noordelyke Provinciën, onberaden de kleederdragt volgt van hoogere en warmere gewesten: een gevaar, het welk, zelfs zonder eenige benadeeling der mode, zoo gemakkelijk te vermijden is, door het gebruik van dunne wollen onderkleeding, als welke om het ligchaam sluit, zonder te verdikken; waar bij in aanmerking dient genomen te worden, dat de vochtige lente en herfst ruim zoo veel voorzorg vereischen, als het helder vriezend weder en de frissche Oostewind.

Van eenen anderen aard zijn de drukkende keurslijven: van deze heeft men niet zoo dikwijls eene kwijnende, nog minder eene heete

ziekte, maar des te meer kromming van de ruggraat te vrezen: dewijl de ineengeperste ribben zelve niet buigen, en alleen door het wegschuiven der rugwervelen wijken kunnen.

Of zoude, ook na aftrek van het nadeel voor de gezondheid, elke uitwendige vorm even schoon zijn? dit beweert wel niemand. Men moge dan eene keuze doen tusschen de twee volgende evenredigheden: de omtrek van het hoofd gesteld zijnde op 18, is die van het smalst gedeelte van het ligchaam boven de heupen, bij de Florentijnsche Venus, het algemeen erkend model van schoonheid, 31, en bij eene ingesnoerde vrouw 15. Het hoofd dezer Venus is eigenlijk nog 2 deelen kleiner, waar door het verschil des te aanmerkelijker wordt. (*)

Deze vorm van het keurslijf is hedendaags vervangen door eene andere; van welke een gedeelte der drukking over de heupen valt. Vóór de volwassenheid aangelegd, zoude hier uit een ander, niet min gewigtig, nadeel moeten ontstaan; en hoe zeer tevens de ingewanden daardoor ingeperst worden, blijk uit den tegennatuurlijk kleinen omvang van den buik, zoo wel als uit de moeijelijkheid om, na den maaltijd, de sluiting tot stand te brengen, of zoo veel zich te buigen, als noodig is om de schoenen aan te trekken.

(*) S. Th. Sömmering. *Über die Wirkungen der Schnürbrüste*. Berlin 1793, 2de uitgave, met eene vergelijkende teekening.

Ook de manier van zich te kappen is voor de gezondheid niet onverschillig. Het haar heeft zijne bepaalde schikking, draait zich boven op de kruin in sierlijke kringen, en hangt van daar aan alle kanten naar beneden. Wil men nu deze haren, voor of achter, sterk naar boven trekken, dan is hoofdpijn niet zelden, en op den duur verdunning of verlies van het haar, door uitvallen, het gevolg; waar bij, aan de zijden en van achteren, nog komt eene gevaarlijke ontblooting van het hoofd, van hals en ooren.

Indien ik ook een' wensch hier bij voegen mag, zoo zij het deze: dat wij mogen bewaard, blijven voor de aloude hooge s c h o e n e n . Wanneer deze niet al te monsterachtig verheven zijn, geven zij in de daad eene aangename houding aan den voet; maar zijn, zonder nog te rekenen de onmiddelijke gevolgen van den onvasten gang, zeer gevaarlijk voor den regten groei des lichaams en de bestemming van de vrouw: om dat zij het zwaarte punt van het lichaam verhooggen, en te gelijk den grondslag van hetzelfde, de raakpunten der voeten met de aarde, verminderen. Een gebouw, naar deze regelen opgetrokken, zoude niet vast kunnen staan; evenmin het menschelijk ligchaam, indien het niet in evenwigt gehouden wierd door eene buitengewone inspanning der spierkracht; deze werkt in eene veranderde rigting op onderscheidene beenderen, en buigt dezelve, het zij in hunne zelfstandigheid of in de

gewrichten , tot eene gedaante , welke niet die der natuur , en gevolgelyk voor alle derzelve werkingen minder geschikt is. In de jeugd is het zwaarte punt natuurlyk hooger : dit heeft een gewigtig oegmerk voor groei en gedaante ; maar men kan dit niet zonder nadeel vermeerderen in eenen leeftijd , in welken beenderen en gewrichten nog zacht en teeder zijn.

alvorens zij zelve, al duurt dit ook drie, vier jaren, zich beginnen opterigten.

Scholen, handwerken, kunsten doen het overige, wanneer de onderwijzer niet zeer naauwkeurig let, om alle zijde-waardsche en te veel voor-overgebogene houding met zorgvuldigheid te beletten. Men zoude echter niet wel beraden handelen, door het kind, met berooving van zijne vrijheid, al tijd regt en stijf te willen houden: dewijl alleen de voortdurende herhaling eener verkeerde houding de oorzaak der kromming is.

Het is bijna ongelooflijk, en uit den snellen groei alleen eenigzins te verklaren, in welk een korten tijd scheefheid ontstaan en tot eene aanmerkelijke hoogte voortgaan kan: bij eene branding van de huid aan de eene zijde van den hals, deed de pijn, door het draaijen van het hoofd veroorzaakt, het kind zijn aangezicht eenige dagen achtereen naar de tegenstelde zijde houden, met dat gevolg, dat na de genezing het hoofd scheef staan bleef, en alleen, door het een tijd lang draagen van een' ijzeren beugel, konde hersteld worden.

Doch deze snelle groei legt tevens den grond tot het genezen der kromming: als welke, aan de zijde der kunst, alleen bestaat in het wegnemen der oorzaken, de verkeerde houding namelijk en de drukking van het hoofd en van het bovenlijf op de ruggraat; welke, bij de minste aanleiding tot zijde-waards uitbuigen, steeds meer en meer gekromd wordt, wanneer zij eens van de regte lijn is afgeweken.

HOOFDSTUK XXXV.

*SLAAP. SLAAPKAMER.
BEDDEN.*

Gedurende den slaap, is het menschelijk ligchaam minder warm dan in het dagelijksch leven: om deze reden heeft men meer deksel of een warmer vertrek noodig; doch kunnen ook de stoffen, waar uit het bed zelf is zamengesteld, de hoeveelheid van het eene of andere dezer hulpmiddelen zeer aanmerkelijk vervangen. Boven alles wordt de natuurlijke, door het leven zelf voortgebragte, warmte in hare uitvloeijing tegengegaan, en gevolgelyk in het ligchaam bewaard door vederen; daar op volgen het haar en de wol, benevens de daar uit vervaardigde stoffen; allen zijn zij, om deze hoedanigheid, aan de warmbloedige dieren tot deksel gegeven. Het verderbed heeft echter, in verre de meeste omstandigheden, en buiten ziekte doorgaans, zijne groote nadeelen, zoo wel wegens het onmatig bevorderen der huiduitwaseming, als door deszelfs zachtheid: het eerste geeft aanleiding tot verkouding, bij den onvermijdelijken invloed der koele morgenlucht; door het andere ontstaat, vooral

wonen tijd ontwakende , behoort niet langer in het bed te blijven. Hij , die de gewoonte van vroeg opstaan zich eenmaal eigen gemaakt heeft , zal een' grooten schat verzameld hebben van tijd , gezondheid en opgeruimdheid van geest. Van eenen hoogbejaarden Engelschman leest men , dat hij , veel belang stellende in de middelen , welke het meest en bij uitsluiting werkten tot het voortbrengen van een lang een gezond leven , met alle oude lieden , welke hem voorkwamen , zich onderhield aangaande hunne bijzondere levenswijze; deze bevond hij aanmerkelijk onderscheiden , en over het geheel zeer eenvoudig , doch voornamelijk daarin overeenstemmende , dat zij den nacht met slapen , en den dag met werken hadden doorgebracht.

brengeu of aan dezelve dien harden en scherpen klank te geven, welken de aard van onse taal vereischt. Het achterlaten zelfs van deze letters lijkt zoo eigenaardig kinderlijk, en in deze kleine maon-
 jes zoo bevallig, dat men geene spoedige verbetering daarin verlangt en zelfs neiging gevoelt om op gelijke wijze met hen voort te spreken. Dit genoegen is op zich zelf onschuldig, indien men slechts niet te lang daar mede voortgaat, en in aanmerking neemt, dat de moeilijkheden eener taal het best overwonnen worden in de eerste levensjaren: gelijk zulks blijkt uit het voorbeeld van andere natien; welke, in gevorderden leeftijd, de uitspraak van eenige letters eener vreemde, minder smeltende, taal zich niet ligtelijk eigen maken. Het goed voorbeeld alleen brengt, met den tijd, het eene zoo wel als het andere te regt; terwijl in geen geval dwang of eenig kunstmiddel nuttig is: en zulks te minster, nadien bij sommige kinderen het spraakorgaan eenige jaren noodig heeft, om zich geheel en al te ontwikkelen. Alleenlijk wanneer het gebrek zich bepaalt tot ééne of weinige gelijksoortige, vooral tong-letters, moet men de opgegevene regelen aanwenden. Het snijden echter van den te korten, of den te nabij de punt ingehechten, tongband behoort nooit dan aan des kundigen opgedragen worden; welke dan te gelijk de ware gesteldheid der tong kunnen beoordeelen.

Sommige kinderen willen zich in het geheel geene moeite tot spreken geven. Dit valt het

de ervaring leert , dat reeds in de kindsche jaren het eene , meestal het regter , oog meer vermogen heeft dan het andere. Dewijl nu , in eenige gevallen van zien , het ééne oog voornamelijk werkt , al zijn ook beide geopend (gelijk wij , bij het beschouwen van kleine voorwerpen , het naauwkeurig mikken enz. , het andere zelfs geheel afsluiten) , dewijl , uit eigenen aard , het sterkste oog het meest gebruikt wordt ; zoo volgt daaruit ligtelijk eene overspanning , uit deze weder eene ongelijke werking der onderscheidene spieren van dezen oogbol en eene neiging tot verkeerde draaijng van den zelve ; of omgekeerd eene verslapping van het andere oog door te veel rust , met eene gelijke uitwerking op het gebrek van overeenstemming. Nadien wij echter de vereenigde kracht van beide oogen noodig hebben , bij het zien in de ruimte , en bij het oppervlakkig overzigt van het gene rondom ons gebeurt , en dit vermogen gebroken is door het veranderen van den hoek , waarin de gezigtlijn of as van beide oogen behooren zamen te komen ; zoo tracht de natuur , indien het gebrek in het begin niet hersteld wordt , het dubbelzien te verbeteren , door den stand van het gezonde oog te schikken naar dien van het gedraaide : met dat gevolg dat nu , in plaats van één , de beide oogen scheef gekeerd worden.

Er is gewis in het menschelijk ligchaam geen orgaan , waar door de zielskracht zich met zoo veel uitdrukking openbaart , als door het oog. Het

woeste dier zelfs wederstaat niet den aanblik des onverzaagden mans; de mensch vooral wordt daar door aangetrokken, teruggestooten of, gelijk bij de magnetische behandeling, geheel overmeesterd: waarom ook eene zichtbare ziekte der oogen, door het enkel aanzien, zich aan anderen mededeelt. Geen wonder derhalve, dat het zoo teeder en voor elken indruk zoo ligt vatbaar gestel des kinds, ook in dezen, het voorbeeld van ouders en onderwijzers onmerkbaar overneemt. Een onderwijzer handelt daarom voorzigtig, met dit gebrek, als zoodanig, aan de jeugd te doen opmerken, en voor de schadelijke gevolgen van deze en alle andere nabootsing te waarschouwen.

Veel echter brengt ook hier toe bij het stil zitten, met gebrek aan bezigheid; het welk ook de meest gewone oorzaak is van de overige onwillekeurige bewegingen. Wanneer eenmaal de maatschappelijke inrigting zoo ver gevorderd zal zijn, dat het lokaal der scholen en bewaarsplaatsen voor zeer jonge kinderen eene algemeene verbetering zal ondergaan hebben, zoodanig dat het zittend leeren door lichaams oefening in een ruim vertrek of in de vrije lucht, volgens Hoofdstuk XXVIII, kan worden afgewisseld, dan zullen deze gebreken van zelfs weggenomen zijn: even als op het land, alwaar de kinderen, buiten den schooltijd, het zij door zich uittespannen of eeningenveldarbeid te verrigten, veel minder ledig, en daardoor gezonder zijn.

*

HOOFDSTUK XXXIX. XL.**HUIDZIEKTEN ENZ.
ZORG VOOR DE TANDEN.**

De goede werking der driekleurige viool in huidziekten openbaart zich gewoonlijk reeds in den aanvang, door, aan het ontlaste water van het kind, eene eigenaardige scherpte van reuk te geven. In de eerste dagen van het gebruik, vermeerdert ook niet zelden de korst, zoo wel als de jeukte.

Wratten hebben dit bijzondere, dat zij door een groot aantal middelen kunnen verdreven worden: als het wrijven aan een zweetend paard, het aanraken van een menschen lijk, het laatste misschien door de werking der verbeelding; het strijken met het binnenste van boonenschillen en vele andere; onder welke echter de bijtende middelen met voorzigtigheid moeten aangewend worden. Dat men, door anderen met het bloed der wratten opzettelijk in te enten óf ook alleen te bestrijken, deze ongesteldheid op hen overdragen en tevens zich zelve daar van bevrijden kan, schijnt wel door de ondervinding bevestigd te worden. Zekerder, en minder onvriendelijk tevens, is het bestrijken der wratten met eene pap,

gemaakt uit azijn en in het vuur gegloeide , en daarna tot poeder gestoten lei ; welke echter nieuw moet zijn , en niet van een oud dak genomen.

Door winterhanden en voeten worden teedere , zwakke , blonde kinderen aangedaan , zoo wel als sterke , bloedrijke en bruin gekleurde ; bij beide duren zij ook wel voort tot in den volwassen leeftijd. De uitwendige oorzaak bij allen is koude , en daar uit ontstaande zwelling , ontsteking , verharding , somwijlen gevolgd door openbarsting en verzwering. Het algemeen voorbehoedmiddel , en tevens de geneeswijze in het begin dezer ziekte , bestaat dan ook in eene zachte , zoo veel mogelijk gelijkmatige , ten minste niet met langdurige koude afgewisselde , warmte. Bij allen is ook dienstig het verzachten der huid door warme water- en dampbaden , benevens het wasschen met amandeldeeg , het bestrijken met versche amandelolie , room van melk en d. g. l. Bij teedere gestellen behoort men echter deze behandeling niet te lang te doen voortduren ; maar , bij gebrek van verbetering of het toenemen der kwaal , spoedig over te gaan tot het gebruik van laauw warme omslagen van loodazijn of loodsuiker , te beginnen met een halve drachma op twaalf oncen water , en des noodig te vermeerderen. Bij de anderen komt , na of tevens met het gebruik der verzachtingsmiddelen , eene oplossende geneeswijze te pas , met eene zeep , uit olijfolie en zuivere potasch of kalkwater of eenige druppels ammoniac (*ammonia liquida*) zamengesteld.

Het wasschen met koud water voor kinderen of, voor die niet al te teeder gewend zijn, met sneeuw, is in het algemeen, ook als voorbehoed-middel, nuttig. Het best hier bij is deze waschingen dikwijls te herhalen, maar nooit langer achtereen, dan tot dat de warmte zich hersteld heeft: nadien deze koude enkel als verwarmings-middel moet beschouwd worden. Een weinig witte zeep maakt het wasschen met sneeuw gemakkelijker: dewijl daar door de wrijving, waar op het zeer aankomt, bevorderd, en de kwetsende hardheid van de sneeuw weggenomen wordt.

De gebreken der tanden zijn, in de meeste noordelijke gewesten van ons vaderland, zoo menigvuldig en algemeen, dat men, door langdurige gewoonte, dezelve voor niets buitengewoons of na-deeligs schijnt gehouden te hebben, misschien ook wel de hoop verloren heeft om het kwaad ooit te overwinnen of zelfs te verzachten: van hier dan ook, dat de werkzaamheid der weinige Tandartsen zich bijna alleen bepaalde tot het uittrekken, en wel van zulke tanden, wier ziekte zich door hevige en langdurige pijn openbaarde. Doch deze hooge graad van bederf, waar door de tandzenuw blootgesteld wordt aan de aanraking van lucht, van spijs en drank, is niet de eenigste oorzaak dezer geweldige smerten; maar ook de menigvuldige verkoudheden, elke aandoening der maag en andere omstandigheden werken daar toe mede: zoo dat ook in ons land, en in ons land alleen, tandpijn zich zeer dikwijls voegt bij zwangerheid.

De oorzaken dezer tandgebreken zijn vooreerst het koud en vochtig klimaat: welks invloed men niet verbeteren kan, dan door van jongs af aan zich voorzigtig daar aan te gewennen, en door eene daaraan geëvenredigde kleeding. Ten anderen het misbruik van warm drinken; hetwelk, en door verzwakking der maag en regtstrecks, de tanden aangrijpt: het laatste vooral bij snelle afwisseling van hitte en koude, en door de onvermijdelijke inademing der koude lucht. Verder de achteloosheid in het zuiveren der tanden: als welke, in dit opzigt, niet als deelen van het ligchaam schijnen beschouwd te worden. Eindelijk het menigvuldig tabaksrooken: waar door de tanden voor het minst hare witheid verliezen. Door deze oorzaak worden, niet minder dan door de overige, zelfs vrouwen en kinderen aangedaan: want dat ook de tandgebreken erfelijk zijn, kan men bij vele familien waarnemen; terwijl daarentegen de oorspronkelijk nationale gezondheid van deze deelen, bij Engelschen, Franschen en andere vreemdelingen, de Israëlitcn niet uitgezonderd, door vele geslachten, ook in ons land, blijft stand houden.

De middelen ter genezing, en vooral ter bewaring der tanden, volgen van zelfs uit de kennis der oorzaken: zij zullen, gelijk bij alle ziekten, het gelukkigst slagen, bij het tegengaan der eerste beginselen en in de jeugd. Hij die oorspronkelijk goede en zuivere tanden heeft, met eene overigens vaste gezondheid, en een geschik-

ten leefregel houdt in eten, drinken, slapen en beweging, behoeft ter reiniging nauwelijks iets anders dan zuiver water, om des morgens, en na elken maaltijd, den mond geheel uit te wasschen. Een eenigzints harde borstel, nu en dan des noods met een eenvoudig tandpoeder, op- en nederwaarts bewogen, is in dit geval genoegzaam ter wegneming van alle aanhangende deelen, en ter bewaring der heldere kleur.

Geene kalkaardige stof kan eenigen tijd aan of tusschen de tanden verblijven, zonder dezelve grootelijks te benadeelen. Hier door gaat namelijk het glazuur verloren, en wordt tevens verhinderd weder aan te groeijen: want dat dit bekleedsel, door deze oorzaak of door wrijving eenigzins afgesleten, zich overigens niet vernieuwen zoude, behoort tot die stelsels, welke noch met de algemeene wetten der dierlijke huishouding, noch met de ondervinding overeen komen. Iets anders is het wanneer het glazuur, op ééne plaats der tand, geopend of afgesprongen is: in dit geval herstelt het gemis zich zeer bezwaarlijk, of ten minste zeer langzaam, dat de tand alvorens door bederf kan zijn aangegrepen. Men schrome derhalve niet, waar het noodig zij, den borstel en het tandpoeder meermalen te gebruiken, noch ijzeren werktuigen voorzigtig aan te wenden, indien de vreemde stoffen zich op geene andere wijze laten uit den weg ruimen.

den bepaalden tijd van hun leven; maar nergens blinkt hare voorzorg meer uit dan bij de duurzame instandhouding der opeenvolgende geslachten, en wel met zoo groote opoffering, dat onder de planten en de min volmaakte dieren zeer velen hun eigen leven eindigen, zoo dra aan dit meer belangrijk oogmerk voldaan is. Bij de op hooger trap geplaatste dieren, vereischt het voortbrengen van een nieuw wezen de ineensmelting, de vereende kracht en werking van geest- en lichaams organen, ten einde aan de bestendige volkomenheid van het geslacht niets zoude ontbreken. Immers den opmerkzamen waarnemer is het niet onbekend, hoe de stier, het paard, de kat en andere, elk door zijne bijzondere houding en gedrag bij hunne zamenkomst, reeds de stugghed, het levendig vuur of de wreede moordzucht voorspellen, waar door hunne soort zich onophoudelijk van anderen zal blijven onderscheiden.

Terwijl bij de lagere dieren en ook in het groeiend rijk, elk nieuw voortbrengsel, in gedaante, beweging en neigingen steeds gelijk is aan het voorgaande; treffen wij, in de reeks der opeenvolgende dierlijke generatien, des te meer individueel verschil aan van gedaante, van kracht, gezondheid, inborst, geleidelijkheid en leerzaamheid, naar gelang de soort meer zamengesteld, meer volkomen is: dus wijken Vogels van ééne soort meer van malkander af dan soortgelijke Koudbloedigen, doch hebben wederom veel meer o n-

derlinge overeenstemming dan de Zoogdieren. Naar gelang namelijk van het meer bewerktuigd samenstel, verandert de zelfstandigheid van het ligchaam; en wordt des te meer afhankelijk van den invloed der dingen, welke buiten hetzelfde gelegen zijn; waar bij nog de opvoeding komt en eene van de natuur meer afwijkende leefwijze; welke tezamen, met en beneyens eene ongunstige klimaatsverwisseling, de oorzaken zijn waarom de tamme en huisdieren-soorten, in hunne individuele gesteldheid, zoo veel meer onderscheiden zijn dan de wilde, waar uit zij oorspronkelijk zijn voortgesproten.

Wanneer men nu dit alles toepast op ons eigen geslacht, zal men de oorzaak eenigzins op het spoor komen, waarom ouders in hunne kinderen ziekten kunnen voortbrengen, aan welke zij zelven niet lijden noch ooit geleden hebben. En dit is eene zaak van zeer groot belang; welke, ook zelfs onder verstandige menschen, niet algemeen genoeg bekend is, om de geweldige verwoestingen voortekomen, waar voor het hoofd der schepping, alleen ten gevolge van zijne hoogere volkomenheid, boven alle andere schepselen is blootgesteld. Een beschaafd verstand, fijnheid van gevoel en levendigt verbeelding kunnen zijn eigen geluk aanmerkelijk vermeerderen, te gelijk met dat van zijne nakomelingschap. Maar dezelfde groote hoedanigheden brengen weelde voort, en met dezelve een aantal vreemde behoeften en kunstmatige prik-

kelingen; welke, door de daar uit volgende uitputting, tot herhaling en vermeerdering dringen, en zulks niet zelden zonder eenigzins in aanmerking te nemen, hoe veel ongeluks daar door op het toekomstig geslacht wordt overgebracht.

Het staat gewis aan ieder een vrij, om zijne eigene denkbeelden van levensgeluk, en dus ook zijne bijzondere beweegredenen te hebben voor de huwelijks vereeniging; maar persoonlijke afkeer en zelfs onverschilligheid zijn eene zeer gewone bron van ziekte bij het jonger geslacht, of verstoren bij het zelve het evenwigt tusschen geest- en ligchaams vermogens. Op deze waarheden grondt zich de ondervinding dat, onder de buiten echt geborenen, die gene, welke met regt den naam van kinderen der liefde dragen, in gezondheid van geest en ligchaam zoo ver boven anderen uitmunten, als beide deze krachten, bij de eerste wording, op hen zijn overgegaan.

Het zal nu wel niet noodig zijn al de overige, op soortgelijke gronden rustende, oorzaken van ziekelijke gesteldheid te verklaren: als daar zijn te hooge onderdom, onrijpe jeugd en de zoo beneden dierlijke dronkenschap, te regt befaamd wegens hare schadelijke uitwerking op het verstand, zoo wel als op de neigingen, van het onschuldig kind. En in het algemeen, zoude over deze geheele zaak niets te zeggen noodig zijn, indien de mensch in den eenvoudigen staat der natuur leefde of, bij alle verfijnde behoeften der beschaafde maat-

schappij, aan de inspraak der natuur alleen en altijd konde blijven gehoor geven; maar dewijl dit verre is van algemeen te zijn, behoort de betere vrucht der beschaving, de kennis der oorzaken en gevolgen van dezen verkeerden leefregel, als voorbehoedmiddel voor het opkomend geslacht, daar tegen aangewend te worden.

HOOFDSTUK XLII.

ZIEKTEN. GENEESKUNDIGE
BEHANDELING.

Behalve Mazelen en Roodvonk zijn, bij gezond geborene en wel opgevoede kinderen, de ziekten zelden zwaar en vallen ook niet dikwijls voor. Onderscheidene oorzaken van ongesteldheid zijn geheel vreemd aan dezen leeftijd: beroepsbezigheden matten het kind niet af; het leeft bevrijd van alle zorgen; hartstogten en aandoeningen, door een' tranenvloed spoedig weggespoeld, schieten geen' wortel; de geheele maatschappij bestaat voor hem in zijne ouders, welke hem deelgenoot maken alleen van het goede, hetwelk zij genieten; elke maaltijd is voor het kind eene bron van vreugde; het beschouwt alles, wat hem omringt, in eenen helderen glans, en heeft verder geene behoeften dan liefde en vrijheid.

Zeer velen echter moeten, door het verlies van ouders of bij eene min verstandige opvoeding, deze voorregten geheel of ten deele ontberen; en dien ten gevolge kan een kind, bij zijn levendig en te gelijk zuiver natuurlijk gevoel, in de daad

meest gewone, of snel en hevig werkende ziekten, benevens de beste en ligt verkrijgbare hulpmiddelen hier bij te voegen.

Het gevoeligst orgaan bij een kind is de Buik. Het lijden van dit deel wordt veroorzaakt door verkouding, bijzonder van de voeten; ook meer regtstreeks door te veel of ongeschikte spijs of drank, of door vergiften en andere schadelijke stoffen. De teekenen zijn pijn, te veel of te weinig ontlasting, met afkeer van spijsen; niet zelden voegt zich braken daar bij, hetwelk doorgaans meer voordeel dan schade doet, bijzonder in de twee laatste gevallen. Over het geheel is deze ontlasting, bij maag-ongesteldheid der kinderen, het eenvoudigste, natuurlijkste en gemakkelijkste geneesmiddel; het welk oogenblikkelijk helpt en jonge kinderen naauwelijks het gezigt vertrekken doet. Warm water met suiker of honig bevoordert, des noodig, de werking; onthouding van spijs, tot dat de eetlust teruggekomen is, en rust doen het overige. Bij de eerste oorzaak, gelijk mede bij elke verkouding, moet het zweeten worden opgewekt, door vermeerderde dekking en warm drinken: des vereischt wordende, aangeset met een weinig aftreksel van Vlierbloemen. Eens lichte koorts komt niet zelden daar bij, en is meestal noodzakelijk, wanneer de uitwaseming niet in het eerste begin hersteld is.

Bij zeer jonge kinderen openbaart zich de buikongesteldheid meestal door het Zuur. Dit

echter is , bij eenen overigens niet ziekelijken aanleg , geene ziekte op zich zelve , maar wordt veroorzaakt door ongeregelde beweging en krampen in den buik ; en deze wederom zijn doorgaans het gevolg van een' verkeerden leefregel , het meest van verkouding. Wanneer het kind nog aan de borst is , moet zuigeling en zoogster voor één persoon gehouden worden , bijzonder in de eerste maanden. De zoogster behoort zich derhalve te wachten voor buitengewone verkoeling , zeer zware , prikkelende spijsen en al te hevige lichaamsbewegingen ; het woord buitengewoon is evenwel hier zeer betrekkelijk tot den persoon : want dat eene minne uit den boerenstand , of aan arbeid gewoon , hare handen niet in koud water zoude mogen steken , of eensklaps de levenswijze eener Dame moeten houden , dit ware , door haar zelve ziek of treurig te doen worden , den zuigeling grootelijks benadeelen. Maar van welke lichaamsgesteldheid de zogende vrouw ook zij , zij hoede zich steeds voor het kind aan de borst te leggen , terstond na eene eenigzins hevige gemoedsbeweging , van welken aard deze ook wezen mag , indien slechts het ligchaam daar door aangegrepen of , gelijk men het noemt , gealtereerd zij ; een onvoorzigtig gedrag in dezen heeft zeer dikwijls kramp der ingewanden , niet zelden algemeene stuipen , en nu en dan den plotselijken dood van het zuigend kind veroorzaakt.

Wanneer door den besten leefregel , door het

toedienen van een weinig verdund Fenkelwater, en omtrent de laatste maanden van het eerste levensjaar, van eenig vleeschnat of eijerdoor als voedsel, bij eene ruime hoeveelheid melk van eene gezonde vrouw, de ongeregelde bewegingen der ingewanden des niettemin nog blijven voortduren, zal het noodig zijn een' Geneeskundigen te raadplegen.

Eene hevige en altijd gevaarlijke ziekte zijn Stuipen. Deze openbaren zich somtijds aanvankelijk door trekkingen in de oogen, in het aangezicht en de ledematen; meermalen echter vallen zij plotselijk aan, onder de gedaante van eene algemeene verstijving, somwijlen voortdurende, dan weder afgewisseld met ongeregelde beweging der voornaamste lichaamsdeelen, en eene nu versnelde, dan vertraagde, zware ademhaling. Zij kunnen het gevolg zijn van eene der straks genoemde oorzaken; ook van schrik, te hevige vreugde, onmatig lagchen enz.; veeltijds echter is de aanleiding geheel onbekend. In geval men verzekerd is, dat het kind te veel of onverteerbaar voedsel of andere nadeelige stoffen heeft ingenomen, vooral indien de natuur dezelve door braking tracht uittewerpen, moet men deze ontlasting, door de opgegevene middelen of het zacht prikkelen van het achterste der tong met eene in olie gedoopte veder, pogen te bevorderen. Bij deze en alle andere oorzaken kunnen zachte klijsteren mede van dienst zijn. In allen

geval plaatse men het kind, geheel ontkleed en alleen van boven door eene deken gedekt, een paarmalen met het halve lijf in een warm waterbad, gedurende drie of vier minuten, en neme het in dien tijd, ter snelle verkoeling, voor eenige oogenblikken daar weder uit; vervolgens legt de moeder het kind voor zich neder, en ademt hetzelfde met al de kracht van hare moederlijke liefde, bij herhaling op den naakten hartkuil en op het aangezigt. Dit middel is ten uiterste vermogend, en heeft ontelbare reizen, ook bij volwassenen, de hevigste krampen gestild, en eerstgeborene kinderen, in welke geen schijn van leven was, met eene snelle beweging weder opgewekt. Maar de adem behoort door den geest gedreven, en met de vurigste deelneming in het heil van den lijder te worden aangewend; en om deze reden is dit middel aan niemand beter bevolen dan aan de moeder, indien haar slechts het niet minder noodzakelijk vertrouwen op deszelfs groote geneeskracht niet ontbreekt, hetwelk anderen door ervaring verkregen hebben.

Onder de keel- en borstziekten vallen, bij kinderen, het meest voor de Kinkhoest en de Stikzinking of Group. Beide zijn zij hevig, maar van zeer onderscheiden aard. De eerste duurt altijd een' geruimen tijd; de aanvallen hebben, indien zij eenigzins zwaar zijn, het voorkomen van eene geweldige inspanning, welke echter zelden zoo hevig is, dat de adem geheel

weg blijft, en het kind, door gebrek aan lucht, of door ophooping van het bloed naar de hersenen omkomt. Met elken aanval, welke gemeenlijk met braken eindigt, schijnt ook de ziekte geweken te zijn; door den langen duur, somtijds van twee en drie maanden, of door de hevigheid der aanvallen, wordt het kind wel vermagerd, doch doorgaans zonder verdere nadeelige gevolgen. De staat der ziekte en de geneeswijze regelt zich naar den bijzonderen aard der epidemie; zoete sijropen, slijmachtige warme dranken en zorg voor de huiduitwaseming kunnen het kwaad verzachten.

Zeer veel gevaarlijker is de Croup, dewijl deze in korten tijd, en dikwijls ongelukkig, afloopt; en daar zij eene spoedige hulp vereischt, is het vooral noodzakelijk om, van het eerste oogenblik aan, haar niet met eene lichtere ziekte te verwarren. De omstandigheden, waar door de Croup zich doet kennen, hebben veel overeenkomst met die van het Asthma of aamborstigheid: onrustigheid namelijk, en korte en bezwaarde ademhaling met een hooggekleurd aangezicht; maar zij is daar bij gepaard met hoest; welke, als niet diep uit de borst voortkomende, eer een kugchen genoemd mag worden; en in het vervolg, gelijk ook elke ademhaling, en meer bijzonder de inademing, zich onderscheidt door een eigenaardig geluid, het best te vergelijken met het gebas van een kleinen hond of de stem van een jongen haan;

Dezelfde geneeswijze dient voor alle uitwendige Ontstekingen en Builen. Kleine gekneusde, gesnedene en gestokene Wonden worden, door pluksel of zacht linnen, alleen voor de lucht bedekt, na dat dezelve, vooral de laatste, een' tijd lang uitgebloed hebben; indien er eenige onzuiverheid in de wond gekomen mogte zijn, moet dezelve, vóór het verbinden, eerst met laauw water uitgewasschen worden.

Over Neusbloeding, ten gevolge van uitwendige kwetsing, behoeft men zich niet speedig te bekommeren; en nog minder, wanneer deze door volheid of groote aandrift van bloed of, gelijk men het noemt, van zelfs ontstaat.

De Schrik, uit deze ongelukken bij het kind geboren, of bij welke gelegenheid ook voorvallende, wordt het best onschadelijk gemaakt door eene geruste houding, door hulp, waar het noodig is, maar zonder beklag. Over het geheel worden schrik, vrees en angst aanmerkelijk voorkomen door het voorbeeld der ouders; ook zal een kind voor vele ongelukken bewaard worden, wanneer het, hoewel altijd onder opzigt, in kruipen en gaan en bij alle zijne ondernemingen, aan zich zelve wordt overgelaten, en niet bij elke gelegenheid, overal ingedragen en overgetild wordt. Zulk een kind zal bij voorb. de trappen opworselen zonder gevaar; dewijl het op zich zelve heeft leeren vertrouwen; waar door dan ook zijne eigene voorzigtigheid hem beletten zal hooger

moet zoo dra mogelijk de ontlasting bevorderd worden, en wel door een zeker en spoedig werkend braakmiddel, bestaande uit vijf greinen Braakwijnsteen (*tartris potassae stibiata*) en drie oncen gedestilleerd water. Hier van neemt een kind van b. v. drie jaren een zesde gedeelte; omstreeks het vijftiende jaar geeft men de helft van het vocht, en in den tusschenvallenden leeftijd, naar evenredigheid; terwijl de gift herhaald wordt, indien na het half uur geene braking volgt; waar bij men zich wachten moet van de werking te verslappen door drinken; het welk, volgens het aangehaalde op bladz. 145, bij kinderen doorgaans niet noodig is. Beter is het, des vereischt wordende, de ontlasting door kittelen van de keel te bespoedigen. Wanneer ingevolge dezer behandeling, of gelijk niet zelden gebeurt, door de werking der natuur en van het gift alleen, de maag genoegzaam ontledigd, en geene ontlasting van de benedenste ingewanden daar op gevolgd is, geeft men, volgens de opgenoemde evenredigheid van ouderdom, één tot zes drachmen Wonder zout met water en eenig zoet, met bijvoeging van dergelijke klijsteren.

Maar wanneer men reden heeft om te denken, dat het vergift reeds gedeeltelijk uit de maag in het darmkanaal is overgegaan, het welk, bij een zeer jong b. v. driejarig kind, wel binnen den tijd van twee uren gebeuren zal; geeft men, behalve de genoemde klijsteren, dezelfde

warring en dergelijke kenmerken van een lijdend hersengestel. In het eerste geval geeft men zachte, zoete dranken van Arabische gom; dunne meelpap of andere slijmige stoffen, en zet bloedzuigers aan den buik; in het andere behoort de drank te bestaan uit wijnazijn, met veel koud water verdund en genoegzaam zoet gemaakt; in beiden komt aderlating te pas, in meer of minder hoeveelheid, welke bepaald wordt naar den staat van de pols en de krachten, en bevestigd door het waarnemen der uitwerking.

Andere vergiften dooden hoofdzakelijk door verdooving van het zenuwgestel, en veroorzaken mede verstandsverwarring, gelijk het Bilsenkruid (*hyoscyamus niger*); en dewijl van deze soort minder ontsteking der ingewanden te duchten is, neemt men des te veiliger zijne toevlugt tot braken, waar van ook de natuur alleen niet zelden den aanvang maakt; doch dient, bij deze verdoovende vergiften, eene dubbelde hoeveelheid van het aangeprezen braakmiddel genomen te worden. Vooral komt het er in dezen op aan om spoedig te helpen: nadien dit gift niet zoo zeer door tusschenkomst van maag en ingewanden op de hersenen werkt, maar in het bloed zelf wordt opgenomen, en daarom nog veel nadeel doen en zelfs dooden kan, wanneer het grootste gedeelte door ontlastingen is uitgeworpen: behalve dat de reeds begonnen verdooving weinig aandoenlijkheid voor deze middelen in het ligchaam overlaat. Sterke klijstereu komen te pas,

vens half jaar gegeven, onherstelbare stuiptrekkingen en doodelijken slaap kan veroorzaken.

Van alle vergiften uit het plantenrijk is het allergeweldigste het Blaauwzuur (*acidum prussicum*, *hydro-cyanicum*: als hetwelk in weinige druppels ingenomen, ja zelfs door aanraking van de tong of keel, een' oogenblikkelijken dood kan veroorzaken. Dit gift nu is wel een voortbrengsel der scheikunde, en ligt daarom niet zoo voor de hand; maar het beginsel wordt gevonden in het gedestilleerd water van de Laurierkers (*prunus laurocerasus*), Vogelkers (*prunus padus*), bittere Amandelen, en ook eenigermate in de bladeren en het zaad van den Perzikboom. Al deze vruchten, niet uitgezonderd ook het aftreksel van Laurierkers-bladen, zijn voor kinderen gevaarlijk; maar bovenal het gedestilleerd water dezer bladen; waar van drie lepels vol, op eenmaal genomen, een volwassen mensch binnen den tijd van drie uren kan doen omkomen. Te zorgvuldiger behoort men met dit water te zijn, dewijl het volkomen helder is en een' aangename geur en smaak heeft. Het tegengift bestaat in eene groote hoeveelheid van het braakmiddel, en daar na van Terebinthijn-olie, zes druppels voor een kind van drie jaren en zoo vervolgens, met honig vermengd; benevens het aanwenden van onderscheidene prikkelingen der huid, alles tot zoo lang, dat het voornaamste toeval, de verdooving, heeft opgehouden.

een water gemengd, een lepel vol te geven en, des noodig, om de drie of vier uren herhalen; deze hoeveelheid is weder geschikt voor een kind van drie of vier jaren. Alleen tegen de Aconit en het Nieskruid moet koffij gegeven worden, met klijsteren van kamfer en olie, volgens bladz. 156. Doch de Braakwijnsteen, het zij als braakmiddel te hevig werkende of bij ongeluk ingenomen, wordt onschadelijk gemaakt door een Kinadrank, of aftreksel van Galnooten; of sterke Thee met melk en suiker.

Onder de bijtende vergiften uit metalen voortgebragt zijn gewis de allerhevigste het Arsenicum, meest bekend onder den naam van rottetekruid, en de kwikzilverbereidingen, bovenal de Sublimaat (*urias hydrargyri*); verder het Koper, in de kleinste hoeveelheid wel niet zoo zeer verwoestende als de twee eerst genoemden; maar aan den anderen kant menigvuldiger voorkomende, in de uitwerking van zourschtige en andere spijzen op het koperen vaatwerk. Deze metalen verwekken hevige maagpijn, vergezeld met pogingen om te braken. Ook is de uitwerping van het gift lang dezen weg de beste geneeswijze; maar alleen door de voorheen aanprezene zachte middelen, en prikkeling van de keel met een penneveder of den vinger. Daarbij is het van groot belang, om veel laauw water of melk te drinken met honig of suiker, en dit gedurende een' geruimen tijd te herhalen, benevens klijsteren van een

spelden of kopere munten, moet men den raad niet volgen van deze door zuur te willen doen oplossen. De beste behandeling bestaat, in het gevaar, het welk deze vreemde ligchaamen door hunne werktuigelijke kwetsing dreigen, voor te komen, door dezelve te omwikkelen met taaie meelstoffen, door het eten van koek, aard-appelen en d. g. l.; en daar mede zoo lang aan te houden, tot men, door het naauwkeurig beschouwen van het gene ontlast wordt, van de uitwerping verzekerd zij.

Van het Loodmetaal kan de eene of andere bereiding in het ligchaam gebragt worden door water, staande in looden goten of op platten; vooral indien deze niet gedekt en aan de zonnestralen blootgesteld, of wel nabij de zee gelegen zijn; ook in wijn, bij eene, alleen door menigvuldig herhaalde ondervinding geloofbare; menschelijke snoodheid; verder door toevallige vermenging met spijs en drank; of door loodwit (ceruis), bij vergissing, in de plaats van magnesia of iets dergelijks, ingenomen. De toevallen zijn somwijlen langzaam werkende; maar zij bestaan ook niet zelden in zeer hevige kolieken, braking, in-trekking van den buik, harde, zeer moeilijke of geheel belette afgang, en verlamming der ledematen. Zoo dra door deze uitwerking of, het gene gelukkiger is, door het innemen zelf, de vergiftiging gebleken is, kan men geen beter geneesmiddel geven dan engelsch Zout, Ebs-

na elken maaltijd van deze soort, een lepel azijn of eenige Hoffmannsdroppels als voorbehoedmiddel inteneemen.

Op gelijke wijze zal men moeten handelen met de toevallen, somwijlen gevolgd op het gebruik van Garnalen, Oesters, Hon van Kabeljauw of andere somtijds giftige visschen; van welke geneeswijze echter, bij gebrek van genoegzame ondervinding, de zekerheid nog niet zooten vollen gebleken is. Doch in het algemeen heeft, bij deze dierlijke vergiften, een braakmiddel genoegzame veiligheid; om dat zij niet, gelijk sommige der voorheen genoemde onder de planten en metalen, ontsteking der ingewanden of keelzwellung en beklemming veroorzaken; welke door de prikkeling van dit middel zouden vermeerderd worden.

Niet minder gevaarlijk is dikwijls de uitwendige invloed van eenige giften: als van het Lood, bij verwers en fabrikeurs met hunne huisgezinnen; ook als zalf en poeder op de huid gebragt, vooral bij jonge kinderen; dus ook het Kwikzilver en Rottekruid op gelijke wijze aangewend, of door inademing van het stof of van de dampen; als mede het behandelen van onderscheidene giftige planten, of het in de nabijheid zijn van derzelver uitwaseming. Elk voor zich heeft hoofzakelijk eene gelijke uitwerking, als of zij in de maag gekomen waren, en behoorren, met uitzondering van de ontlastmid-

eenige minuten daarna , van water met een paar lepels gewoon zout ; van tijd tot tijd wordt de neus geprikkeld door vlug zout , of door de brandende zwavel van een' zwavelstok daar voor te houden , of een penneveder of dergelyk ligchaam in de neusgaten te bewegen . Van veel belang is het , lucht in de longen te brengen , door middel van een blaasbalg , waar van men de pijp in een der neusgaten plaatst , terwijl het andere , als mede de mond , gesloten wordt ; of de lucht wordt , door de aan de punt afgesnedene schede van een mès , met den mond in den neus gebragt ; of de mond van den helper op den mond van den schijndooden gelegd , en op deze wijze , met sluiting der neusgaten , ingeblazen . Eindelijk komt eene aderlating te pas , wanneer het aangezigt rood opgezet en de lichaamswarmte behouden is , het best aan den hals . Hoe spoediger deze hulpmiddelen kunnen aangevangen worden , des te beter ; maar men moet bedaard en zonder overhaasting met dezelve voortgaan , en uren lang aanhouden , alvorens de hoop geheel op te geven . Wanneer de lijder tot het leven is teruggebragt , legt men hem in een matig warm bed , bij frissche koele lucht , en geeft hem een glas goeden wijn , of een weinig brandewijn of dergelyk geestrijk vocht met water te drinken , de hoeveelheid regelende naar zijnen ouderdom , doch nooit veel te gelijk , wegens de zwakheid .

Door onkunde of gezelschap , gebruiken kinde-

verscheidene wonden te gelijk toegebracht heeft; ook wordt de ziekte heviger door vrees en angst van den lijder. Deze moet men derhalve trachten voor te komen, en daarbij, zoo spoedig mogelijk, eenen eenigzins breeden niet snijdenden band (een veter of mutse-lint), vrij sterk sluitend aanleggen, terstond boven de wond, wanneer de arm of het been gebeten is; indien het benedendeel, de hand, vinger of voet sterk zwelt, worden daarin kleine insnijdingen gemaakt, en de wond, benevens derzelve omtrek, gedekt met een pluksetwiel of linnendoek, doortrokken met boomolie en een derde gedeelte vlug Loogzout (*carbonas ammoniae liquida*), of het, hedendaags buiten de mode gekomene, *eau de Luce*; welke middelen daarna door enkele olie vervangen worden. De inwendige geneeswijze bestaat in rust en het bevorderen der uitwaseming, door in het bed Vlier-thee of ander warm vocht te drinken.

Eindelijk blijft nog een allerschrikkelijkst vergift over, de beet van dol gewordenen of zelfs, in sommige gevallen, van hevig vergramde dieren, bekend onder den naam van Hondsdolheid. Menigvuldig zijn de geneesmiddelen, in deze ziekte beproefd, en met eene zeer ongelijke, zelfs tegenstrijdige uitkomst; waar van de oorzaak wel zal gelegen zijn in het verschil van ligchaamsgestel van den lijder, en andere ook kleine omstandigheden, welke de beet of de daarop volgende be-

middel moet men zich geheel vergenoegen, als de beet die weinige plaatsen van het ligchaam aangedaan heeft, welke het brandijzer niet verdragen, gelijk de oogleden. Eenige uren na de branding, wordt eene sterke spaansche vliegenzalf op de korst gelegd; en de ettering, -daar door bewerkt, moet weken lang voortgezet worden. Overigens trachte men eene zachte uitwaseming te onderhouden en, naar eisch der omstandigheden, de krachten van den lijder op te wekken of te verminderen. De kruiden-dranken, welke aan de Bilt in Utrecht, in Vriesland en elders te bekomen zijn; deelen in het lot van alle overige inwendige geneesmiddelen, dat zij onzeker zijn. Dit echter neemt derzelve verdienste niet geheel weg, even min als van de Belladonna, van den wortel der Weegbree (*alisma plantago*) van de Boomolie en andere; indien slechts, door het vertrouwen geheel daar op te stellen, de allergewigtigste uitwendige behandeling niet verzuimd wordt.

Alhoewel de geneesmiddelen bij deze ziekten en vergiftingen, niettegenstaande derzelve eenvoudigheid, voor hun oogmerk wel berekend zijn, is het echter altijd van belang zich zoo spoedig mogelijk van de hulp van eenen Arts te bedienen: dewijl de geneeskunst eene kennis vereischt van veel te grooten omvang, om buiten deze gevallen van hooge noodzakelijkheid, aan anderen toevertrouwd te worden.

Het groot gevaar van de meeste der ongelukken, hier aangewezen, moge verder eene waarschou-

HOOFDSTUK XLIII. XLIV.

*HET TIJDPERK DER VROU-
WELIJKE ONTWIKKELING,
ZORG VOOR DE SCHOONHEID.*

Over deze twee laatste stukken blijft weinig te zeggen overig, ten zij wij in eene Geneeskundige behandeling wilden treden, welke hier ongepast zoude zijn. « Een blik op het landvolk (dus lezen wij, bladz. 127) brengt ons hier omtrent tot het beste besluit; » ook is er wel geen twyfel aan, of de minst gestoorde gezondheid wordt op het land genoten; en deze is weder de zuiverste bron van eene volkomen en bestendig geregelde ontwikkeling, en tevens, voor een aanmerkelijk gedeelte, van schoonheid. Doch ook het stads leven heeft, ten opzichte van het laatste, weder zijne voordeelen: waar uit dan volgt, dat het beste schoonheidsmiddel zijn zal al het goede, hetwelk aan de eene levenswijze boven de andere bijzonder eigen is, zoo veel zulks mogelijk zij, met malkander te vereenigen. Dit zal zeer gemakkelijk zijn voor hen, die het geluk hebben van een duurzaam landverblijf te genieten, zonder

Vele nadeelige omstandigheden zijn geheel niet, en andere niet zonder bezwaar weg te nemen: de vrouw van het land kan, in zoo ver zij lichamelijken arbeid te verrigten heeft, hare huid niet geheel beveiligen voor de werking der zonnestralen, noch hare handen voor ruwheid. Maar aan den anderen kant, is het in de steden niet altijd mogelijk om, zonder onbecheiden of zonderling te schijnen, de maaltijden te bekorten, in spijs en drank geheel binnen de maat te blijven, noch zich te onthouden van bijeenkomsten en vermaken, waarin de ziel geen deel neemt, of zelfs de verveling voorzit. Aan dit alles kan men, wel is waar, zich eenigermate gewennen; doch echter bezwaarlijk zoo geheel, dat niet de eene of andere onaangename gewaarwording daar van achter blijft. Om deze reden zal de mensch, die dit gevoelt, vele voordeelen opofferen, om het grootste en voortreffelijkste niet te verliezen van naar zijne eigene manier, en niet naar die van anderen, te leven. Dit stelt hem en zijne huisgenooten in staat om den dag vroeg te beginnen en wel te verdeelen; veel tijd te winnen voor den arbeid, zonder iets te verliezen aan rust; en, onder zijne genoegens, zich voornamelijk te bepalen tot de eenvoudigste; welke doorgaans het voordeel in zich vereenigen van ligt verkrijgbaar te zijn, en, door het ligchaam zoo wel als den geest te verruimen, op schoonheid en gezondheid eenen zeer weldadigen invloed hebben.

AUG 2 1941

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

